

NOI SĂPĂTURI DE SALVARE ÎN AȘEZAREA RURALĂ ANTICĂ DE LA TELIȚA – AMZA, JUD. TULCEA

Victor H. Baumann

I. Introducere

0.0. Săpăturile de salvare din primăvara anului 2000 au fost prilejuite de îngroparea unei noi conducte magistrale de gaze naturale destinată transportării acestora din Rusia, prin teritoriul Ucrainei și al Dobrogei, spre sudul peninsulei Balcanice. Noul gazoduct a afectat o suprafață de aprox. 1,5 ha din zona răsăriteană a așezării antice din punctul Amza de lângă localitatea Telița¹, impunând săpături arheologice de recuperare a informațiilor științifice și de prelevare a materialului arheologic descoperit (Fig. 1).

Din punct de vedere topo-geografic, zona răsăriteană a sitului de la Amza se prezintă sub forma unei terase înalte, prelungită la sud în platoul Teliței și înconjurată din trei părți de văi, abrupte la nord și răsărit, fiind mult ameliorată la vest de locuirea antică.

Săpătura s-a desfășurat prin secționarea zonei destinate îngropării gazoductului, pe direcția NV 35°, prin practicarea unui număr de patru secțiuni principale dispuse de la sud spre nord prin decroșare, fiecare continuând-o pe cealaltă în prelungirea laturii răsăritene a precedentei. Secțiunile, cu lățimea de doi metri, au traversat aprox. 300 metri, după cum urmează²: S₁₂ = 97,75 m; S₁₃ = 78 m; S₁₄ = 68 m; S₁₅ = 55 m. Ca și în campaniile precedente, a fost folosit caroul de 4 x 2 m, iar situațiile stratigrafice au fost raportate la nivelul actual al solului.

Pe măsura avansării săpăturilor arheologice, noile situații apărute au impus deschiderea unor casete și secțiuni paralele celor patru secțiuni principale. Astfel, în S₁₂, carourile 2 – 4, au fost deschise, la est și vest, două casete de 9,50 x 4 m, notate *cas. E* și *cas. V*; în carourile 6 – 7, o casetă la V de 6 x 3 m și una la est de 6 x 4 m; în carourile 11 – 12, două casete de 4 x 2 m la est și la vest; în carourile 15 – 18, o casetă de 12,50 x 2 m la est (*cas. E*); în carourile 23 – 24, o casetă de 7 x 2 m la est, în prelungirea spre sud a secțiunii S₁₃.

Secțiunea S₁₃ a fost dublată în carourile 3 – 10 de două casete situate la est: *cas. E* (carourile 3 – 6) de 11,70 x 2 m și *cas. E₂* (carourile 7 – 10) = 11,90 x 2 m. Între țărușii 3 – 15, secțiunea S₁₄ a fost dublată la est de secțiunea S_{14 bis} pe o lungime de 48 m. Tot la răsărit, în carourile 3 – 5, a fost deschisă o casetă de 6 x 4 m (*cas. E*), iar în carourile 11 – 15, două casete paralele – *cas. E* de 16 x 4 m și *cas. E₂* de 18 x 5 m.

Acest sistem de săpătură s-a datorat fâșiei de aproximativ 25 m, care urma să fie afectată de lucrările de îngropare a gazoductului.

¹ Așezarea din punctul *Amza*, situat la cca. 800 m NE de localitatea Telița, a fost localizată în urma unor cercetări de teren pe care le-am efectuat pe valea Teliței, în anii 1981 – 1982. Situl antic ocupă terasa sudică a unei vâlcele naturale și urmărește în general configurația terenului, având forma unei semilune neregulate, cu concavitatea spre nord. Săpăturile de salvare din anii 1987 – 1988, executate în zona centrală a așezării, au evidențiat existența unei întinse așezări rurale autohtone, în care primele nuclee de locuire au aparținut Hallstatt-ului timpuriu, și care, în cursul secolelor I – IV p.Ch., se află într-un intens proces de romanizare. Aceste cercetări le-am inclus în primul capitol al unei lucrări monografice, intitulată *Așezări rurale antice în zona Gurilor Dunării. Contribuții arheologice la cunoașterea habitatului rural (secolele I – IV p.Ch.)*, editată în 1995 de ICEM Tulcea în colecția Biblioteca Istro-Pontică, Seria Arheologie, 1.

² Numărul de ordine al secțiunilor în campania din anul 2000 a avut în vedere faptul că ultima secțiune executată în anul 1988 a fost S₁₁.

0.1. Întrucât avem de-a face cu locuiri succesive pe o întinsă arie de teren, problemele stratigrafice din situl de la Telița – Amza pot fi prezentate și raportate numai la configurația actuală a terenului. Ceea ce, însă, este general valabil, pentru întreaga suprafață în care se înscrie situl de la Telița – Amza, constă în modul organizat și sistematic de dezafectare a construcțiilor romane târzii, în urma arăturilor din ultimii ani, prin agățarea zidurilor și scoaterea pietrelor la marginea terenului. În prezent, stratul de cultură aparținând secolului IV p.Chr. este complet bulversat, nivelurile și podelele locuințelor de suprafață sunt distruse, vechile construcții păstrând una-două asize din temelii.

Vestigiile acestei perioade sunt puternic fragmentate, dar, din fericire, noile cercetări arheologice au pus în lumină un tip de locuință îngropată, despre care nu aveam știință până în prezent. Stratul de cultură aparținând epocii romane are o grosime care variază între 0,30 – 1,00 m, fiind întâlnit, în general, sub vegetalul actual, între –0,20 m și –1,20 m. Complexele de locuire romană se suprapun, rareori se întrepătrund, astfel încât, cele romane târzii sunt întâlnite, în cazul locuințelor de suprafață, între –0,20 și –0,45 m adâncime. Nivelurile romane timpurii se găsesc la adâncimi care variază între –0,70 m și –1,20 m.

Ca și în campaniile anterioare din anii 1987 - 1988³, s-a constatat că, și în zona răsăriteană a sitului, locuirea romană s-a suprapus unei locuiri hallstattiene. Acestui habitat îi sunt specifice locuințe îngropate sau semiîngropate, marcate de un nivel de călcare situat la adâncimi cuprinse între –0,70 și –1,00 m.

Fiind vorba de un sit arheologic structurat, în cea mai mare parte, în ansambluri și complexe îngropate, deranjarea straturilor arheologice profunde s-a datorat locuirilor care s-au succedat și care au antrenat și amestecat materialul arheologic.

II. Habitatul hallstattian

1.0. Nu avem certitudini asupra limitei apusene a așezării hallstattiene de la Amza, întrucât săpăturile de salvare efectuate până în prezent s-au desfășurat numai în jumătatea răsăriteană a sitului, pe o suprafață de aprox. 16 ha, unde această locuire se dovedește a fi fost de lungă durată. Materialul ceramic recoltat în anul 2000 acoperă o perioadă de aproape o jumătate de mileniu (secolele X – VII a.Chr.), fiind specific culturii Babadag, fazele II - III⁴.

1.1. Locuirea hallstattiană este prezentă în primele trei secțiuni principale (S₁₂, S₁₃, S₁₄) pe o lungime, de la sud la nord, de aprox. 250 m, fiind cuprinsă între curbele de nivel 113 la sud și 95 la nord.

Tipul de locuință întâlnit frecvent în cursul cercetărilor arheologice este bordeiul semiadâncit, rectangular sau oval. În campania din anul 2000 au fost descoperite și cercetate șase ansambluri de locuire din prima epocă a fierului: unul în S₁₂ + cas. E și V, carourile 1 – 2; două în S₁₂ + cas. E, carourile 15 – 17; trei în S₁₃ + cas. E, carourile 4 – 8.

1.2. **Locuința B 1** se află situată în S₁₂ – cas. E, c.16 (Fig. 12). Se cunosc aprox. două treimi din suprafața acesteia. Forma pare să fie rectangulară, cu un capăt triunghiular la NE. Locuința a fost surprinsă la adâncimea de 0,90 m, podeaua situându-se la –1,50 m. Partea adâncită a locuinței se află la nord, fiind înconjurată la sud și la est de o plintă înaltă. În interior, podeaua de pământ este ușor adâncită pe o suprafață de aprox. 1,25 mp, de formă

³ Baumann 1995, 19.

⁴ Morintz 1986, 58 – 64.

oblongă, direcționată S–N și marcată de jur împrejur de un număr de șapte gropițe. Cunoaștem dimensiunile laturilor de nord și de est ale locuinței și anume, lungimea sa maximă de 4,50 m la nord și de 4,75 m la est, ceea ce presupune o suprafață ocupată de 21,4 mp. Foarte probabil, avea intrarea situată pe latura de sud (Fig. 2).

La cca. 1 m spre NV, în S_{12} și 2,50 m în *cas. E*, a fost descoperit un prag care marca spațiul de referință al locuinței B 1 față de locuința învecinată B 2, situată la cca. 0,75 m spre nord.

Locuința B 2 a fost descoperită în c. 17 la $-0,78$ m ($-0,82$ m) adâncime (Fig. 11). Are o formă ovală, ușor adâncită, cu podeaua de lut bătătorit, situată la $-1,05$ m. Aproximativ în zona centrală a locuinței se află o groapă rotundă, cu diametrul de 0,60 m și adâncă de $-0,65$ m, marcată de patru gropițe, plasate două câte două, mai apropiate la vest și depărtate simetric la est⁵. Latura de SV a locuinței, unde bănuim că se afla și intrarea, a fost perforată ulterior de groapa unei locuințe romane. B 2, orientată E–V, are o lungime de aprox. 4,50 m și o lățime de 3,15 m, ocupând o suprafață locuibilă de 14,2 mp (Fig. 2).

1.3. În secțiunea S_{13} și în completarea ei răsăriteană *cas. E*, în carourile 4 – 8, se găsesc grupe patru locuințe, din care au fost cercetate trei (Fig. 3).

Locuința B 3, cuprinzând cca. 1,20 m din c. 4 și 2 m din c. 5, are o formă ovală cu diametrul lung pe direcția SV – NE de aprox. 5,25 m și diametrul scurt de 2,20 m. Ocupă o suprafață totală de peste 16,50 mp. Groapa i s-a conturat la adâncimea de $-0,80$ m, podeaua de lut a locuinței aflându-se la -1 m adâncime. Nu are groapă menajeră și nu prezintă urme ale unor instalații de foc. Are o formă mai ciudată, latura de sud-vest fiind strangulată în interior, pentru a permite, probabil, plasarea unei intrări.

Locuința B 4, de formă rectangulară, este situată în c. 6 pe direcția S–N, cu intrarea la SV (Fig. 15). Are o lungime de 5 m și o lățime 3,75 m, ocupând o suprafață locuibilă de 18,75 mp. A fost perforată de groapa unei locuințe romane timpurii – *L 4*, locuința refăcută în cursul secolelor III – IV p.Chr. Ca și în cazul locuinței precedente (*B 3*), cu care se învecinează, locuința B 4 se adâncește până la -1 m.

O situație similară o întâlnim în caroul 8 (Fig. 28). Aici, **locuința B 5** este suprapusă în mare parte de o locuință romană timpurie. *B 5* are forma unui trapez neregulat cu latura de sud concavă. Este ușor adâncită, podeaua de lut situată la $-1,15$ m fiind perforată în colțul de SE de o groapă ovală adâncă de 0,45 m, cu diametrul lung de 1,90 m și cu diametrul scurt de 1,50 m. Locuința este orientată E–V și nu i se cunoaște latura de vest; suprafața ocupată în spațiul arheologic cercetat este de 12 mp.

1.4. **Ceramica** descoperită în cele cinci ansambluri de locuire, dar și în afara acestora, și avem în vedere, mai ales, pe aceea descoperită în primele carouri ale secțiunii S_{12} , antrenată de construcțiile de epocă romană, este în cea mai mare parte fragmentară, întregind uneori profile și părți mari ale vechilor recipiente. Au fost descoperite și câteva vase întregi sau care au permis întregirea lor (Fig. 6).

Repertoriul tipologic al ceramicii hallstattiene descoperite în anul 2000 se compune din: *cești hemisferice*, cu „umbo” la bază și cu o toartă supraînălțată; *câni bitronconice* cu o toartă supraînălțată și cu „umbo” la bază, cu bazin scund, decorat cu adâncituri și proeminențe conice

⁵ Se poate ca aceste mici suprafețe adâncite să fi fost folosite pentru aşezarea unor vetre portabile.

pe linia de maximă bombare; *cești tronconice* cu baza plată și toarta ușor supraînălțată; *vase mari bitronconice*, decorate cu adâncituri și proeminențe pe linia de maximă bombare; *castroane tronconice*, cu caneluri pe buza invazată, sau *hemisferice* cu buza invazată; *cești bitronconice* scunde, cu două toarte supraînălțate și decor incizat pe linia de maximă bombare; *pixide tronconice* cu baza plată, decorate cu triunghiuri incizate; *oale din ceramică grosieră*, cu buza dreaptă, înaltă și corpul ușor bombat situat pe o bază plată, decorate cu brâu organic alveolat, situat sub buză⁶. Exceptând pixida tronconică cu decor incizat, celelalte forme ceramice sunt cunoscute din campaniile anterioare.

III. Locuirea romană

2.0. Așa cum am precizat și cu altă ocazie⁷, locuirea romană de la Amza a cunoscut o evoluție neîntreruptă, vreme de patru secole. Cercetările din anul 2000 au surprins cele trei faze constructive, sesizate și în săpăturile anterioare⁸: între jumătatea secolului I p.Chr. și în primul pătrar al secolului III p.Chr. (prima fază); din al doilea pătrar al secolului III până la sfârșitul secolului III p.Chr. (a doua fază); locuirea din secolul IV (a treia fază).

2.1. **Locuirea romană timpurie** din primele două faze s-a întins pe terasa înaltă, de răsărit a sitului de la Amza, până în dreptul cotei +111. Ceea ce caracterizează ansamblurile de locuire din perioada romanității timpurii, descoperite și cercetate în anul 2000 în această zonă, este aspectul lor modest, de locuințe îngropate, de tip bordei sau semiadâncite, cu podele situate la adâncimi cuprinse între -0,60 m și -1,20 m față de nivelul de locuire și cu forme variate: ovale, trapezoidale, rectangulare.

Au fost descoperite și cercetate arheologic nouă locuințe din secolele I – III p.Chr., după cum urmează: *L 2* în *S₁₂*, c. 24 – 25; *L 3* în *S₁₃*, c. 1 – 2; *L 1* în *S₁₃ – cas. E*, c. 3 – 4; *L 4* în *S₁₃*, c. 5-6; *L 5* în *S₁₃ – cas. E*, c. 8; *L 6* în *S₁₃ – cas. E*, c. 9; *L 7* în *S₁₄*, c. 4; *L 8* în *S₁₄ - S_{14 bis}*, c. 9; *L 9* în *S_{14 bis}*, c. 5.

2.2. Cea mai sudică locuință din epoca romanității timpurii, **L 2** a fost descoperită și cercetată parțial în capătul nordic al secțiunii *S₁₂*, în dreptul cotei +111 (Fig. 5.1). Este orientată NV – SE și are, foarte probabil, un plan trapezoidal, în măsura în care acesta poate fi reconstituit după suprafața surprinsă în secțiune. Latura de NV, reprezentând baza mare a trapezului, este dreaptă și formează cu latura de SE un unghi ascuțit, pe când, spre baza mică, colțurile locuinței sunt rotunjite. Lungimea de șase metri a laturii de SE evidențiază o locuință de dimensiuni apreciabile, surprinsă la adâncimea de -0,75 m, cu podeaua de lut bătătorit situată la -1,18 m adâncime. În zona de NV a locuinței a fost amenajată, până la adâncimea de -2,52 m, o groapă adâncă de -1,34 m, care a servit drept „pivniță” pentru alimente (Fig. 26). Intrarea în această „pivniță” se făcea pe la SE, unde s-au păstrat două trepte amenajate în pământul cruțat, la -1,54 m și -1,72 m, adâncime de la care se cobora probabil pe o scară de lemn. Groapa, ușor ovală și scobită oblic spre est, are diametrul scurt de 1,50 m și diametrul lung de 1,75 m. Conținea o mare cantitate de oase de animale, de pești și de păsări, ca și

⁶ Vezi, în continuare, *Inventarul arheologic al așezării hallstattiene de tip Babadag de la Telița – Amza. Campania 2000*, alcătuit de colegul Gabriel Jugănar.

⁷ Vezi, *supra nota 3*.

⁸ Baumann 1995, 28 – 29.

numeroase piese ceramice în stare fragmentară. O încuietoare de bronz, tip *serra*, a fost descoperită în groapa menajeră, împreună cu fragmentele unei râșnite din calcar cochilifer, iar în spațiul cercetat al locuinței, două piroane de fier, dintre care unul îndoit în cârlig.

2.3. În capătul sudic al secțiunii S₁₃, la numai 1,50 m depărtare spre nord de L 2, se afla **locuința L 3**, locuință trapezoidală de mici dimensiuni, aşezată pe direcția S–N, cu intrarea convexă, situată în colțul de NE (Fig. 5.2). Locuința se adâncește de la –0,70 m până la –1,10 m. Podeaua este înclinată spre sud; în stânga intrării se află o groapă ovală de mici dimensiuni (diam. lung = 1,15 m; diam. scurt = 0,65 m), ușor adâncită până la –1,30 m. Din spațiul locuinței ne-au parvenit un os prelucrat și un *stylus* din fier; foarte corodat, acesta din urmă nu a putut fi recuperat.

2.4. La 3,60 m depărtare spre nord, în carourile 3 – 4, se află **locuința L 1**, cercetată în întregime (Fig. 5.2). Aceasta, de formă ovală, se adâncește de la –0,70 m până la –1,45 m, unde se află podeaua, ușor înclinată spre sud. Groapa locuinței este înconjurată de o bordură lată de 0,20 m în care s-au descoperit zece orificii cu diametrul cuprins între 8 și 11 cm, destinate amplasării scheletului de lemn al pereților (Fig. 16). Locuința L 1 deține o instalație de foc, respectiv un cuptor menajer, situat ușor excentric în partea de NE, în fața căruia se află o groapă reziduală. Ca și în cazul locuinței precedente, intrarea se făcea pe la NE. Locuința L 1 ocupă o suprafață locuibilă de 19,25 mp (diam. lung = 5,50 m și diam. scurt = 3,50 m), la care se adaugă suprafața ocupată de cuptor (1,10 x 0,85 m) în afara spațiului locuibil, de aprox. 0,88 mp, în total 20,13 mp (Fig. 5.2).

Locuința a furnizat o cantitate bogată și extrem de variată de material ceramic și, ca și în cazul locuinței L 2, contemporană ei, un bogat material osteologic. A fost recuperat, de asemenea, un număr de 11 obiecte (metal și sticlă), după cum urmează: mărgică din sticlă, piron de fier, fragment lanț din fier, două scoabe fier, cinci lame de cuțit din fier, un vârf de sulită din fier, un cârlig din fier, o cheie din fier și două *stylus*-uri din fier. Unica monedă descoperită, destul de tocită, pare să fie o emisiune din timpul dinastiei Iulia – Claudia, posibil Tiberius⁹. Dintre descoperirile ceramice mai importante din L 1, ne atrage atenția un medalion ceramic antropomorf (cap de tânăr), care se aplica pe o anumită categorie de vase ceramice¹⁰ și o pastilă ceramică aplicată pe peretele unui recipient, pastilă în care a fost incizat, înainte de ardere, semnul crucii¹¹.

2.5. În caroul 5 al secțiunii S₁₃, respectiv al casetei de est, în imediata vecinătate nord-vestică a bordeiului B3, locuința hallstattană B4 a fost perforată în partea de vest de groapa unei locuințe romane timpurii, peste care, în secolul al IV-lea, s-a suprapus o construcție ușoară pe temelii

⁹ Monedă secolul I, ilizibilă, inv. 52237 (Muz. Arh. Tl.). Doi *ași* din timpul dinastiei Iulia – Claudia, au fost descoperiți în cele două bordeie cercetate în 1987 (Baumann 1995, 109 – Catalog, nr. 2 și 3). Piesele numismatice descoperite în campania anului 2000 au fost identificate de colega Mihaela Iacob, căreia îi mulțumim pentru amabilitate.

¹⁰ Pentru secolele II – III p.Chr., vezi, în acest sens, ceramica cu medalioane aplicate de la Pavlikeni, din teritoriul cetății Nikopolis ad Istrum, din sudul Moesiei Inferior, cf. Kabakčeva 1988, 28 – 30, fig. 162, 163, 165.

¹¹ În continuare, *Catalogul selectiv al descoperirilor arheologice din complexe romane*. În privința întrebuirii semnului crucii ca simbol creștin în ceramica romană, din primele secole după Christos, vezi Chera-Mărgineanu, Lungu 1984, 128 – 129 și Zugravu 1997, 177 – 178. Pentru simbolistica creștină din primele secole după Christos, vezi, Ionescu 1994, 242, cu bibliografia.

superficiale, din care s-a păstrat o suprafață de împrăștiere de aproximativ 6 mp (Fig. 3). Această locuință, notată **L 4**, era rectangulară în ultima sa perioadă de existență, având probabil o groapă elipsoidală, asemănătoare locuinței **L 5**, în epoca romană timpurie. Materiale recuperate, în special cele ceramice, sunt puține, dar de cel mai mare interes. Excluzând locuința **L 2**, în a cărei „pivniță” a fost recoltată și ceramica autohtonă lucrată cu mâna, locuința **L 4** este singura în care predomină ceramica autohtonă. Această ceramică, specifică secolelor II – III p.Chr.¹², relevă apartenența acestei locuințe unei familii indigene.

Cea mai interesantă descoperire a fost efectuată în zona sudică a locuinței, de unde a fost recoltat un fragment ceramic de bază concavă, în care a fost imprimat semnul crucii înainte de ardere. Fragmentul se încadrează în ceramica cenușie de factură locală; este lucrat la roata înceată și angoba este netezită cu peria. Provine, foarte probabil, dintr-o ceașcă cu o toartă, tip ceramic întâlnit la Dunărea de Jos în secolele II – IV p.Chr.¹³.

Ne pronunțăm asupra datării în secolul III p.Chr. a acestui obiect paleocreștin, dat fiind faptul că el a fost recoltat din umplutura bordeiului roman timpuriu, iar argila și tehnologia de fabricare diferă de aceea a ceramicii cenușii din secolul IV, provenită din bordeiul **L 12**.

2.6. În caroul 8 din S_{13} , respectiv din *cas. E*, locuința hallstättiană **B 5** a fost suprapusă de locuința romană timpurie - **L 5** (Fig. 28). Forma elipsoidală a acesteia, mai mult alungită decât ovală, cu două laturi paralele și două rotunjite, pare să fie a unui dreptunghi prevăzut la capetele scurte cu abside (Fig. 4). Locuința este direcționată NE–SV, cu intrarea, foarte probabil, la NE. Spațiul locuibil trebuie să fi avut o suprafață de aprox. 14 mp.

Locuința **L 5** se învecinează la NV cu **locuința L 6**, a cărei latură sudică este paralelă cu aceasta. **L 6** prezintă un plan aparte: este tronconică spre SE, unde se află intrarea, și semirotundă la NV (Fig. 4). Se adâncește de la –0,70 m până la –1,20 m, în trei trepte, de la SE spre NV, unde se află groapa propriu-zisă a locuinței. Aceasta este situată deasupra unei gropi ovale hallstättiene a cărei bază se află la –1,70 m. Din groapa hallstättiană a fost recuperat un material ceramic fragmentar, specific fazei III Babadag. Deasupra zonei intrării în locuința romană timpurie, la –0,40 m adâncime, s-a dat peste un grup de pietre de dimensiuni diferite, care provin de la o locuință romană târzie, distrusă în urma lucrărilor agricole. Suprafața totală a locuinței **L 6** este de aprox. 9 mp (3,60 m pe axul lung și 2,60 m pe axul scurt). Din interior au fost recuperate trei obiecte din fier: un dorn subțire, un fragment de lamă de cuțitaș și un piron.

2.7. Un alt grup de locuințe romane timpurii a fost cercetat în capătul sudic al secțiunii S_{14} , cu ajutorul secțiunii paralele $S_{14\text{ bis}}$ (Fig. 6).

În carourile 4 – 5 s-au găsit două locuințe romane de tip bordei – **L 7** și **L 9**, suprapuse în secolul IV p.Chr. de ansambluri romane târzii. Ambele locuințe sunt orientate S – N și sunt aproape lipite una de cealaltă – **L 7** la sud și **L 9** la nord. **L 7** are o formă ovală, cu marginea înconjurată de orificii destinate amplasării scheletului de lemn al pereților (Fig. 14; 29). Din acest punct de vedere, este asemănătoare locuinței **L 1** din S_{13} , c. 3 – 4. Din păcate, **L 7** nu a putut fi cercetată decât parțial. Groapa bordeiului se adâncește de la –0,90 m până la –1,75 m, fiind marcată la nord, la –1,30 m adâncime, de o plintă semirotundă din pământ cruțat. Din groapa bordeiului au fost recuperate: un fragment îngust de tablă de bronz, o țință de fier și o lamă de cuțit din același material.

¹² Baumann 1995, 156, pl. 55 (Amza); 211, pl. 11/10, 11 (Sarichioi).

¹³ Popilian 1980, 132, pl. 9 (M52) – secolele II – III p.Chr.; Opaiț 1991, 161, tip II; Topoleanu 2000, 108, 244 (pl. 28) – secolele II – IV p.Chr.

Locuința L 9 pare să fi fost adosată laturii de nord a locuinței precedente. Prezintă o formă rectangulară neregulată, cu un colț excentric la SE, puternic ieșit în afară, în care a fost amplasată o instalație de foc – o vatră cu groapa reziduală la nord (Fig. 6; 13; 24). Groapa bordeiului se adâncește până la $-1,60$ m. Podeaua păstrează urme de lutuală și este mai adâncită în zona centrală, unde atinge $-1,75$ m. Vatra este construită în pământ cruțat și este înălțată față de podea; se află la $-1,12$ m, iar groapa reziduală pentru cenușă la $-1,73$ m. Din locuință au fost recuperate două obiecte din fier: o cheiță și un fragment de lamă de cuțit. Din stratul de locuire romană de secol IV p.Chr., suprapus celor două bordeie, s-a păstrat un grup de pietre în S_{14} , în dreptul fărâșului 4 și un fragment de vatră în S_{14} bis, c. 4, la $-1,05$ m adâncime, segmente din limita de sud și un segment din limita de NV a unei locuințe.

În conformitate cu ceramica recoltată, s-ar părea că există și un raport cronologic între cele două locuințe romane timpurii, momentul construirii bordeiului L 7 fiind în secolul III p.Chr., iar al bordeiului L 9 în secolul II p.Chr. Totodată, ținând seamă de apropierea celor două bordeie, nu putem să nu ne gândim la o eventuală locuință compusă, prin extindere, din două compartimente.

2.8. În carourile 6 și 7 sud din $S_{14} - S_{14}$ bis a fost cercetată **locuința L 8** (Fig. 6). Această locuință bordei prezintă un plan trapezoidal, cu intrarea la $-1,10$ m adâncime, situată pe latura de sud, care reprezintă și baza mică a trapezului. Podeaua bordeiului se află la -2 m și este adâncită în zona centrală până la $-2,25$ m. În locuință se coboară pe trei trepte executate în pământ cruțat, spațiul interior fiind amenajat cu lavițe din pământ pe toate laturile. În exterior, un șir de patru orificii situate pe latura de vest evidențiază prezența unui acoperiș cu înclinație de la vest la est (Fig. 13, 17, 24). Suprafața ocupată de locuința L 8 este de aprox. 13 mp ($B = 5$ m; $b = 1,5$ m; $h = 4$ m). Din interiorul locuinței, alături de fragmente ceramice aparținând secolelor II – III p.Chr., au fost recuperate două obiecte: portagrafa unei fibule de bronz de tipul „puternic profilată” (*Kraftig profilierte Fibel*), specifică secolului II și primului sfert al secolului III p.Chr.¹⁴, și un ac de cusut din os cu dublu orificiu.

IV. Locuirea romană târzie

3.0. Urme ale locuirii romane din secolul IV p.Chr. au fost surprinse de-a lungul întregii suprafețe investigate, la intervale cuprinse între 50 – 70 m. Vestigiile descoperite, ca și în campaniile anterioare, relevă o impresionantă evoluție a acestei aşezări rurale spre forme noi. Au fost descoperite locuințe de suprafață, magazii de chiupuri, o locuință bordei și un edificiu public. Cele mai bine păstrate sunt: L 10 – locuință monocelulară, aflată în S_{12} + casete, carourile 2 – 3; bordeiul L 12 din $S_{14} - S_{14}$ bis – casete, carourile 3 – 4 și edificiul trinavat din $S_{14} - S_{14}$ bis – casete, carourile 12 – 15.

3.1. Suprapunând un nivel de locuire hallstattian din care au fost recuperate mari fragmente de vase bitronconice și un interesant topor de fier cu aripioare¹⁵, **locuința L 10** a fost construită pe temelii de piatră de 0,65 m lățime, prinse cu pământ (Fig. 7). Se pare că elevația folosea ca liant mortarul de var, urmele acestuia fiind surprinse în dreptul intrării. Clădirea, ușor trapezoidală, este orientată spre NE, având intrarea plasată pe colțul de SE. A avut pardoseala realizată din lespezi de

¹⁴ Popescu 1942 – 1944, 492; Bichir 1973, 102.

¹⁵ Piesa face obiectul unui articol publicat împreună cu G. Jugănarul – Baumann, Jugănarul 2001, 205 - 209.

piatră, din care s-au mai păstrat câteva, la numai -0,20 m adâncime față de nivelul actual al solului (Fig. 19). Arăturile au provocat distrugerea, prin demantelare sistematică, a acestei construcții care mai păstrează doar două aize din temelie. L 10 prezintă următoarele dimensiuni: L = 9,30 m; l = 5,90 m la est și 5,65 m la vest; spațiul intrării = 1,32 m. Are o suprafață totală de 53,70 mp, fiind cea mai mare locuință monocelulară descoperită până în prezent la Amza¹⁶. Din obiectele descoperite în spațiul interior al clădirii, menționăm: un fragment din lama unei săbii de fier cu două tăișuri (*spatha*), un *stylus* din fier și două monede de bronz, emisiuni din anii 341 – 354 p.Chr.¹⁷.

3.2. În caroul 6 din S₁₂ și în caseta deschisă la vest s-au păstrat resturile unei locuințe de suprafață – **L 11**, construită din pământ pe temelii superficiale (Fig. 8). În partea de NV a locuinței a fost descoperit un chiup îngropat, a cărui gură a fost rasă de lama tractorului (Fig. 20). În spațiul locuinței L 11 au fost descoperite două unelte agricole: o sapă trapezoidală și un cuțit de plug din fier, alături de care s-au mai găsit o lamă de cuțitaș din fier și un cârlig din fier de la o balanță.

3.3. **Bordeiul L 12**, descoperit în caroul 3 din secțiunea S_{14 bis} – *cas. E*, are o formă trapezoidală, cu baza mică spre SV (Fig. 6). A putut fi cercetat numai în proporție de aprox. 50%, pe o suprafață ocupată de 14,50 mp, ceea ce presupune o suprafață totală de aprox. 29 mp (Fig. 18). Groapa bordeiului se adâncește de la -1,10 m până la -2,35 m. Intrarea este plasată în colțul de sud al locuinței. Interiorul este amenajat cu grijă, cu ajutorul unor platforme și plinte realizate în pământ cruțat și este împărțit în două compartimente principale, unul mai înalt spre SE, celălalt, ușor adâncit la SV, destinat instalației de foc¹⁸. De jur-împrejur, întregul spațiu este circumscris de o plintă de pământ cruțat. Ca și locuința L 1, bordeiul L 12 a furnizat o mare cantitate de ceramică în stare fragmentară, un numeros material osteologic, obiecte metalice și monede care au permis încadrarea sa cronologică în limitele secolului IV p.Chr. Printre obiectele descoperite se remarcă două frumoase fibule cruciforme din bronz, cu „capete de ceapă”¹⁹, un opaiț creștin și trei monede de bronz din a doua jumătate a secolului IV p.Chr., emisiuni din perioada anilor 351 – 378 p.Chr.²⁰.

Un fragment de diplomă militară din vremea lui Hadrian²¹ a fost descoperit în vegetalul din spațiul bordeiului L 12. Ținând seama de numărul mare de locuințe romane timpurii concentrat în apropiere, ca și de descoperirea a încă două fragmente ale diplomei respective la

¹⁶ În așezarea de la Sarichioi, punctul „Sărătura”, a fost cercetată în 1989 o locuință de suprafață monocelulară, cu pereții construiți din pământ, fără temelie, locuință care acoperea o suprafață de 54 mp (cf. Baumann 1995, 191).

¹⁷ *Constantin I (folis)* – emisiune postumă din anii 341 – 346 p.Chr. (atelier neprecizat); *Constantius II (folis)* – emisiune Heracleea din anii 351 – 354 p.Chr., tip FTR – *FH4* $\frac{\Gamma}{SMHE}$, LRBC II, 1893.

¹⁸ Crusta înnegrită, cu urme de cenușă, existentă în spațiul respectiv, relevă o folosire a vetrei portabile, element cunoscut în lumea geto-dacă – vezi, Ursachi 1995, 46.

¹⁹ Kovrig 1937, gr. 13; Popescu 1942 – 1944, 499 (8, 9, 22); Keller 1971, tip 3B; Preda 1980, 35 și 148 (Pl. XIV) – tip *Zwiebelkopffibeln* - $\frac{3}{4}$ sec. IV p.Chr.

²⁰ *Constantius II* – emisiune Nicomedia din anii 351 – 354 p.Chr. $\frac{M}{SMNA}$, LRBC II, 2309. Tip FTR – *FH3* (sau 4), emisiune din anii 354 – 357 p.Chr. (inv. 52234, Muz. Arh. Tl.) – 2 exemplare. Tip *Securitas Reipublicae* (anii 364 – 378 p.Chr.) – inv. 52231, Muz. Arh. Tl.

²¹ Încadrat cronologic în conformitate cu numele martorilor (*testes, signatores*) prezenți pe fragmentul de diplomă militară – *extrinsecus tabella II*, nume întâlnite pe diplomele militare din primele trei decenii ale secolului II p.Chr. (vezi IDR I, 77, 79 – 2 iulie 110 Dacia).

cca. 50 m depărtare spre nord și tot în vegetal, putem considera că obiectul aparținuse unuia dintre locuitorii habitatului din epoca romanității timpurii. Ceea ce evidențiază, însă, noua descoperire în rândul diplomelor militare din vechea provincie romană de la Dunărea de Jos²² constă în faptul că aparține unui veteran al flotei dunărene – *Classis Flavia Moesica*.

3.4. **Edificiul D** descoperit și cercetat în zona de NE a secțiunii S₁₄ impresionează prin simplitate, echilibru și eleganță (Fig. 10). Este o clădire de formă patrulateră, orientată E – V, cu intrarea plasată la răsărit, construită pe temelii de piatră prinse cu pământ de 0,70 m grosime. Clădirea este alcătuită dintr-o sală dreptunghiulară, de 7,15 m x 9,70 m, compartimentă de două șiruri a câte trei coloane, ale căror baze păstrate au dimensiunea de 0,50 x 0,70 m (Fig. 23a, b). Nava centrală este lată de 4,10 m, navele laterale au 2,30 m lățime. În sala trinavată se pătrunde printr-o intrare largă de 1,98 m. Clădirea este prevăzută cu două încăperi avansate care flanchează spațiul intrării principale, de cca. 3,20 m, foarte probabil porticat. Intrările în cele două încăperi pavilionare sunt ușor retrase și au 1,32 m lărgime. Interiorul unei astfel de încăperi este un patrulater cu latura de 2,50 m. Suprafața totală ocupată de edificiul D este de 134,40 mp (respectiv 12 m E–V x 11,30 m N–S). Edificiul a fost pavat cu piatră, sala trinavată, mai păstrează urmele pavimentului la –0,25 m în nava sudică. Temelia laturii de sud a fost amplasată pe o groapă hallstattană, din care a fost recuperată o ceșcuță tronconică de tip Babadag III. La temelia colțului vestic, în S₁₄, c.14 a fost găsită o amforă ovoidală, puternic fragmentată și păstrată numai de la umeri în jos. Astfel de amfore, pentru păstrarea vinului, erau produse în secolul al IV-lea în *officina* din apropiere, de pe Valea Morilor²³.

Din spațiul ocupat de edificiul D au fost recuperate câteva obiecte metalice (o verigă de bronz și una de fier, o încuietoare de fier de tip *serra*) și două monede din anii 341 – 378 p.Chr.²⁴.

3.5. În apropierea edificiului, din stratul roman de secol IV, a fost recuperată o frumoasă cutiuță de bronz cu căpăcel, iar în caroul 15 din S₁₄ a fost descoperit un chiup de mari dimensiuni decorat cu brăuri aplicate și cu decor realizat prin apăsare. Chiupul a fost îngropat în sol până pe linia gâtului; gura a fost distrusă de plug. Diametrul maxim al chiupului este de 1,60 m. Pereții sunt acoperiți cu decoruri aplicate, realizate din benzi drepte și în val, completate de impresii alveolare cu caracter simbolic. Decorul în val este cuprins între benzi drepte, așezate în trei registre (Fig. 22). Prezența șarpelui pune în evidență simbolistica culturală întâlnită pe ceramica romană începând cu sec. III p.Chr.²⁵.

Apropierea de edificiul D pune în relație cele două descoperiri. Reamintim că, în campania din 1987, au mai fost întâlnite două chiupuri asemănătoare realizate în aceeași manieră²⁶.

²² Aricescu 1977, 236 – 238 (*Diplomata*). Din cele 12 diplome militare, publicate de autor ca aparținând unor veterani care au satisfăcut stagiul militar în unitățile moesice, numai cea descoperită la Brețcu, în Dacia (an 92 p., *CIL XVI*, 37) menționează un veteran al flotei moesice.

²³ Amforă de tip *III-Valea Morilor* – Baumann 1995, 423 (pl. IX); Baumann 1996, 48 (fig. 7, 1–5).

²⁴ Constantius II – tip *VICTORIAE DD AUGG QNN*, emisiune Siscia (anii 341 – 346 p.Chr.), **•ESIS•**, LRBC 1, 792. Tip *Gloria Romanorum* (8) – anii 364 – 378 p.Chr. (atelier neprecizat).

²⁵ Vezi Sanie 1981, 103.

²⁶ Baumann 1995, 73, pl. XVI (3, 4). Din păcate, stadiul avansat de deteriorare a celor două piese ceramice nu ne-a permis în 1987 să le recuperăm.

V. Concluzii

4.0. Noile cercetări arheologice din zona răsăriteană a sitului de la Amza evidențiază, încă o dată, bogăția de informații constatată în cursul săpăturilor anterioare. În plus, o serie de lacune, datorate stadiului cercetării și constatate cu ocazia prelucrării informațiilor după campania din 1988, au putut fi înlăturate în prezent.

Exceptând aprecierile lui Gabriel Jugănaru asupra locuirii hallstattiene din punctul Amza, care completează prezenta lucrare, ca și cele ale profesorului S. Haimovici despre animalele care populau această zonă în antichitate, încheierile noastre circumscriu aria locuită de autohtoni în epoca romană.

Descoperirea celei mai sudice locuințe romane timpurii, aproximativ în dreptul curbei de nivel *III*, corespunde poziției în teren a sanctuarului rectangular B, cercetat în anul 1987²⁷ în dreptul aceleași curbe de nivel. Astfel, limita sudică a așezării romane timpurii a putut fi stabilită, cu multă probabilitate, pe curba de nivel principală *105 (III)*, la răsărit), ceea ce, ținând seama că limita nordică întretaie curba de nivel *95*, presupune că, aria locuită în cursul secolelor I – III p.Chr., era de aproximativ 14 hectare [(825 m x 175 m) – 4500 mp].

Toate locuințele de epocă romană cercetate în zona răsăriteană a așezării sunt semiîngropate și de tipul bordeielor cu adâncime medie. Poziția lor în teren relevă o grupare de două-trei, la intervale de aproximativ 50 m, situație valabilă, cel puțin în prima fază de locuire, din a doua jumătate a sec. I și până în primul pătrar al secolului III p.Chr.²⁸.

Adăugând bordeielor cercetate în 1987²⁹ cele nouă locuințe descoperite în anul 2000, putem alcătui patru grupe tipologice:

- a) grupa I-a, formată din cele două bordeie descoperite în 1987 și din locuința bordei *L 6*;
- b) grupa a II-a, din care fac parte două locuințe semiîngropate – *L 1* și *L 7*, cu groapa ovală circumscriasă de orificii;
- c) grupa a III-a, alcătuită din locuințe cu plan trapezoidal, semiadâncite în cazul locuințelor *L 2* și *L 3* și de tip bordei în cazul locuinței *L 8*;
- d) grupa a IV-a cuprinde două locuințe al căror plan are la bază dreptunghiul: dublu absidat, aproape elipsoidal la *L 5*, locuință semiadâncită; neregulat, cu spațiul destinat vetrei ieșit mult în afară, în cazul bordeiului *L 9*.

Se pot distinge locuințe mari, mici și mijlocii. Cele mici au o suprafață de locuit cuprinsă între 9 – 12 mp; locuințele mijlocii au între 13 – 15 mp, pe când cele mari au între 18 – 20 mp. Cele mici aparțin primei grupe tipologice. Cele mai mari locuințe se găsesc în capătul sudic al așezării romane timpurii: *L 1* și *L 2*. Prima, de formă ovală, cu podeaua ușor adâncită și prevăzută la NV cu instalație de foc, ocupă o suprafață totală de aproximativ 20 mp. În conformitate cu elementele de care dispunem, *L 1* era construită cu pereți din paianță pe schelet de lemn și posedă un acoperiș conic din materiale ușoare³⁰. Ceea ce frapează și din acest punct de vedere „pivnița” locuinței învecinate *L 2* nu este cu nimic mai prejos, constă în bogăția de

²⁷ Baumann 1995, 28.

²⁸ *Supra*, nota 8.

²⁹ Baumann 1995, 21 – 22.

³⁰ Sistemul de construcție amintit are origini în Latène-ul dacic târziu – cf. Glodariu 1981, 66. Adaugă, Ursachi 1995, 46.

materiale arheologice descoperite în interiorul acestor locuințe. O mare varietate de forme ceramice, piese metalice, obiecte din os și piatră, unelte, ustensile și podoabe, întregesc imaginea unor familii îndestulate care locuiau în aceste semibordeie. Încercăm, să evităm alte comentarii referitoare la acest gen de locuință din epoca romană, reaşezând-o în drepturile sale de principal ansamblu de locuire în aşezările autohtone. Considerăm că locuința monocelulară semiadâncită își are obârșia în străvechea „casa”, de care amintea Ovidius³¹ la începutul primului mileniu creștin. Ponderea caselor între cele nouă descoperiri din anul 2000 este de 6:3, respectiv o proporție de 66,66%, ceea ce, având în vedere spațiul locuibil cuprins între 9 – 15 mp, în cazul locuințelor mici și mijlocii, arată că patru din șase erau locuite de familii puțin numeroase³². Cele două excepții, și aici avem în vedere casele mari *L 1* și *L 2*, aparțineau unor familii, nu mult mai numeroase, ci mai avute. Evident, suntem în fața unui aspect al fenomenului de diferențiere socială întâlnit în aşezările autohtone de epocă romană și despre care am amintit și cu un alt prilej³³.

Cele trei bordeie cercetate aparțin unor tipuri diferite: *L 7* de formă ovală, *L 8* cu plan trapezoidal și *L 9* – rectangular, cu vatra cuptorului plasată în afară. Toate au amenajări interioare: plinte, trepte, gropi, evidențiind experiență și nu improvizație în realizarea lor³⁴. Remarcăm că bordeiul rectangular prevăzut cu cuptor în afara spațiului locuibil este specific atât aşezărilor daco-romane, în cursul secolelor II – IV p.Ch.³⁵, cât și aşezărilor aparținând sintezei culturale de tip Ipotești-Cândești³⁶, realizată de populația romană din stânga Dunării în secolele V – VII p.Ch.

4.1. Cercetarea ansamblurilor de locuire din epoca romanității timpurii aduce noi precizări în problema densității de locuire în aşezarea de la Amza și nu numai. În cele nouă locuințe (case și bordeie), la o medie de 4 indivizi de familie, locuiesc aproximativ 36 persoane într-o suprafață de 500 mp (*L* = 100 m, *l* = 5 m), ceea ce evidențiază, prin extensie, o populație de aproximativ 10395 indivizi pe întreaga suprafață de 144375 mp a aşezării romane timpurii. Desigur, cifra este exagerată, deoarece nu respectă reperele cronologice, și anume: în aceeași suprafață de 500 mp, poate fi stabilită contemporaneitatea a două locuințe din secolul II p.Ch., a patru locuințe din secolele II – III p.Ch. și a trei locuințe din secolul III p.Ch. Totodată, din suprafața de 144375 mp, în care se înscrie aşezarea romană timpurie, trebuie eludată fâșia de aproximativ 4500 mp (30 m x 150 m), care reprezintă o suprafață lipsită de resturi arheologice, respectiv valea care desparte promontoriul răsăritean de zona centrală a aşezării. Raportate la suprafața de 140000 mp (=14 ha), noile calcule modifică datele problemei, rezultatele fiind următoarele: 2240 locuitori în secolul II p.Ch., 4480 în secolele II – III p.Ch. și 3360 locuitori (= 840 familii) în secolul al III-lea p.Ch., ultima cifră fiind și media de locuitori din aşezarea

³¹ P. Ovidius Naso, *Tristia*, III, 10, 66. Pentru acest tip de locuință, folosit de autohtonii daci înainte de cucerirea romană, vezi Glodariu 1983, 10, 15. În același scop, pentru epoca romană, vezi, Bichir 1973, 19 – 21; Bichir 1984, 7 – 8.

³² Familii alcătuite din cel puțin trei persoane, în cazul locuințelor mici care puteau aparține familiilor foarte tinere și de cel mult șase persoane în cazul locuințelor de până la 15 mp. Situația este valabilă și în cazul celor trei bordeie (*L 7*, *L 8*, *L 9*), la care interiorul nu depășește suprafața de 14 mp.

³³ Baumann 1995, 49.

³⁴ Ursachi 1995, 46.

³⁵ Bichir 1994, *passim*; Dolinescu-Ferche 1974, *passim*.

³⁶ Bârză 1973, *passim*; Harhoiu 1996, 266.

romană timpurie de la Telița – Amza³⁷. Aceste cifre evidențiază faptul că, puternicele și întinsele sate autohtone din zona *limes*-ului nord-scythic aveau în epoca romană timpurie o populație numeroasă care, în mod sigur, reprezenta și principala forță de muncă în teritoriile fortificațiilor romane.

4.2. În cursul secolului al IV-lea p.Chr., asistăm la o extindere spectaculoasă a suprafeței intravilane. Chiar în condițiile actuale, când straturile superioare ale locuirii de la Amza au fost distruse sistematic, noile cercetări arheologice au scos la lumină elemente care au permis încheieri mai apropiate de realitățile antice. Luând ca punct de pornire tipurile de locuințe întâlnite, observăm că lipsește locuința de suprafață semiadâncită și, ca element de noutate, în săpăturile din anul 2000 apare bordeiul prevăzut cu vatră portabilă și amenajări interioare. Se întâlnește locuința de suprafață pe temelii superficiale și locuința pe temelii profunde, ambele monocelulare, dar diferite ca proporții și tehnici constructive. Cele pe temelii superficiale sunt construite din chirpici și paiantă, cu acoperișuri ușoare. Aceste construcții au aspectul unor cabane, anexe sau bordeie sezoniere și se găsesc în apropierea unor clădiri construite pe temelii din piatră cu elevație, foarte probabil, din cărămidă legată cu mortar și acoperite cu țigle și olane. În acest sens, grupul de construcții din S₁₂, zona sudică, este relevant. La 70 m depărtare, spre nord, se întâlnesc alte ansambluri de locuire, respectiv resturi de zidărie de piatră provenite de la temelii superficiale, în carourile 5 – 9 din S₁₃, apoi bordeiul L 12, la 50 m spre nord și edificiul D la 50 m nord de acesta, ambele în S₁₄ - S_{14 bis}.

În săpăturile din 1987, ansamblurile romane târzii, exceptând edificiul B, construit anterior, au fost găsite la distanțe de 70 – 80 m unul față de celălalt³⁸. Bazilica paleocreștină și grupul de construcții monocelulare din vecinătate, descoperite în cursul săpăturilor din 1988, se află la 70 m est de locuința romană târzie cu trei încăperi și la 110 m SV de edificiul D. Prezența chiupurilor evidențiază, de fiecare dată, construcții anexe, magazii situate în jurul unei clădiri mai importante, impozantă ca dimensiuni, tehnică constructivă și poziție în teren. Acest fapt ne îndeamnă să credem că, în secolul IV p.Chr., principalele clădiri, private sau publice, dispuneau de ogradă – curte mare, în interiorul căreia se aflau acaturile, construcții de suprafață și bordeie, destinate păstrării alimentelor și uneltelor³⁹, unele rezervate servitorilor.

4.3. Dacă ar trebui să reconstituim imaginea așezării de la Amza în secolul IV p.Chr., am apela, fără nici o ezitare, la satul românesc tradițional, bine păstrat până la 1949, cu gospodăria mai mari sau mai mici, îngrădite, cu biserică, școală și celelalte localuri publice, construite fără prejudecată, acolo unde sătenii „au simțit” nevoia amplasării lor. Așezarea romană de la Amza din secolul IV este de tipul cu gospodăria risipite pe o întinsă suprafață de

³⁷ Toate acestea presupun o densitate de 1,6 locuitori pe 100 mp, în prima fază; de 3,2 locuitori / 100 mp, în faza a doua și de 2,4 locuitori / 100 mp, în cea de a treia fază.

Într-un studiu publicat în 1998 (Baumann 1998, 247 – 248), referindu-mă la așezările rurale autohtone, constatam că puteau fi locuite de o populație de cca. 1000 locuitori, dar că, în nici unul din aceste nuclee de locuire, nu s-au efectuat săpături exhaustive, ceea ce conferă cifrelor un caracter speculativ. Pentru aceeași medie de 500 – 1000 de locuitori, dar în *vici*-i romani, vezi Suceveanu 1977, 47 și Suceveanu 1998, 120.

³⁸ Baumann 1995, 16 (Fig. 2).

³⁹ În acest sens, descoperirea unui fier de plug și a unei sape în L 11 se adaugă descoperirilor de unelte agricole din campaniile anterioare.

teren⁴⁰ și astfel de așezări sunt cunoscute în Dobrogea la Sarichioi, în punctul „Sărătura”, în urma cercetărilor arheologice efectuate în anul 1989⁴¹.

Aspectul general al unei astfel de așezări este asemănător *pagus*-ului roman, definit de Vasile Pârvan: „...*un sat mare compus din gospodării singuraticе, împrăștiate pe o mare întindere de pământ*”⁴². Evident, acest tip de așezare derivă din *pagus*-ul epocii romane timpurii și existența unui astfel de sit este documentată, în cursul secolelor II – III p.Chr., în zona comunei Niculițel, la 10 – 12 km NV de situl de la Amza. Acolo, *pagus*-ul apare alcătuit din nuclee de locuire care gravitează în jurul unui *vicus* roman⁴³.

Noile cercetări de la Amza au adus noi argumente în favoarea tezei, conform căreia așezările autohtone de epocă romană nu erau *vici*, întrucât, în cursul secolelor II – III p.Chr., nu erau concepute după modele urbane⁴⁴, ci continuau tradiția satelor geto-dace. În secolul al IV-lea sunt tot mai asemănătoare *pagi*-lor, fiind, conceptual și structural, diferite de ceea ce reprezenta *vicus*-ul roman⁴⁵.

În lipsa unor cercetări exhaustive, suntem complet depășiți, în dorința de a afla, măcar estimativ, numărul de locuitori ai unui astfel de sat. Credem, totuși, că acest număr nu era diferit de cel al populației din așezarea romană timpurie, chiar dacă noua așezare avea o întindere de trei ori mai mare⁴⁶.

5.0. Cercetările arheologice din anul 2000 scot în evidență câteva descoperiri de excepție: fragmente dintr-o diplomă militară, vestigii paleocreștine din secolele III și IV p.Chr. și un important edificiu public. Fiecare în parte va face, în viitorul apropiat, obiectul unor studii aparte. Ne mărginim, deocamdată, să le relevăm importanța în contextul general al descoperirilor arheologice de la Amza.

⁴⁰ În conformitate cu cercetările mai vechi de teren, coroborate cu cele recente, zona de împrăștiere a materialelor arheologice în punctul Amza de lângă Telița are aprox. 45 ha, ceea ce evidențiază un sit arheologic cu o suprafață de cca. 40 – 42 ha. Vezi, în acest sens, și aprecierile noastre: Baumann 1983, 45, nota 76; Baumann 1995, 15 și Fig. 1; Baumann 1998, 246 (nota 16), 247.

⁴¹ Baumann 1995, 174 – 226; Baumann 1998, 247.

⁴² Pârvan 1913, 337. Referitor la această problemă vezi, Ed. Saglio, *Dictionnaire des Antiquites*, 4 (pagus, pagani, sqq.).

⁴³ Am definit *pagus*-ul de la Niculițel: „...o comuniune de ferme romane, grupate în jurul sau în apropierea unei așezări vicane care reprezintă centrul administrativ și cultural al întregii comune” – cf. Baumann 1983, 75.

⁴⁴ Suceveanu 1998, 170.

⁴⁵ Vulpe 1968, 200: „... *pagus*, tip de așezare rurală risipită, total opusă categoriei urbane.”; „...*vici*, așezări foarte apropiate de tipul orașelor.”

⁴⁶ Avem în vedere, mai ales, structura diferită a așezării romane târzii, cu gospodării situate la intervale neregulate, gospodării deservite de un personal auxiliar (probabil alcătuit din familii pauperizate în urma „marii crize” de la mijlocul secolului al III-lea p.Chr.) compus, așa cum ne-o evidențiază descoperirile arheologice, din două-trei familii / gospodărie. Riscăm, prin a ne aventura, folosind aceeași metodă de calcul, în suprafața de 3000 mp cercetată în anul 2000 (300 m x 10 m). În cele șase ansambluri de locuire, și am inclus aici și edificiul D, ar fi putut viețui aprox. 24 indivizi. Raportată, prin extensie, la suprafața de 420000 mp, cifra obținută ar fi 3360 locuitori (= 840 familii). Așadar, afirmația de mai sus nu pare hazardată, dacă comparăm cele două cifre obținute prin calcul: cca. 840 familii în așezarea romană timpurie, pe o suprafață de 14 ha și tot atâtea familii în așezarea de sec. IV p.Chr., pe o suprafață de 42 ha teren.

a) Prezența unei diplome militare, eliberată în timpul împăratului Hadrian unui veteran al flotei dunărene, Caius Iulius, fiul lui Caius, diplomă pe care apar și numele romane ale unor membri ai familiei sale⁴⁷: Longus, Iulia și Secundus, evidențiază *de jure et de facto* pătrunderea timpurie a elementelor etno-culturale romane în așezarea autohtonă de la Amza⁴⁸. Acest cetățean roman este în secolul II p.Chr. posesorul unui *ager viritim adsignatus*⁴⁹, într-un sat de geți autohtoni, deținători de mici loturi agricole din *ager stipendiarius*⁵⁰. În condițiile unei populații stratificate, aflată sub autoritatea unor frunțași locali, receptivi la modelele romane, elementele romane, cetățeni sau peregrini, ocupă un loc important în viața comunității.

În anii 1987 – 1988, în zona centrală a așezării romane timpurii, au fost scoase la lumină resturile unui ansamblu de locuire de mari dimensiuni, cu o curte interioară și cu construcții pe trei laturi (la nord, est și vest), asemănător locuințelor din mediul rural al proprietarilor de *vilae rusticae*⁵¹. În conformitate cu materialele arheologice descoperite în stratul de dărâmătură, acest ansamblu a fost ridicat pe la mijlocul secolului al II-lea p.Chr., fiind distrus la jumătatea secolului al III-lea p.Chr.⁵². Existența unor astfel de construcții care, prin concepția lor arhitecturală, relevă o puternică influență romană, trebuie pusă în relație cu prezența la începutul secolului a unor mici proprietari romani de genul veteranului flotei moesice – Caius Iulius, stabilit în satul de pe valea Amzei. Ce le puteau oferi noilor veniți autohtonii geți și ce puteau primi aceștia în schimb, rămâne o chestiune deschisă. Dacă ținem seamă de prezența numeroaselor ferme rurale din împrejurimi⁵³, nu putem să facem abstracție de conținutul activităților lor economice, în care meșteșugurile dețineau un loc preponderent. Trebuie avut în vedere și faptul că, pe importantul drum roman care unea provincia de principalul centru al *classici*-lor de la Noviodunum, la 5 km NV de Amza se afla așezarea de la Saun⁵⁴, iar la 3,5 km SE, splendida așezare romană în cotul Cilicului, spre Poșta⁵⁵.

Toate aceste nuclee de locuire dețineau mici proprietăți agricole din *ager publicus*, în general, cu statut de *agri stipendiarii*, în cazul indigenilor și peregrinilor, sau, în cazul veteranilor, obținut prin *adsignatio*. Terenurile agricole erau oricum insuficiente, în condițiile unei densități apreciabile a populației rurale⁵⁶, iar clima capricioasă din nordul Dobrogei și nivelul scăzut al agro-tehnologiei antice erau tot atâtea piedici în calea prosperității sătenilor.

Și totuși, descoperirile arheologice de la Amza, și nu mai puțin cele din cotul Cilicului, și avem în vedere mai ales importurile ceramice, de bronzuri figurate, de metale și de sticlă⁵⁷,

⁴⁷ Cf. *Tabella II intus*.

⁴⁸ Se pare că numărul elementelor romane stabilite în sate era destul de mare; în acest sens, Bărbulescu 2001, 143.

⁴⁹ Lot agricol care putea fi ca mărime între 10 – 12,5 ha teren; în acest sens, a se urmări discuția la Suceveanu 1998, 83.

⁵⁰ Baumann 1983, 22; Baumann 1995, 49.

⁵¹ Baumann 1995, 23 (Fig. 5a) și 24 – 25.

⁵² Baumann 1995, 52, nota 14.

⁵³ Baumann 1983, 87- 97.

⁵⁴ În apropierea sitului arheologic de la Saun a fost descoperit în 1975 un stâlp miliar din vremea împăratului Maximin Tracul (an 236 p.Chr.) – cf. Baumann 1977, 324 – 331.

⁵⁵ Sondaj arheologic efectuat în anul 2000 de către colegul Dorel Paraschiv (inedit).

⁵⁶ Vezi, mai sus, paragraful 4.1.

⁵⁷ Monedele, ceramica fină, importurile sunt dovezi de practicare a comerțului. În acest sens, Suceveanu 1998, 172.

relevă o situație economică destul de prosperă. Evident, situarea celor trei aşezări de-a lungul drumului roman a contribuit la atragerea comunităților rurale în circuitul comercial al zonei de la Gurile Dunării. Sătenii autohtoni își oferă produsele și forța de muncă noilor veniți, purtători de valori materiale și spirituale romane, care sfârșesc cu timpul prin a se amesteca în masa mare a conlocuitorilor.

b) Ideea se cere a fi dezvoltată în contextul descoperirilor paleocreștine din aşezarea de la Amza. Prezența unor fragmente ceramice cu însemne creștine se adaugă descoperirilor mai vechi de la Amza⁵⁸.

În locuința *L 1*, în care s-au descoperit numeroase alte fragmente ceramice din prima fază constructivă, pe un fragment s-a păstrat o pastilă aplicată, în care a fost imprimat adânc, înainte de ardere, semnul crucii în forma sa latină, *immisa* sau *capitata*⁵⁹. Fragmentul se datează la sfârșitul secolului II și începutul secolului III p.Chr.⁶⁰, fiind cea mai timpurie prezență paleocreștină în aşezarea de la Amza. Crucea disimulată, pâinea marcată cu semnul crucii, este unul din simbolurile frecvent întrebuițate pe lespezile funerare ale creștinilor din Dacia în cursul secolelor II – III p.Chr.⁶¹. În cazul nostru, crucea este marcată pe o pastilă în formă de pâine, ca decor aplicat pe un produs ceramic care circula pe calea schimburilor comerciale. Se pare că apropierea de marele centru dunărean Noviodunum, cu populația sa cosmopolită, ca și stabilirea unor romani, peregrini sau veterani, de genul lui Caius Iulius, lăsat la vatră din flota moesică în satul de autohtoni de la Amza, contribuie, inițial, la răspândirea ideilor creștine și are ca urmare crearea unor grupuri creștine.

La începutul secolului al IV-lea p.Chr., o comunitate creștină exista la Amza. O dovedește descoperirea în bordeiul *L 12* a opaițului creștin cu semnul crucii imprimat, înainte de ardere, la baza apucătorii. Desigur, este vorba de o imitație locală după un produs corinthic, care circula în secolul IV la Gurile Dunării⁶² și care era cerută de comunitățile creștine din aceste locuri. Descoperirea, însă, a unei baze concave de oală cenușie, din ceramică grosieră locală, cu semnul crucii incizat în forma *quadrata*⁶³ (crucea greacă cu brațe egale), în locuința *L 4*, relevă un produs ceramic creat de creștinii din aşezarea de la Amza, care se adaugă astfel exemplarului din locuința *L 1*.

c) Săpăturile din anul 2000 au scos la lumină un nou edificiu public, al patrulea în ordinea descoperirilor: sanctuarul B în 1987, *horreum*-ul și bazilica paleocreștină în 1988⁶⁴.

⁵⁸ Și avem în vedere, în primul rând, bazilica paleocreștină unde s-a descoperit în 1988 și fragmentul de amforă cu chrismonul constantinian – Baumann 1995, 31 – 33; 74 – 75 (Pl. 17 – 18); 171 (Pl. 70/9); Baumann 2000, 249 – 250.

⁵⁹ Rămureanu 1971, 242; Bréhier 1918, 33.

⁶⁰ Ceramica cu decor aplicat se fabrica în această perioadă, foarte probabil, și la Noviodunum. Fragmente de vase de mari dimensiuni s-au descoperit la Barboși, în sudul Moldovei (Sanie 1981, Pl. 25). Un vas de mari proporții cu decor aplicat, cu caracter dionisiac, se află în muzeul din Constanța (T. Cliante, inedit). Este cunoscută, de asemenea, ceramica cu decor aplicat din centrele romane de la Butovo și Pavlikeni (Sultov 1985, *passim*; Kabakčeva 1998, 29, fig. 162 - 163). Toate aceste descoperiri din Moesia Inferior sunt databile între sfârșitul secolului II și prima jumătate a secolului III p.Chr. Vezi și Robinson 1959, pl. 6 (G-102), Athena sec. I – începutul sec. II p.Chr.

⁶¹ Ionescu 1994, 242, unde sunt date și alte simboluri paleocreștine care apar pe monumentele funerare din Dacia romană.

⁶² Bovon 1966, 68 – 71 și Pl. 12, 480.

⁶³ Vezi, *supra*, nota 59.

⁶⁴ Baumann 1995, 31 – 37.

Edificiile descoperite în campaniile anterioare prezintă două faze constructive, a doua fază, aceea din secolul al IV-lea p.Chr., fiind o reamenajare sau o restructurare a spațiilor construite. Remarcăm că, cele patru edificii descoperite în așezarea de la Amza se grupează, două câte două, în: edificii publice cu caracter religios; edificii publice civile. În interiorul grupelor, edificiile prezintă dimensiuni apropiate, relevând aceeași funcționalitate. În prima categorie, sanctuarul B ocupă o suprafață de 247 mp, iar bazilica paleocreștină are o suprafață de 220 mp. Edificiile cu caracter civil au dimensiuni mai reduse: *horreum*-ul are o suprafață de 137 mp, iar edificiul D – 134,40 mp. Structural, nu există vreo asemănare între cele patru clădiri. Descoperirea acestora contribuie, însă, la cunoașterea arhitecturii rurale din epoca romană târzie din zona *limes*-ului nord-scythic. Cu regretul că nu ne putem raporta încă la satele romane, insuficient cercetate arheologic, suntem nevoiți să ne orientăm spre stabilimentele rurale de tip *vila rustica*, destul de bine cunoscute în toate provinciile romane⁶⁵. Astfel, sanctuarul B își găsește, conceptual, corespondențe în secolul IV p.Chr., în provinciile europene ale Imperiului, în Occident, în clădirea nr. 3 a *villa*-ei romane de la Köln-Mungersdorf⁶⁶, în Răsărit, în *villa* nr. 1 de la Montana – Mihailovgrad (Bulgaria)⁶⁷. Construcțiile cu plan bazilical, asemănătoare edificiului D de la Telița – Amza, care se întâlnesc în epoca romană⁶⁸, își au originea în lumea elenistică⁶⁹. Conceptual, mai apropiată de edificiul D este una din clădirile *villa*-ei Milton Keynes – Bancroft din Belgia, clădirea nr. 7 care, în faza a doua, într-un spațiu rectangular, compartimentat de două șiruri a câte patru coloane, prezintă în zona intrării aceleași încăperi pătrate, în continuarea zidurilor laterale. Un mic habitat rural din Burgogne (Franța), abandonat la mijlocul secolului III p.Chr.⁷⁰, prezintă un plan patrulater, foarte asemănător edificiului nostru. Sala rectangulară, lipsită de coloane, avea, însă, o altă funcționalitate, legată de ocupația proprietarului, aceea de crescător de animale. În schimb, intrarea este identică, cu pridvor retras, încadrat de două camere avansate. Spre deosebire de clădirea din Gallia, unde pridvorul este închis la fațadă, edificiul de la Amza avea, foarte probabil, portic la fațadă, ceea ce corespundea și scopului său funcțional, acela de edificiu public. Este evident că sala mare cu coloane era destinată unor adunări publice; era făcută să primească un anumit număr de persoane și ne gândim aici la un eventual consiliu de conducere al comunității, întrucât nu cunoaștem nimic despre administrația locală a satelor autohtone romane. În cazul în care această ipoteză este veridică, am fi în fața unui *auditorium*, clădire deosebit de importantă pentru comunitatea rurală de la Telița – Amza, întâlnită până în prezent numai în așezări vicane. Vasile Pârvan definea *auditorium*-ul – „*casă a obștei*”, „*sală de audiențe și judecată*”⁷¹, primăria satului.

⁶⁵ Smith 1997, *passim*. Am apelat, în acest sens la această excelentă lucrare care prezintă o bogată bibliografie și nenumărate planuri de *villae rusticae*, în special din provinciile europene ale Imperiului Roman.

⁶⁶ Smith 1997, 295, Fig. 75.

⁶⁷ Alexandrov 1983, 4.

⁶⁸ Vezi, în acest sens, Smith 1997, 43, Fig. 8 (Sinsheim – Sinsheimer Wald, Germ.); 37, Fig. 7 (Winkel – Seeb B II, Germ.); 126, Fig. 35 (Stratford-on-Avon Tiddington, Brit.); 235, Fig. 65 (Rijswijk, Olanda); 244, fig. 67 II, 7 (Milton Keynes Bancroft, Belgia).

⁶⁹ Suceveanu 1998, 51 – 53 („...*construcția de la Fântânele pare să aparțină acestui tip bazilical*”).

⁷⁰ Revista *Gallia*, t. 37, 1979, fasc. 2, 463, fig. 27 – **Crain**, mic habitat rural de 225 mp (15 m x 15 m).

⁷¹ Pârvan 1916, 619, nr. 24; ISM 1, 324.

Nouvelles fouilles de sauvegarde dans l'établissement rurale antique de Telița - Amza

Conclusions

Les nouvelles recherches archéologiques effectuées à l'Est du site d'Amza, mettent en évidence la richesse d'informations constatées au cours des fouilles antérieures. En outre, grâce à l'interprétation des informations de la fouille archéologique de 1998, une série de lacunes a été éliminée. À présent, on a établi la superficie de l'aire habitée au cours des premières deux siècles après J.-C., qui comprenait environ 14 ha.

Les vestiges de la présence hallstattienne ont été découverts, dans les trois travées principales (S₁₂, S₁₃, S₁₄), sur une superficie qui comprend du Nord à Sud environ 250 mètres. Elle est comprise entre les courbes de niveau 113 à Sud et 95 à Nord.

Le type d'habitation le plus fréquemment rencontré au cours des recherches est la hutte creusée rectangulaire ou ovale. Dans la campagne de la l'année 2000 on a étudié cinq ensembles d'habitation remontant à la première époque du fer.

On n'a pas de certitudes concernant la limite occidentale de l'agglomération hallstattienne d'Amza parce que jusqu'à présent nous avons effectué des fouilles de sauvetage seulement dans la moitié orientale du site. La surface étudiée comprend environ 16 ha.

Le matériel céramique découvert en 2000 couvre une période de presque un demi-millénaire (X^e-VIIe siècle avant J.-C.). Il est spécifique à la culture Babadag, IIe – IIIe phases.

La céramique découverte dans les cinq ensembles d'habitations, mais aussi hors de ceux-ci, est dans la plus part fragmentaire. Elle complète quelque fois des profiles et des fragments plus grands des vieux récipients. On a découvert aussi des vases entiers qui ont permis leur complètement (Fig. 6).

Le répertoire typologique de la céramique hallstattienne découverte en 2000 comprend: des tasses hémisphériques, pouvones d'un „umbo” à la base et d'une anse surlevée; des brocs bitronconiques, pouvons aussi d'une anse surlevée et d'un „umbo” à la base. Ils ont aussi un bassin bas, décoré d'enfoncements et de proéminences coniques sur la ligne du diamètre maximum; les tasses tronconiques ont la base aplatie et l'anse légèrement surlevée; les grands vases bitronconiques décorés d'enfoncements et de proéminences sur la ligne du diamètre maximum; des soupières tronconiques ayant des cannelures et le bord envasé ou hémisphérique au bord invasé; des tasses bitronconiques basses ayant deux anses surlevées et le décor incisé sur la ligne du diamètre maximum; des pyxides tronconiques, la base aplatie, décorées de triangles incisés; des pots en céramique grossière, au bord droit, élevé, ayant le corps légèrement bombé sur une base aplatie. Elles sont décorées d'une bande organique alvéolée, asise sous le bord. La pyxide tronconique à décor incisé à part les autres formes céramiques sont connues des campagnes antérieures.

Les habitations de l'époque romaine situées à l'Est de l'agglomération sont des huttes creusées, le type des huttes à profondeur moyennes. Elles constituent des groupes formés de 2 – 3 logis, situées à des intervalles d'environ 50 mètres, encadrés du point de vue chronologique, au moins dans la première phase d'habitation, dès la deuxième moitié du Ier siècle et jusqu'au premier quart du IIIe siècle après J.-C.

Les neuf habitations découvertes dans l'année 2000, de pair avec les huttes étudiées en 1987 constituent quatre groupes typologiques:

a) la Ier groupe, formée de deux huttes découvertes en 1987 et de la hutte L₆ découverte en 2000;

b) la IIe groupe comprend deux habitations enterrées – L₁ et L₇, la fosse ovale étant circonscrite d'orifices;

c) la IIIe groupe comprend habitations en plan trapézoïdal, creusées, comme dans le cas des habitations L₂ et L₃ et des habitations de type hutte L₈;

d) la IVe groupe comprend deux logis dont le plan a, à la base, le rectangle: double absidé, presque ellipsoïdal à L₅ – habitation creusée; irrégulière, ayant l'espace destiné à l'âtre beaucoup sorti en dehors - la hutte L₈.

On peut distinguer des habitations grandes, petites et moyennes. Les habitations petites comprenant entre 9 – 12 mètres carrés, celles moyennes entre 13 – 15 mètres carrés, tandis que celles grandes comprennent environ 18 – 20 mètres carrés. Les habitations petites font partie du Ier groupe typologique. Les plus grandes sont situées dans la côte Sud de l'habitation romaine de haute époque, L₁ et L₂. La première, ayant une forme ovale, le plafond légèrement creusé, pourvu à NE d'installation de feu, occupait une surface totale d'environ 20 mètres carrés. On suppose, à partir des éléments dont on dispose que la structure de L₁ était constituée de murs en treillis dressés sur un squelette en bois, ayant un toit conique construit de matériaux légers (le système de construction mentionné remonte au Latène dacique de basse époque). Mais ce qui frappe de ce point de vue, la cave de l'habitation voisine L₂ ne le cède en rien aux autres, c'est la richesse des matériaux archéologiques découverts à l'intérieur de ces habitations. Une grande variété de formes céramiques, de pièces métalliques, de pièces en os ou en pierre, d'outils, d'ustensiles et de parures complète l'image d'une famille qui vivait dans ce demi-huttes et où régnait l'abondance. C'est pour ça que nous essayons d'éviter autres commentaires concernant ce genre d'habitation de l'époque romaine en la considérant le principal ensemble de logement des habitations autochtones.

Nous supposons que l'habitation monocellulaire creusée est un logement de surface qui tire ses origines de l'ancien terme „casa” dont parlait Ovide (Ovidius Naso, *Tristia*, III, 10, 66) au début du premier millénaire chrétien.

Le poids de 9 maisons découvertes dans l'année 2000 est de 6 : 3, respectivement un pourcentage de 66,66%, ce qui, compte tenu de fait que l'espace logeable comprenant entre 9 – 15 mètres carrés pour les habitations petites et moyennes, signifie que quatre sur six appartenaient à des familles moins nombreuses (les familles composées du, au moins, 3 personnes, au cas de petit logis qui avaient une surface de jusqu'au 15 mètres carrés. Ça vaut aussi pour les trois huttes: L₇, L₈, L₉ où les dedans ne dépassent une surface de 14 mètres carrés). Ces deux exceptions, ça veut dire les maisons grandes L₁ et L₂ appartenaient à des familles, non plus nombreuses, mais plus aisées. On remarque donc le phénomène de la différenciation sociale, rencontrée dans les agglomérations autochtones de l'époque romaine, dont nous avons déjà parlé (Baumann 1995, 49).

Les trois huttes étudiées appartiennent à des types différents : L₇ a une forme ovale, L₈ a été bâtie en plan trapézoïdal et L₉ – rectangulaire. L'âtre du four est située à l'extérieur du coin de sud-est. Toutes ces habitations ont des aménagements intérieurs : des plinthes, des gradins, des fosses. Donc à la suite de ces découvertes on peut supposer qu'il s'agit de l'expérience des gens et non d'improvisations. On observe que la hutte rectangulaire pourvue d'un four en dehors de l'espace logeable est spécifique pas tant pour les habitats daco-

romains, pendant IIe – IVe siècles après J.-C., aussi que pour les agglomérations qui appartenaient à la synthèse culturelle de type Ipotești-Cândești. Cette-ci était réalisée par la population romanisée sise sur le côté gauche du Danube au cours du Ve – VIIIe siècles après J.-C.

L'étude des ensembles de logis de haute époque romaine, éclaire le problème de la densité de la population de l'agglomération d'Amza et pas seulement. Dans les neuf logis, à une moyenne de 4 individus par famille vivaient environ 36 personnes sur une superficie de 500 mètres carrés. Donc, par extensions on peut supposer qu'une population d'environ 10395 individus occupait toute la surface de 144375 mètres carrés de l'habitat romain de haute époque. Bien sur, le chiffre est exagéré parce qu'il ne respecte pas les repères chronologiques.

Dans la même surface de 500 mètres carrés on a découvert deux habitations du IIe siècle après J.-C., quatre du IIe – IIIe siècles après J.-C. et trois habitations du IIIe siècle après J.-C. En même temps, de la surface totale de 144375 mètres carrés, sur laquelle s'inscrivent les agglomérations romaines de haute époque, nous devons éluder un lopin d'environ 4500 mètres carrés (30 m x 150 m), Malheureusement cette surface est dépourvue de vestiges archéologiques. Il s'agit en effet de la vallée qui sépare le promontoire est de la zone centrale de l'agglomération. En se rapportant à une surface de 140.000 mètres carrés (14 ha) on modifie les données du problème et donc les résultats seront les suivants : 2240 habitants au IIe siècle après J.-C., 4480 au IIe – IIIe siècle après J.-C. et 3360 habitants (840 familles) au IIIe siècle après J.-C. Le dernier chiffre constitue aussi la moyenne de la population sise dans l'agglomération romaine de haute époque de Telița – Amza. On suppose une moyenne de 1,6 habitants / 100 mètres carrés dans la première phase, 3,2 habitants / 100 mètres carrés dans la IIe phase et 2,4 habitants / 100 mètres carrés dans la IIIe phase.

Ces chiffres mettent en évidence le fait que les villages autochtones, vastes et forts de la zone du limes Nord-scythique aient pendant la haute époque romaine une population nombreuse. Celle-ci représentait à coup sûr la principale main d'œuvre dans les territoires des fortifications romaines.

En cours du IVe siècle après J.-C. on remarque un spectaculaire élargissement de la surface habitée. Même à présent quand les couches supérieures de l'agglomération d'Amza ont été détruites systématiquement, les nouvelles recherches archéologiques ont mis au jour des éléments qui rendent une image véridique de la réalité antique. Ayant comme point de départ les types d'habitations rencontrées, on observe le manque de l'habitation de surface creusée, mais il faut préciser qu'à la suite des recherches de l'année 2000 on découvre la hutte pourvue d'un âtre portable et des aménagements intérieurs. On rencontre l'habitation de surface bâtie sur des fondements superficiels de même que celle avec des fondements profonds. Les deux sont monocellulaires, mais très différentes du point de vue des proportions et des techniques de construction.

Les habitations aux fondements superficiels sont bâties en torchis et en palançon et poutres des toits légers.

Ces constructions ressemblent à des chalets, à des annexes ou à des huttes saisonnières et se trouvent dans le voisinage des édifices construits en pierre, probablement des briques liées du mortier et recouvertes de tuiles faîtières.

À ce propos, l'ensemble de constructions de S₁₂, sises dans la zone sud est très représentatif. À Nord, à 70 m de distance, on rencontre autres ensembles de logis,

respectivement des restes de murs en pierre provenant des fondements superficiels dans les carreaux 5 – 9 de S₁₃ et puis la hutte L₁₂ à 50 mètres vers le Nord et l'édifice D à 50 mètres de distance de la première, les deux en S₁₄ - S_{14bis}.

À la suite des fouilles de 1987, les ensembles romains de basse époque, hormis l'édifice D, bâti antérieurement, ont été découverts à 70 – 80 mètres de distance l'un de l'autre. La basilique paléochrétienne et le groupe de logis monocellulaires situé aux environs, découverts pendant les fouilles de 1988 se trouvent à 70 mètres à l'Est du logis romain de basse époque. Ce dernier est composé de trois pièces et est situé à 110 mètres de distance à sud-ouest par rapport à l'édifice D. La présence des jarres met en évidence, chaque fois des constructions annexes, des remises situées autour d'un édifice plus important, du point de vue des dimensions, de la technique de construction et de la position sur terrain. C'est pour ça qu'on suppose que, pendant le IVe siècle après J.-C., les principaux édifices privés ou publics étaient dotés d'un grand enclos à l'intérieur duquel il y avait les dépendances composées de construction de surface et de huttes. Dans les unes on déposait les aliments et les outils (la découverte d'un fer de charrue et d'une pioche dans L₁₁ s'ajoute aux découvertes des outils agricoles dans les campagnes antérieurs), tandis que les autres étaient destinées aux servants.

L'image de l'agglomération d'Amza du IVe siècle après J.-C., ressemble sans aucun doute à celle du village roumain traditionnel, très bien conservé jusqu'à 1949. Composé d'habitations grandes ou petites entourées des clôtures, et bien sûr ayant ses institutions fondamentales: l'église, l'école et les autres institutions publiques sises sans préjugés l'où les habitants éprouvaient le besoin de la faire, ce village a un charme particulier. L'agglomération romaine d'Amza du IVe siècle s'inscrit dans le type de logis dispersés sur une surface très étendue (conformément aux recherches antérieures corroborées aux celles récentes, la zone sur laquelle ont été découverts les matériaux archéologiques, dans le point Amza, près de Telița comprend environ 45 ha, ce qui met au jour un site archéologique comprenant une superficie d'environ 40 – 42 ha. Ce genre de villages autochtones a été connu en Dobroudja à la suite des recherches archéologiques effectuées à Sarichioi, dans le point „Sărătura” en 1989 (Baumann 1995, 174 – 226; Baumann 1998, 247).

Du point de vue des traits généraux, ce type d'agglomération ressemble au pagus romain défini par Vasile Pârvan „... *un grand village formé de logis solitaires, dispersés sur une grande étendue de terre*” (Pârvan 1913, 337. À ce propos voir Ed. Saglio, *Dictionnaire des Antiquités*, 4 : *pagus, pagani*, sq.). Évidemment ce type d'habitation tire ses origines du pagus de l'époque romaine. La présence de ce genre de site a été documentée pendant I^e – IIe siècles après J.-C. dans la région de la commune Niculițel à 10 – 12 km d'Amza. Là, le pagus est constitué des noyaux de logis qui gravitent autour d'un vicus romain. (Nous avons défini le pagus de Niculițel de la manière suivant : „... *une communion de fermes romaines, groupées autour ou dans les proches environ d'une agglomération de type vicus qui représente le centre administratif et culturel de toute la commune*”; Baumann 1983, 75).

Les nouvelles recherches d'Amza ont apporté de nouveaux arguments à la faveur de la thèse conformément à laquelle les agglomérations autochtones de l'époque romaine n'étaient pas des *vici*, parce qu'au cours du IIe – IIIe siècle après J.-C., ils n'étaient pas conçus conformément aux modèles urbains (Suceveanu 1998, 70), mais suivaient la tradition des villages géto-daciens. Pendant le IVe siècle, ils sont de plus en plus semblables aux pagus, mais de point de vue conceptuel et structurel, sont très différents de l'image du „vicus

romain” (Vulpe 1968, 200 : „...pagus, type d’agglomération rurale dissipée, totalement opposée à la catégorie urbaine” ; „... vici, des agglomérations ressemblables aux villes”).

Faute de recherches exhaustives, on ne sait pas avec certitude le numéro approximatif des habitats de ce genre de village. On pense, quand même, que ce nombre n’était pas différent de celui de la population de l’établissement de haute époque romaine, même si le nouveau village était trois fois plus étendu. Nous avons en vue, surtout la structure différente de l’agglomération romaine de haute époque formée de logis situés à des intervalles irréguliers, de logis pour le personnel auxiliaire (il s’agit probablement des familles appauvries à la suite « de la grande crise » du milieu du IIIe siècle après J.-C.), composé conformément aux découvertes archéologiques de deux-trois familles / logis. Maintenant en utilisant la même méthode de calcul, nous nous rapportons à la superficie de 3000 mètres carrés, étudiée dans l’année 2000 (300 m x 10 m). Dans les six ensembles de logis, y compris l’édifice D, auraient pu vivre environ 24 individus. Par extension on suppose que sur une superficie de 420.000 mètres carrés auraient pu vivre 3360 habitants, (840 familles). Donc, l’affirmation ci-dessus ne semble plus hasardée, si on compare les deux chiffres obtenus à la suite du calcul: environ 840 familles dans l’agglomération romaine de haute époque sur une superficie de 14 ha et le même nombre de familles dans l’agglomération du IVe siècle après J.-C. sur une superficie de 42 ha.

Les recherches archéologiques de l’année 2000 mettent au jour quelques découvertes extraordinaires: des fragments d’un diplôme militaire, des vestiges paléochrétiennes du IIe – IVe siècle après J.-C. et un important édifice public.

a) La présence d’un diplôme militaire délivrée à l’époque de l’empereur Hadrien à un vétéran de la flotte danubienne, Caius Julius, le fils de Caius, diplôme sur lequel sont présents les noms romains de quelques membres de sa famille: Longinus, Iulia et Secundus, met en évidence la précoce entrée des éléments ethno-culturels romains dans l’habitat autochtone d’Amza. Ce citoyen romain possède au IIe siècle après J.-C. un *ager viritum adsignatus* - lot agricole qui variait du point de vue de la grandeur: 10 – 12,5 ha de terrain dans un village de Gètes autochtones, possesseurs de petits lots agricoles du *ager stipendiarius*. Dans les conditions de l’existence d’une population stratifiée dirigée par des gens réceptifs aux modèles romains, les éléments romains, citoyens ou pérégrins ont eu un rôle très important dans la vie de la communauté.

Dans la période 1987 – 1988, dans la région centrale de l’agglomération romaine de haute époque on été découvertes les vestiges d’un ensemble de logis de grandes dimensions, dotés d’une cour intérieure et des constructions sur trois côtés (au Nord, à l’Est et à l’ouest), ressemblables aux habitations du milieu rural des propriétaires de *vilae rusticae*.

Les matériaux archéologiques découvertes dans la couche des décombres prouvent le fait que cet ensemble ait été bâti dans la moitié du IIe siècle après J.-C. et détruit dans la moitié du IIIe siècle après J.-C.

L’existence de ce genre de constructions, qui grâce à leur conception architecturale relève d’une forte influence romaine s’explique par la présence de facto de petits propriétaires comme par exemple le vétéran de la flotte moesique, Caius Julius, établi dans le village situé dans la vallée d’Amza. La présence de nombreuses fermes rurales des environs indique le fait que les métiers aient un rôle prépondérant. Il faut tenir compte du fait que sur l’importante route romaine qui reliait la province au principal centre des *classici* de

Noviodunum à 5 km à Nord-Ouest d'Amza se trouvait l'agglomération de Saon et à 3 – 5 km Sud-Est l'agglomération romaine de l'angle de Celic vers Pošta.

Tous ces noyaux d'habitation détenaient de petites propriétés *ager publicus* ayant généralement le statut d'*agri stipendiarii* pour les indigènes et les pèlerins ou comme dans le cas des vétérans – obtenues à travers le procédé appelé *adsignatio*. Les terrains agricoles étaient quand-même insuffisants à cause de la densité assez élevée de la population rurale, du climat capricieux du Nord de la Dobroudja et des niveaux assez bas de l'agro-technologie antique. Elles représentaient des obstacles qui s'opposaient à la prospérité des villageois. Néanmoins même, les découvertes archéologiques de d'Amza et de Celic (et nous avons en vue ces importations de bronzes figurés, surtout dans le domaine de la fabrication des bronzes figurés, de métaux et de verre mettent en évidence une situation économique assez prospère. Evidemment la position géographique des trois agglomérations situées tout au long de la route a eu une importante contribution à attirer les communautés rurales dans le circuit commercial de la région de l'embouchure du Danube. Les villageois autochtones offraient leurs produits et leur force de travail aux nouveaux arrivés. Au début ils étaient les porteurs de valeurs matérielles et spirituelles romaines, mais finiront par se mélanger avec les autochtones.

b) Cette idée doit être développée dans le contexte des découvertes paléochrétiennes d'Amza. La présence de quelques fragments céramiques ayant des inscriptions chrétiennes s'ajoute aux anciennes découvertes d'Amza. Nous avons en vue d'abord la basilique paléochrétienne où on a découvert en 1988 le fragment d'amphore ayant le chrisme de Constantin le Grand (Baumann 1995, 31, 33 ; 74-75).

Dans le logis L₁ ont été découverts nombreux autres fragments céramiques, remontant à la première phase de construction. Sur un de ces fragments on a observé la présence d'une pastille appliquée, sur laquelle a été imprimé profondément avant le brûlage le signe de la croix, dans sa forme latine, *immisa* ou *capitata*. Ce fragment date de la fin de IIe siècle et du début du IIIe siècle après J.-C. et est en effet la plus récente présence paléochrétienne de l'agglomération d'Amza. Dans cette période probablement on fabriquait à Noviodunum aussi la céramique à décor appliqué. On a découvert des fragments de vases de grandes dimensions à Barboși, au sud de la Moldavie (Sanie 1981, pl. 25). Un vase de grandes dimensions, à décor appliqué, au caractère dionysiaque, se trouve au musée de Constanța (inédit). Très connue est aussi la céramique à décor appliquée, provenant des centres romains de Butovo et Povlikeni (Sultov 1985, *pass.*). Toutes les découvertes de Moesia Inférieure remontent entre la fin du IIe siècle et la première moitié du IIIe siècle après J.-C. (voir aussi Robinson 1959, G-102, Athènes Ier siècle, le début du IIe siècle après J.-C.). La croix dissimulée, le pain marqué au signe de la croix est l'un des symboles fréquemment rencontrés sur les dalles funéraires des chrétiens de Dacie au cours du IIe – IIIe siècle après J.-C. Dans notre cas, la croix était imprimée sur une pastille ayant la forme d'un pain, pastille qui décorait un vase céramique destiné aux échanges commerciaux. Il semble qu'il y ait un voisinage du grand centre danubien Noviodunum, avec sa population cosmopolite, ainsi que l'établissement de quelques Romains, pèlerins ou vétérans comme Caius Julius établis à Amza aient contribué, au début à la propagation des idées chrétiennes et ensuite à la création de quelques groupes chrétiens.

Au début du IVe siècle après J.-C., il y avait une communauté chrétienne à Amza, hypothèse matérialisée grâce à la découverte dans la hutte L₁₂ d'une lampe ayant le signe de

la croix imprimé, avant le brûlage à la base de l'anse. Il s'agit bien sûr d'un objet local, de type corinthien, qui circulait au IVe siècle à l'embouchure du Danube. Mais la découverte du signe de la croix incisée en forme *quadrata* (croix grecque, les bras égaux) à la base concave d'un pot grisâtre en céramique grossière relève un produit céramique crée par les chrétiens d'Amza.

c) Les fouilles de l'année 2000 mettent au jour un nouvel édifice public, le quatrième en ordre des découvertes : le sanctuaire B en 1987, le *horreum* et la basilique paléochrétienne en 1988. Les édifices découverts au cours des campagnes antérieures présentent deux phases de construction. Dans le IIe, datant du IVe siècle après J.-C, il s'agit d'un nouvel aménagement ou d'une nouvelle structuration des espaces construits. On remarque le fait que les quatre édifices découverts dans l'agglomération d'Amza sont groupés deux par deux: des édifices publics au caractère religieux et des édifices publics civiles. À l'intérieur des groupes les édifices présentent des dimensions proches, ayant la même fonctionnalité. De la première catégorie fait partie le sanctuaire B qui comprend une surface de 247 mètres carrés et la basilique paléochrétienne qui comprend 220 mètres carrés. Les édifices au caractère civil ont des dimensions plus réduites: le *horreum* comprend 137 mètres carrés et l'édifice D – 134,40 mètres carrés. Mais du point de vue structurel il n'y a aucune ressemblance entre les quatre édifices.

Leur découverte a une contribution essentielle à la connaissance de l'architecture rurale de la période romaine de basse époque de la zone du *limes* Nord-scythique. Malheureusement, nous ne pouvons pas nous rapporter encore aux villages romains, insuffisamment étudiés du point de vue archéologique. Donc nous sommes obligés nous orienter vers les établissements ruraux de type *vila rustica* assez bien connus dans toutes les provinces romaines. Ainsi le sanctuaire B trouve du point de vue conceptuel des correspondances au IVe siècle après J.-C. dans les provinces européennes de l'Empire, en Occident dans l'immeuble no. 3 de la *villa* romaine de Köln-Mungersdorf (Smith 1997, 295) et à l'Est dans la *villa* no 1 de Montana – Mihailovgrad, Bulgarie (Alexandrov 1983, 4). Les constructions en plan basilical ressemblants à l'édifice D de Telița-Amza sont fréquents dans l'époque romaine, mais tirent leurs origines du monde hellénistique. Du point de vue conceptuel, plus proche à l'édifice D est l'un des immeubles de villa Milton Keynes – Bancroft de Belgique, le bâtiment no. 7 qui, dans la deuxième phase, dans un espace rectangulaire, compartimenté en deux files, chacune à quatre colonnes, présent dans la zone de l'entrée les mêmes pièces carrées, prolongeant les murs latéraux.

Une petite agglomération rurale de Bourgogne (France) abandonnée au milieu du IIe siècle après J.-C., présent un plan quadrilatère, ressemblant à notre édifice (Rev. Gallia, 1979, t.37). La salle rectangulaire, dépourvue de colonnes, avait une autre fonction liée à l'occupation du propriétaire, celle de berger. En échange, la porte principale est retirée, et l'entrée (*pridvorul*) est indentique encadrée par les deux pièces avancées. À la différence de l'édifice de Gaule où l'entrée (*pridvorul*) est fermée en façade, l'édifice d'Amza présentait probablement un portique en façade, ce qui correspond à son but fonctionnel, celui d'édifice public. Il est évident que la grande salle aux colonnes était destinée à une assemblée publique – pour recevoir un certain nombre de personnes, un éventuel conseil communal de la communauté parce qu'on ne sait rien de l'administration locale des villages autochtones romaines. Si cette hypothèse était véridique, nous serions devant un *auditorium*, édifice

extrêmement important pour la communauté rurale de Telița-Amza, rencontrée jusqu'à présent seulement dans les agglomérations de type *vicus*.

Vasile Pârvan définissait l'auditorium de la manière suivante: « ... la maison de la collectivité » ; «... la salle des audiences et du jugement» ; «... la Mairie du village ».

Bibliografie

- Agré, D., Dicev, D. 2000, *Tombe d'un guerrier thrace de l'époque romaine dans la vallée de la Vit*, ArheologijaSofia 3 – 4, 35 – 48.
- Aleksandrov, Gh. 1988, *Outils travail et objets de la vie de Montana*, ArheologijaSofia 4, 28– 38.
- Alexandrescu, P. 1966, *Histria*, II, București.
- Alexandrov, Gh. 1983, *Antična villa no krai Mihailovgrad*, IMSZB 8, 37 – 81.
- Aricescu, A. 1977, *Armata în Dobrogea romană*, București.
- Arras-Nemetacum (1986) - *Arras-Nemetacum et la partie méridionale de la cité des Atrébates*, Arras. Musée des Beaux Arts, 28 mai – 19 août 1986.
- Barbu, V. 1961, *Considérations chronologiques basées sur les données fournies par les inventaires funéraires des nécropoles tomitaines*, StCl 3, 203 – 225.
- Bârzu L.1973, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în sec. IV-V (Cimitirul nr.1 de la Bratei)*, București.
- Baumann, V. H. 1977, *Despre un stâlp miliar descoperit la Mănăstirea Saun (jud. Tulcea)*, Pontica 10, 325 – 331.
- Baumann, V. H. 1980, *Raport asupra cercetărilor arheologice efectuate în „villa rustica” din marginea nordică a comunei Niculițel (jud. Tulcea)*, Peuce 8, 367 – 414.
- Baumann, V. H. 1983, *Ferma romană din Dobrogea*, Tulcea.
- Baumann, V. H. 1991, *Cercetări recente la bazilica paleocreștină din com. Niculițel (jud. Tulcea)*, Peuce 10, (I) 121 – 125.
- Baumann, V. H. 1993, *Aspecte ale romanizării populației autohtone din zona Dunării de Jos în sec. I – IV e.n.*, în *Analele Tulcei*, Galați, 11 – 31.
- Baumann, V. H. 1995, *Așezări rurale antice în zona Gurilor Dunării. Contribuții arheologice la cunoașterea habitatului rural (sec. I – IV p.Chr.)*, BiblIP-A 1.
- Baumann, V. H. 1996, *La céramique utilitaire du IV-e siècle fabriquée par l'officina romana de Valea Morilor* RCRFActa 33, Abingdon, 45 – 58.
- Baumann, V. H. 1998, *Fermiers et autochtones en Dobroudja romaine*, în ACRS III. *La vie rurale dans les provinces romaines: vici et villae*, (Tulcea, 8 – 15 oct. 1995), éditées par Victor Henrich Baumann, BiblIP-A 3, 243 – 259.
- Baumann, V. H. 2000, *À propos des premières basiliques chrétiennes découvertes aux embouchures du Danube, în Istro-Pontica*, Muzeul tulcean la a 50-a aniversare, Tulcea, 247 – 256.
- Bărbulescu, M. 2001, *Viața rurală în Dobrogea romană (sec. I-III p.Ch)*, Biblioteca Tomitana 3, Constanța.
- Benea, D., Bona, P. 1994, *Tibiscum*, București.
- Bichir, Gh. 1973, *Cultura carpică*, București.

- Bichir, Gh. 1984, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, București.
- Bjelajac, L. 1996, *L. Amfore gornjo mezijskog Podunavlja*, Beograd.
- Bovon, A. 1966, *Lampes d'Argos, Études péloponnésiennes V*, Paris.
- Bréhier, L. 1918, *L'art chrétienne. Son développement iconographique des origines à nos jours*, Paris.
- Bujor, Exp. 1960, *Pogrebal'nye obrjady v necropole iz Noviodunuma*, Dacia, N.S. 4, 525 – 539.
- Chera-Mărgineanu, C., Lungu, V. 1984, *Noi descoperiri din necropolele tomitane*, Pontica 17, 109 – 130.
- Cizek, E. 1982, *Scrierea*, în *ECR*, s.v., 701.
- Covacef, Z. 1999, *Ceramica de uz comun din sectorul de est al cetății Capidava. Secolele IV – VI*, Pontica 32, 137 – 186.
- Daicoviciu, H. 1970, *Civiltă' Romana in Romania*, Roma.
- Dolinescu-Ferche, S. 1974, *Așezări din secolele III și IV în sud-vestul Munteniei. Cercetări de la Dulceanca*, București.
- Harhoiu, R. 1996, *Ipotesti – Căndești*, în *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României (D-L)*, (coord. C. Preda), București, s. v. , 266.
- Gaidukevici, V.F. 1952, *Raskopki Tiritaki v 1935-1940*, MIA 25, 16 –134.
- Glodariu, I. 1981, *Așezări dacice și daco-romane la Slimnic*, București.
- Gudea, N. 1977, *Gornea. Așezări din epoca romană și romană târzie*, Banatica, Reșița.
- Gudea, N. 1989, *Porolissum – un complex arheologic daco-roman la marginea de nord a Imperiului roman*, ActaMP 1.
- Gudea, N., Matei, Al. 1981, Al., *Chei romane în Muzeul de Istorie și Artă din Zalău*, ActaMP 5, 191 – 246.
- Gudea, N., Pop, C-tin 1972, *Castrul roman de la Buciumi*, Cluj-Napoca.
- Hayes, J.W. 1972, *Late Roman Pottery*, London
- Hayes, J.W. 1976, *Pottery Stratified Groups and Tipology*, Carthage I, 44 – 108.
- Hayes, J.W. 1997, *Handbook of Mediterranean Roman Pottery*, University of Oklahoma Press: Norman.
- Husar, A., Man, N. 1995, *The Roman Rural Settlement of Cristești*, ACRS III. *La vie rurale dans les provinces romaines: vici et villae*, (Tulcea, 8 – 15 oct. 1995), édités par Victor Henrich Baumann, BibIIP-A 3, 57 – 77.
- Ionescu, I. 1994, *Simboluri paleocreștine din secolele II – III pe unele monumente funerare din Dacia romană*, ActaMN 31, 241 – 251.
- Jugănar, G., Baumann, V.H. 2001, *Un topor plat cu aripioare, din fier, descoperit la Telița – Amza, jud. Tulcea*, Thraco-Dacica 22, 1-2, 105 – 209.
- Kabakčeva, Gh. 1988, *Keramični űentrove na teritoriata na Nikopolis ad Istrum*, Sofia.
- Keller, E. 1971, *Die Spätträmischen Grabfunde in Südbayern*, München.
- Knipovici, T.N. 1952, *Krasnolakovaia Keramika perväh vekov n.e. iz razkopok Bosporskoj ekspediții, 1935-1940*, MIA 25, 289 – 326.
- Koşelenco, G.A., Kruglikova, I.T., Dolgorukov, V.S. 1984, *Anticinăe gosudarstvo Severnovo Pricernomorija*, ArheologijaSSSR 24.
- Kovrig, I. 1937, *Die Haupttipen der Kaiserzeitlichen Fibeln in Pannonien*, DissPan, s. II, no 4.
- Krapivina, V.V. 1993, *Ol'bia. Material'naja kul'tura I – IV v.v. n.e.*, Kiev.

- Lucas, R.N. 1993, *The Romano – British villa at Halstock, Dorset Excavations 1967 – 1985*, Dorset Natural and Archaeological Society, Monograph Series 13, Londra.
- Mitrofan, I. 1995, *Le centre de production céramique de Micăsasa*, Bulletin of the Center for Transylvanian Studies 4, no 4, July 1995, Cluj-Napoca.
- Morin, J. 1913, *La verrerie en Gaule sous l'Empire Romain*, Paris.
- Morintz, Seb. 1986, *Săpăturile de salvare de la Babadag – 1973 – 1974, 1977 – 1981*, Materiale (Vaslui, 1982), București, 58 – 64.
- Mușețeanu, C. 1992, *Ceramica romană de la Durostorum (teză de doctorat)*, București.
- Opaïț, A. 1980, *Considerații asupra ceramicii romane timpurii de la Troesmis*, Peuce 8, 328 – 366.
- Opaïț, A. 1987, *Amfore romane de mare capacitate. Considerații tipologice*, SCIVA 38, 3, 245 – 259.
- Opaïț, A. 1991, *Fortificația și așezarea romană târzie de la Babadag-Topraichioi, (cap. V – Ceramica)*, Peuce 10, 211 – 260.
- Paraschiv, D. 2000-2001, *Observații asupra unui tip de amfore romano-bizantine*, Pontica 33 – 34, 459 – 468.
- Pârvan, V. 1913, *Cetatea Ulmetum (II)*, AARMSI 30.
- Pârvan, V. 1915, *Histria IV. Inscripțiile găsite în 1914 și 1915*, AARMSI 38.
- Petre, A. 1962, *Săpăturile de la Piatra Frecăței*, în Materiale 8, 565 – 582.
- Popescu, D. 1942-1944, *Fibeln aus dem Nationalmuseum für altertümer in București*, Dacia 9-10, București, 485 – 505.
- Popilian, Gh. 1976, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova.
- Popilian, Gh. 1980, *Necropola daco-romană de la Locusteni*, Craiova.
- Preda, C. 1980, *Callatis – necropola romano-bizantină*, București.
- Protase, D. 1998, *Un village daco-romain des IIe – IVe siècles à Obreja en Transylvanie*, ACRS III. *La vie rurale dans les provinces romaines: vici et villae, (Tulcea, 8 – 15 oct. 1995)*, édités par Victor Henrich Baumann, BiblIP-A 3, 79 – 100.
- Rădulescu, A. 1975, *Contribuții la cunoașterea ceramicii de uz comun din Dobrogea*, Pontica 8, 331 – 360.
- Rămureanu, I. 1971, *Cinstirea sfințelor icoane în primele trei secole*, Studii teologice, XXIII, 9 – 10, București, 621 – 671.
- Robinson, H.S., 1959, *Pottery of the Roman Period. Chronology*, The Athenian Agora V, Princeton, New Jersey.
- Ruseva, T., Velkov, K., Ignatov, V. 1996, *Proucivanija na nadgrobni moghili v Novozagorsko (Investigation of Tumuly in the Region of Nova Zagora)*, Nova Zagora.
- Sanie, S. 1981, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II î.e.n. – III e.n.)*, Iași.
- Scorpan, C. 1975, *Ceramica romano-bizantină de la Sagidava*, Pontica 8, 263 – 313.
- Simion, G. 1984, *Descoperiri noi în necropola de la Noviodunum*, Peuce 9, 75 – 95.
- Simion, G. 1997, *Le site de Celic-Dere. Interpretations ethno-culturelles et implications dans la chronologie du Hallstatt final*, în *Prima epocă a fierului la Gurile Dunării și în zonele circumpontice. Lucrările Colocviului Internațional (septembrie 1993)*, BiblIP-A 2, 231 – 52.
- Smith, J.T. 1997, *Soman Villas. A Study in Social Structure*, London and New York.

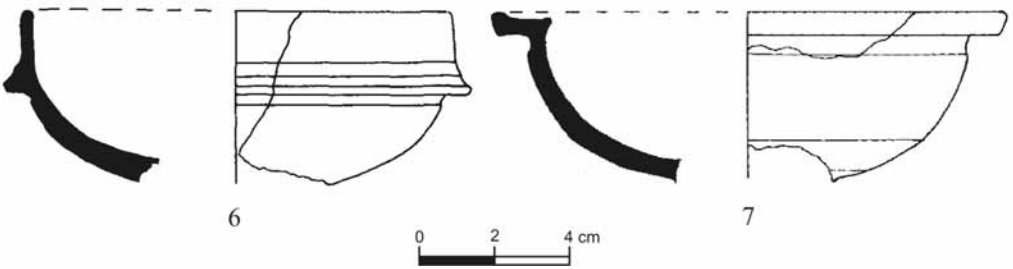
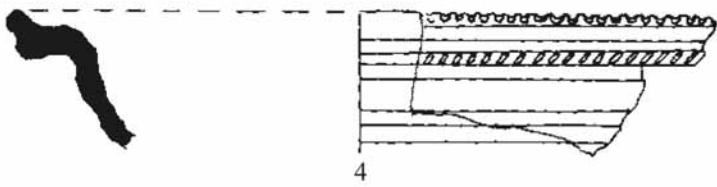
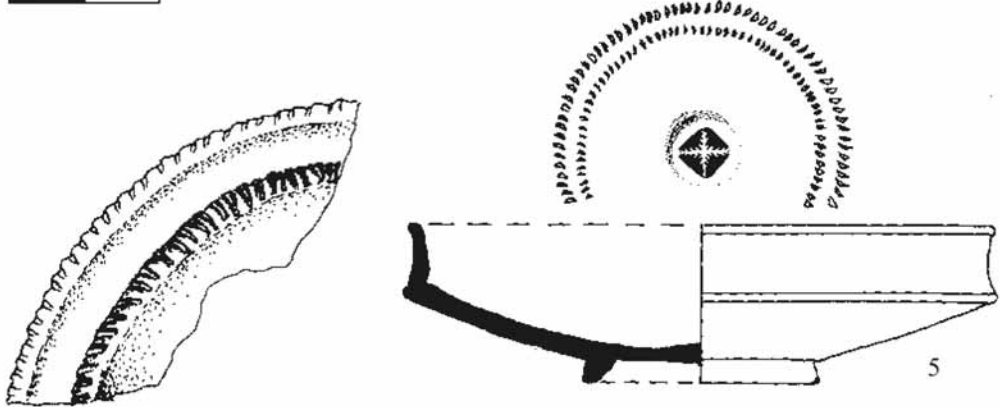
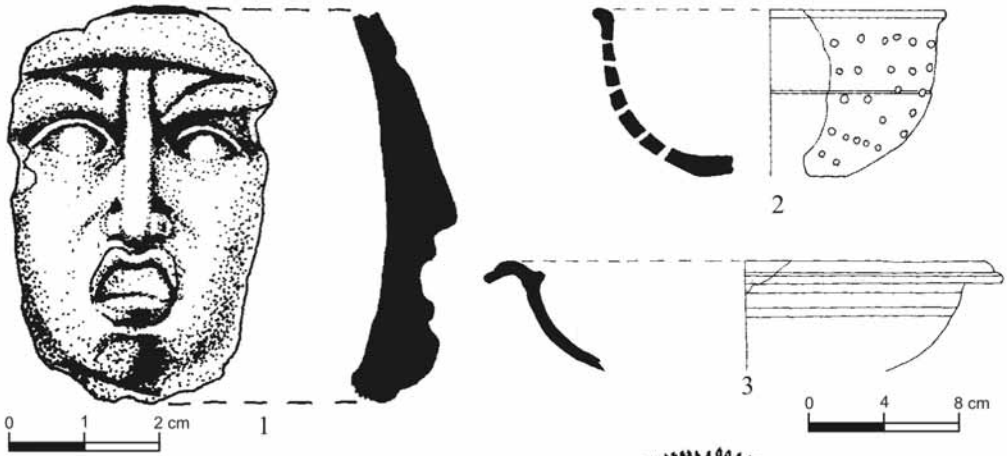
- Suceveanu, Al. 1977, *Viața economică în Dobrogea romană (secolele I – III p.Ch.)*, București.
- Suceveanu, Al. 1982, *Histria VI, Les thermes romains*, București.
- Suceveanu, Al. 1998, *Fântânele. Contribuții la studiul vieții rurale în Dobrogea romană*, București.
- Suceveanu, Al. 2000, *Histria X. La céramique romaine des Ier – IIIe siècles ap.J.-C.*, București.
- Sultov, B. 1985, *Ceramic Production on the Territory of Nicopolis ad Istrum (2nd – 4th Century)*, Terra Antiqua Balcanica 1, Sofia.
- Ștefan, Gh., Barnea, I. 1960, *Istoria României, I*, București.
- Tejral, J. 1999, *Die spätantiken militärischen Eliten beidersets der norisch – pannonischen Grenze aus der Sicht der Grabfunde, Germanen Beiderseits des Spätantiken Limes, în Materialien des X. Internationalen Symposiums..., Xanten vom 2. – 6. Dezember 1997, Köln – Brno, 217–292.*
- Topoleanu, Fl. 2000, *Ceramica romană și romano-bizantină de la Halmyris (sec. I-VII d.Ch.)*, Tulcea.
- Ursachi, V. 1995, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, Bibliotheca Thracologica 10, București.
- Vulpe, R., Barnea, I. 1968, *Din istoria Dobrogei, II*, București.
- Zeest, I.B. 1957, *Pantikapej skaja keramika sarmatskogo vremena*, MIA 56, 139 – 159.
- Zugravu, N. 1997, *Geneza creștinismului popular al românilor*, Bibliotheca Thracologica 18, București.

**Catalogul selectiv al descoperirilor arheologice din
complexele romane de la Telița – Amza, 2000**

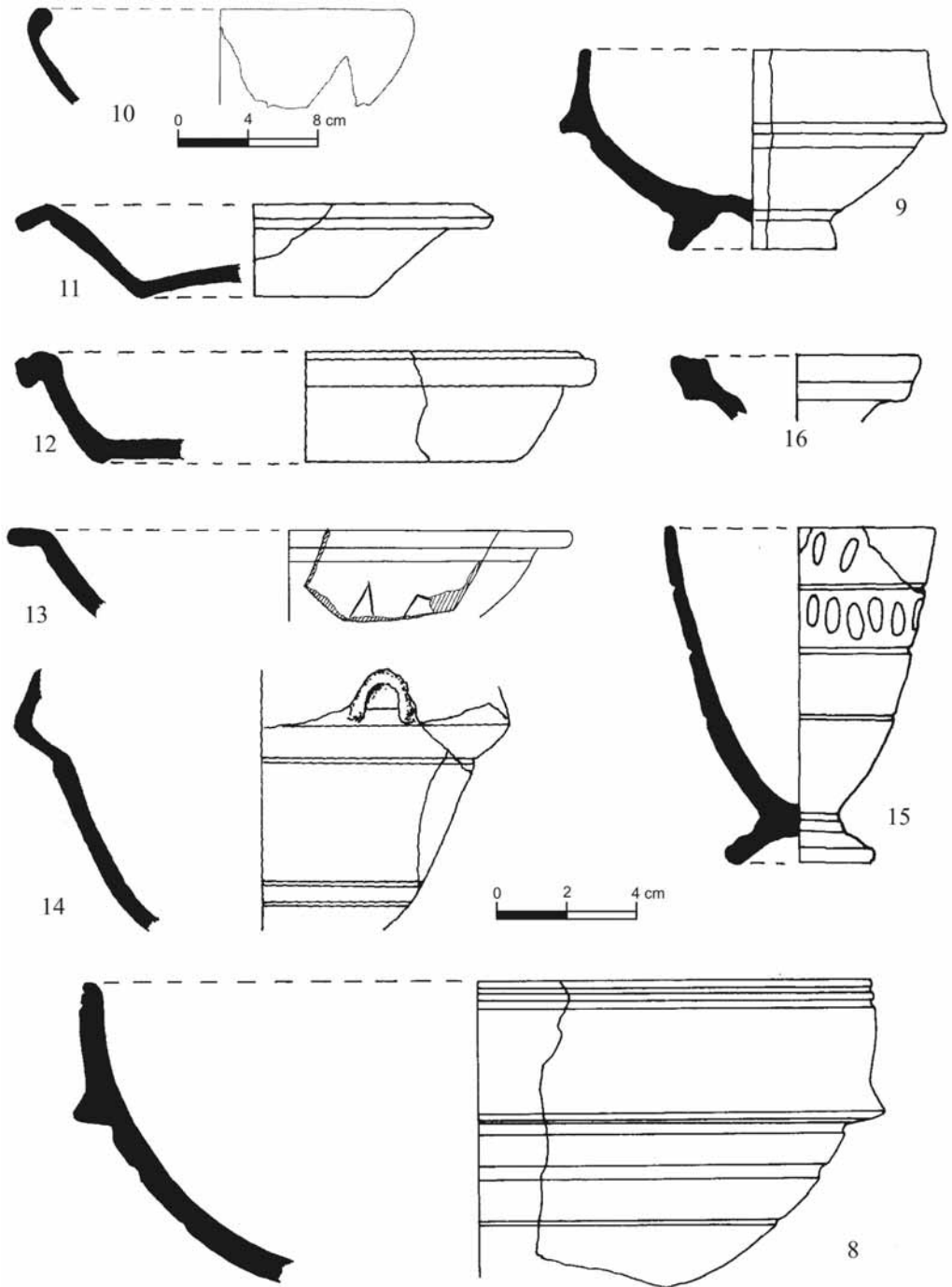
I. LOCUINȚA L_I.

Ceramica

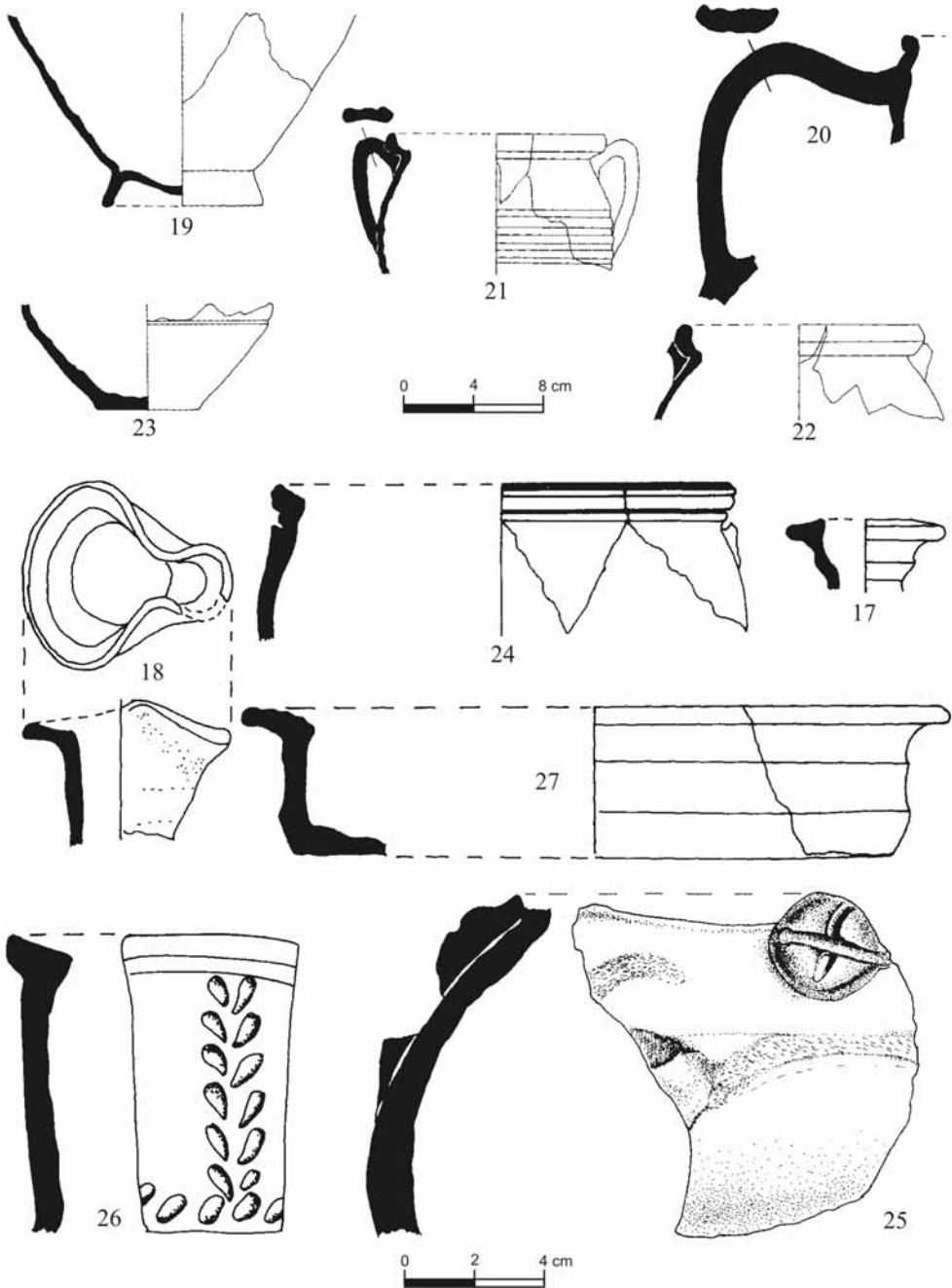
1. **Medalion ceramic** (Figură umană juvenilă); argilă bej-cărămizie, fină, vernis roșu cu dungi maronii, pentru accentuarea trăsăturilor.
H = 5,3 cm; l = 2 – 3,4 cm; g = 0,3 – 0,9 cm. Inv. 44908, Muz. Arh. TI.
Categorizația ceramicii cu medalioane aplicate. Pentru sec. II – III p.Chr., vezi Robinson 1959, pl. 6, G-102 (Athena); Kabakčeva 1988, 28 – 30, figs. 162, 163 și 165 (Pavlikeni – Moesia Inferior); Mitrofan 1995, pl. 11 (Micăsasa – Dacia).
2. **Strecurătoare** (Fragment, profil reconstituit); argilă densă, bej-cărămizie, vopsea roșie cu pete brune.
H = 9 cm; d.g. = 19 cm; d.b. = 7 cm. Inv. 44878, Muz. Arh. TI.
Exemplare rare; un singur exemplar la Popilian 1976 (Orlea, sec. II p. Chr.), asemănător tipului VII de la Histria, cf. Suceveanu 2000, 38 și pl. 10/ 6 (bol, sec. II – III p.Chr). Un exemplar cu mâner și buză evazată, la Troesmis, cf. Opaîț 1980, 333 (6) și pl.5/3 – sec. III p. Chr. Pentru epoca romană târzie, vezi Covacef 1999, 149, pl. 7 (Capidava).
3. **Fructieră** (= *turribulum*; fragment profil partea superioară); argilă densă, bej-cărămizie, vopsea albă.
Hp = 3,6 cm; d.g. = 19 cm; g = 0,4 – 0,8 cm. Decor dantelat, imprimat pe marginea buzei. Exemplare asemănătoare: la Troesmis, cf. Opaîț 1980, 356, pl. 20/ 1-4 (afumătoare mijlocul sec.II p.Chr.); la Porolissum, cf. Gudea 1989, 940, pl. 95, sec. II – III p. Chr; Capaclia sec. II p. Chr, cf. Baumann 1983, 164, fig. 59; Niculițel sec II p. Chr, cf. Baumann 1980, 398, pl. 20/ 3 – 4.
4. **Castron** (fragment profil partea superioară); argilă bej-cărămizie, vopsea roșu-maronie; ardere secundară pe buză.
Hp = 6 cm; dg = 23,4 cm. Exemplare asemănătoare la Troesmis, cf. Opaîț 1980, 349, pl. 15/ 13 – farfurie mijlocul sec. II p. Chr. Pe teritoriul Olteniei, vezi Popilian 1976, 125 și pl. 70 (867 – 881) – tip 7, a doua jumătate a sec. II p. Chr.
5. **Strachină** de mărime mijlocie (rezervat 3/4), cu pereții superiori concavi; restaurată. Argilă roșu-cărămizie, vernis roșu; decor dublu-concentric cu roțița pe baza interioară, în centru – ștampilă: frunză cruciformă, înscrisă într-un pătrat.
H = 4,2 cm; d.g. = 15,7 cm; d.max = 15 cm; d.b. = 6,2 cm. Inv. 45070, Muz. Arh. TI.
Analogii la Histria în sec. II p. Chr, cf. Suceveanu 2000, 68, pl. 25/ 30 – tip 17 (produs pontic); la Durostorum în sec. II p.Chr., cf. Mușețeanu 1992, pl. 9/ 2; la Tanaïs în sec. II – III p.Chr., cf. Koșelenko, Dolgorukov 1984, 338, pl. 147/ 11; la Noviodunum sec. II p.Chr., cf. Simion 1984, 87 și pl. 17/ 7 (farfurie).
6. **Bol** (fragment profil partea superioară); argilă fină, bej-cărămizie, vernis roșu.
Hp. = 4,8 cm; d.g. = 14,2 cm. Hayes 1976, 321, fig. 64 – Form 3, tip comun între 150 – 250 p.Chr. Analogii la Troesmis, cf. Opaîț 1980, 343, pl. 10/ 5 (castron, mijlocul sec. II p.Chr.), și la Capaclia, cf. Baumann 1983, 158 (7) și fig. 56/ 1 (sec. II – III p.Chr.).
7. **Bol** (fragment profil complet partea superioară); argilă fină, bej-cărămizie, vernis roșu.
Hp. = 4,6 cm; d.g. = 11,4 cm. Formă asemănătoare la Halmyris, sf. sec. II – ½ sec. III p.Chr., cf. Topoleanu 2000, 43, 6 și pl. 1/ 6.

8. **Bol** (fragment profil complet); argilă fină, densă, bej-cărămizie, vernis roșu.
H = 5,6 cm; d.g. = 10 cm; d.b. = 4,8 cm.
Analogii la Pergam în sec. I p.Chr., cf. Robinson 1959, G-13; la Histria în sec. I p.Chr., cf. Suceveanu 1982, Th. II, A, pl. 5/ 11; la Troesmis în sec. II – III p.Chr., cf. Opaïț 1980, 343, pl. 10/ 4; la Sarichioi în sec. II, cf. Baumann 1995, 199, pl. 15/ 35.
9. **Strachină** (fragment partea superioară); argilă fină, bej-cafenie, slab micacee, vopsea roșu-portocalie la interior și pe buză.
Hp. = 4 cm; d.g. = 16,6 cm. Analogii la Histria, cf. Suceveanu 2000, 65, 13 – tip 17, produs „pontic” din sec. I – II p.Chr.
10. **Strachină** (fragment partea superioară); argilă fină, bej-cărămizie, densă, vopsea roșie, ardere secundară.
Hp. = 5,4 cm; d.g. = 21,8 cm. Tip I, Popilian 1976, pl. 66 (806 – 812); Tip 13 Tiritaki = Tip 14 Mirmekion, cf. Knipovici 1935 – 1940. Analogii la Ponticapeum, cf. Zeest 1957, 139 sqq., pl. 3/ 1 – 2; la Tomis este datată cu monedă Commodus, cf. Barbu 1961, 223, fig. 18/ 3; la Sarichioi, în sec. II – III p.Chr., cf. Baumann 1995, 201, 27 și pl. 11/ 1, 13.
11. **Farfurie** (fragment profil complet); argilă fină, cărămizie, vernis roșu de calitate mediocră, cu pete maronii la exterior.
H = 2,6 cm; d.g. = 12,2 cm; d.b. = 6,6 cm. Un exemplar asemănător la Troesmis, prima jumătate a sec. II p.Chr., cf. Opaïț 1980, pl. 19 / 4 (imitație după produsele microasiatice). La Histria, un platur miniatural, datat la începutul sec. II p.Chr. este încadrat în tipul 25, cf. Suceveanu 2000, 91, 93, pl. 36 / 1. Vezi și Robinson 1959, G-61, pl. 5 (Athena, sec. I p.Chr.).
12. **Platou** de dimensiuni mijlocii (fragment profil complet); argilă fină, roz, micacee, vopsea roșu-portocalie.
H = 3,2 cm; d.g. = 15,8 cm, d.b. = 12,2 cm. Asemănător, Suceveanu 2000, 93 – 95, pl. 37 – 38, în special nr. 7 – Histria tip 27, imitație după produsele „samieni” din sec. I p.Chr.
13. **Castron** (fragment partea superioară); argilă cărămizie, densă, dură, angobă bej-violacee.
Hp. = 5 cm; d.g. = 28 cm, l buzei = 2 cm. Păstrează două litere incizate înainte de ardere.
Asemănător Hayes 1972, 318, fig. 63 c; Opaïț 1980, 354, pl. 10 / 1; Baumann 1995, 101, 35 și pl. 61 / 1 - ¼ sec. III p.Chr.
14. **Cupă** (fragment); argilă fină, cărămizie, vernis la culoare cu luciu metalic la interior și la exterior, pe partea superioară.
Hp. = 6,8 cm; d.max. = 14,4 cm. Analogii la Histria în sec. I – II p.Chr., cf. Suceveanu 2000, 80 (tip 20), pl. 30 / 5; în Oltenia, în sec. II p.Chr., cf. Popilian 1976, pl. 59, tip 2 (705).
15. **Pahar** (fragment profil complet); argilă fină, bej-cărămizie, urme de vopsea roșu-brun, cenușie pe picior. Decor, constând în două șiruri de alveole realizate prin apăsare, în registrele superioare.
Hp. = 9,6 cm; d.max. = 7,8 cm, d.b. = 4,9 cm. Inv. 45065, Muz. Arh. TI.
Analogii în Oltenia, cf. Popilian 1976, 113, tip 8 b , pl. 60 / 741 (a doua jumătate a sec. II p.Chr.?), în sudul Dobrogei, la Durostorum, cf. Mușețeanu 1992, pl. 17 / 188, și în Transilvania, la Cristești, în sec. II p.Chr., cf. Husar, Man 1995, 74 / 2, 3.
16. **Ulcior cu o toartă** (fragment gură); argilă bej-cărămizie, vopsea roșu-maronie
Hp. = 2,2 cm; d.g. = 8,2 cm.
Tip 2a Popilian 1976, 96, pl. 42 (a doua jumătate a sec. II p.Chr.).

17. **Ulcior cu o toartă** (rezervat gura); argilă bej-cărămizie, vopsea roșu-maronie
Hp. = 2,2 cm; d.g. = 2,6 / 4,6 cm.
Tip 5a Popilian 1976, 98, pl. 45 (mijlocul sec. II p.Chr.).
18. **Ulcior cu o toartă** (rezervat gura treflată); argilă fină, bej-maronie, angobă cafenie.
Hp. = 4,2 cm; L.g. = 6,1 cm; l.g. = 5,4 cm.
Asemănător tip 12 d Popilian 1976, pl. 59 (529) sec. II p.Chr.; tip 47 (11), Suceveanu 2000 – produs „histrian”, sec. II – III p.Chr.
19. **Ulcior amforoidal** (fragment profil complet partea inferioară); argilă bej-cărămizie, angobă la culoare.
H.p. = 10,8 cm; d.b. = 9,4 cm.
Asemănător Suceveanu 2000, 159, pl. 76 – tip 50 Histria, produs „pontic”, ¾ sec. II p.Chr.
20. **Ulcior amforoidal** (rezervat atașul); argilă bej-cărămizie, fină, cu particule calcaroase, angobă la culoare.
H.p. = 15,8 cm. Asemănător Rădulescu 1975, 346 (14), și 347, pl. 11, 2 – 2a (sec. II – III p.Chr).
21. **Oală cu două toarte** (fragment profil complet partea superioară); argilă fină, albă, aspră, urme de ardere secundară pe buză și toartă; angobă proprie
H.p. = 8 cm; d.max. = 13,4 cm; d.g. = 12,5 cm.
Analogii la Sucidava (Celei) și Oescus, cf. Popilian 1976, 92 – 93, tip 5, pl. 40 (408, prima ½ sec. III p.Chr.).
22. **Oală cu o toartă** (fragment gură cu ataș); argilă albă, densă, aspră, cu pietricele, angobă proprie; ardere secundară.
H.p. = 5,4 cm; d.g. = 14 cm.
Tip 1 Opaț 1980, 330, pl. 1 / 1, 2 (Troesmis); analogii la Noviodunum în sec. II p.Chr., cf. Bujor 1960, fig. 6 / 6,7; și în Oltenia, în sec. II – încep. sec. III p.Chr., cf. Popilian 1976, 90, pl. 37 (370 – 373).
23. **Oală (cu o toartă?)** (profil complet partea inferioară); argilă roz-gălbuie, nisipoasă, angobă roz.
D.b. = 6 cm. Vezi, Popilian 1976, 90, pl. 37 (370 – 373), sec. II – III p.Chr.
24. **Oală cu două toarte** (fragment profil partea superioară); argilă fină, densă, bej-cărămizie, vopsea roșu-maronie.
H.p. = 4,4 cm; d.g. = 13 cm; d.max. = 14 cm.
25. **Oală** (fragment de pansă cu decor aplicat); Argilă bej-cărămizie, densă, aspră, angobă proprie. Rezervat: pastilă de ceramică rotundă, cu semnul crucii incizat înainte de ardere; din decor, se mai observă urma meandrică, probabil a unui șarpe.
H.p. = 9,6 cm; g. = 0,6 – 1,2 cm.
Pentru această categorie ceramică, vezi Sultov 1985, *passim*; Kabakčeva 1998, 29 sqq.; Sanie 1981, pl. 25 – sf. sec. II – prima ½ sec. III p.Chr.
26. **Castron cu pereții drepți** (fragment profil partea superioară); argilă bej-cărămizie, vopsea roșie. Decor vegetal cu alveole realizate prin impresiune. H.p. = 8,4 cm; g. = 0,7 cm.
27. **Cratiță** (fragment profil complet); argilă portocalie, nisipoasă, aspră, angobă proprie.
H = 4,4 cm; d.g. = 21,6 cm; d.b. = 16,2 cm.
Farfurie tip 1 Popilian 1976, 124 și pl. 48 (830 – 833 – argilă negru-cenușie) – Slăveni, Drobeta, Râșnov – prima ½ sec. III p.Chr.
Analogii în nordul Dobrogei, la Troesmis, la mijlocul sec. II p.Chr., cf. Opaț 1980, 334, pl. 4, 5; 354, 23 (cratiță), și la Capaclia în prima ½ sec. III p.Chr., cf. Baumann 1983, 160, B-1 (farfurie), fig. 58 / 7, 8.

Metal28. **Cuțit** (*culter*), fier forjat, laminat

L = 17,4 cm; l = 3,4 cm; g. = 0,4 cm; inv. 45140 Muz.Ar. Tl.

Tip 1 Gudea 1989, 993, pl. 134 (Porolissum); Baumann 1995, 139, pl. 36 /2 (Amza).

29. **Cuțit** (*culter*), fier forjat, laminat

L = 13 cm; l = 1,6 cm; g. = 0,2 cm; inv. 45141, Muz.Ar. Tl.

Tip 2 Gudea 1989, 994 - 995, pl. 135 - 136 (Porolissum, sec. II – III p.Chr.); Baumann 1995, pl. 49/10 (Telița / Valea Morilor).

30. **Dorn**, fier forjat.

L = 19,2 cm; d = 1,6 cm / 0,4 cm; inv. 45146 Muz.Ar. Tl.

Un exemplar asemănător a fost descoperit la Amza în 1987, cf. Baumann 1995, 121, pl. 20 /6, sec. II – III p.Chr.

31. **Piron** cu floarea rotundă, îndoită; corpul în cârlig; fier forjat, cu secțiune pătrată

L = 4,6 cm; g. = 0,35 / 0,3 cm; inv. 45157 Muz.Ar. Tl.

Tip I, 2 Gudea 1989, 1010 - 1011, pl. 151 - 152 (Porolissum, sec. II – III p.Chr.); Baumann 1995, 382, pl. 68 /1,4 (sec. IV p.Chr.); Gudea, Pop 1972, pl. 107 / 12 (sec. II – III p.Chr.)

32. **Scoabă**, cu unul din capete îndoite, în formă de „cap de șarpe”; fier forjat, trefilat și laminat.

L = 9,8 cm; g. = 0,7 cm; inv. 45171 Muz.Ar. Tl.

Exemplare asemănătoare în *officina* de la Telița / Valea Morilor, cf. Baumann 1995, 370, pl. 57 / 2 – 7, sec. IV p.Chr.

33. **Chei** (*clavis*); fier forjat, laminat și decupat; partea activă îndoită și curbată.

L = 8,4 cm + 2 cm; l = 1,3 cm; g. = 0,4 cm; d. = 2,2 cm; inv. 45136 Muz.Ar. Tl.

Analogii la Porolissum în Dacia în sec. II – III p.Chr, cf. Gudea 1989, 1002 - 1003, pl. 153 – 154.

34. **Instrument de scris** (*stylus*), fier forjat.

L = 10,6 cm; g. = 0,3 cm; inv. 45172 Muz.Ar. Tl.

Analogii la Porolissum în Dacia în sec. II – III p.Chr, cf. Gudea 1989, 1001, pl. 142.

35. **Lanț** (*catena*), fier forjat și trefilat; fragment alcătuit din patru verigi.

Lt = 13,2 cm; L. verigă = 3,8 cm; l.verigă = 1,4 cm; inv. 45149 Muz.Ar. Tl.

Piesă similară descoperită la Amza în 1988, cf. Baumann 1995, 122, pl. 21 / 3, 4 (sec. II – III p.Chr.)

Sticlă36. **Butelia**, (gât, gură, ataș); sticlă bleu.

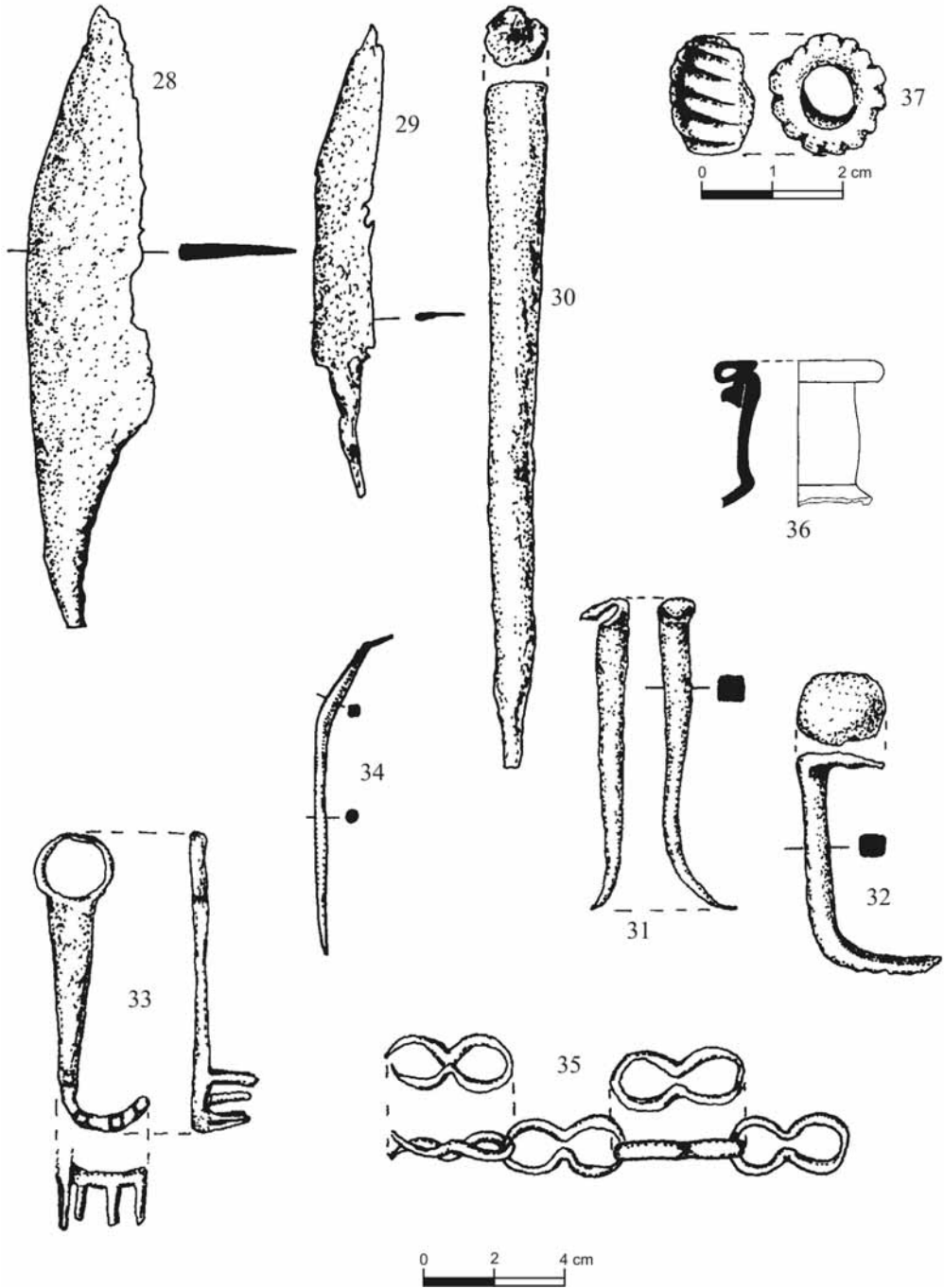
H.p. = 4 cm; h.gât = 3 cm; d.g. = 4,3 cm; inv. 44989 Muz.Ar. Tl.

Tip 17b Morin-Jean, sec. I – II p.Chr. sau tip 50a Isings (sf. sec. II p.Chr. – cf. *Arras – Nemetacum* (1986), 105 (266); 154 (335).

37. **Mărgea**, pastă de sticlă verzie.

H = 1,2 cm; D = 1,7 cm; d = 0,9 cm; inv. 44911 Muz.Ar. Tl.

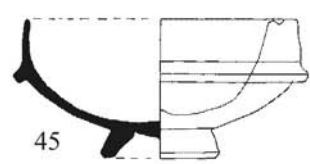
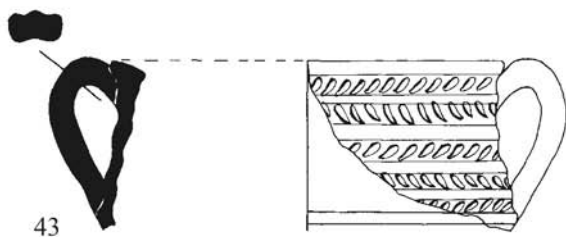
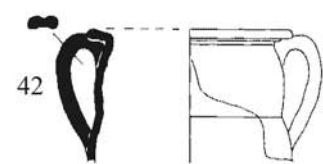
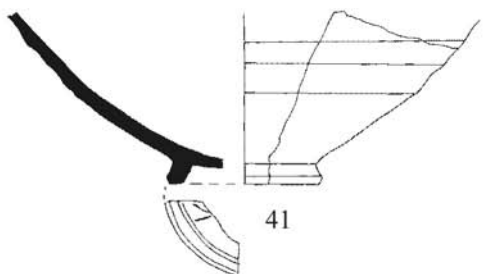
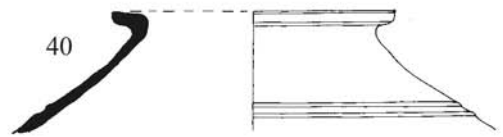
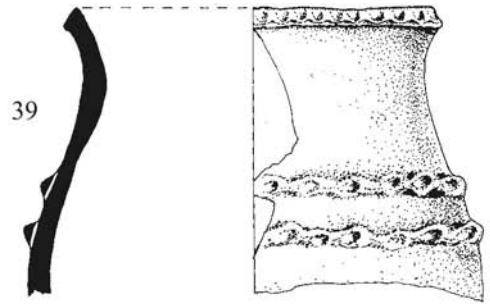
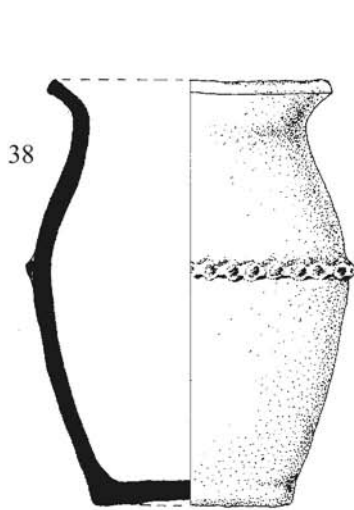
Categoria mărgelelor în formă de „pepene” – cf. Gudea 1989, 753, pl. 164 / 5; Gudea 1972, 91, pl. 98 /5.

II. LOCUINȚA L₂.

Ceramica

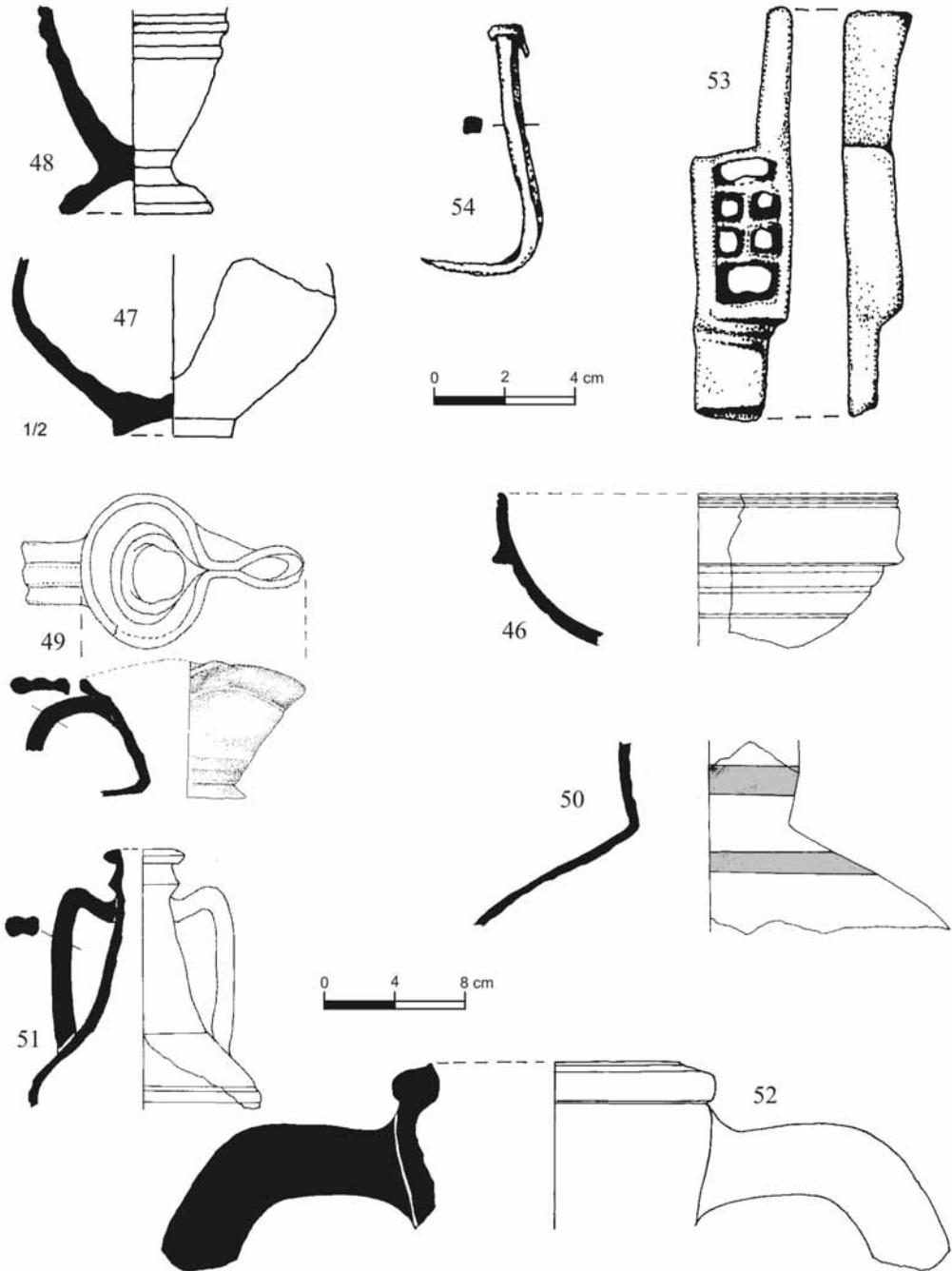
38. **Oală** (fragment profil complet) de tradiție geto-dacică. Argilă grosieră, brun-cenușie, lucrată cu mâna, angobă proprie. Brâu alveolat pe linia de maximă bombare.
H = 22,6 cm; d.max = 16,4 cm; d.g. = 14 cm; d.b. = 10 cm.
Descoperiri similare la Horia, cf. Baumann 1983, 180 (1) și Telița – Amza 1987, cf. Baumann 1995, 156, pl. 55, 1 – sec. II p.Chr.
39. **Oală** (fragment profil complet partea superioară) de tradiție geto-dacică. Argilă grosieră, brun-cenușie, lucrată cu mâna, angobă proprie; două brăuri alveolate, dispuse concentric pe umerii vasului.
Hp = 15 cm; d.g. = 19 cm.
Asemănări la Telița - Amza 1987 și Sarichioi – Sărătura 1989 (L2), cf. Baumann 1995, 156, pl. 55, 12; 219, pl. 19, 2 – sec. II p.Chr.
40. **Oală** (fragment profil complet partea superioară); argilă fină, cărămizie, angobă proprie.
Hp = 6,4 cm; d.g. = 15,2 cm.
Asemănări la Romula, tip 10 Popilian 1976, 89, nr. 359 – încep. sec. III p.Chr.
41. **Oală** (fragment profil partea inferioară); argilă fină, bej-cărămizie, cu nisip, vopsea brună la exterior.
Hp = 8 cm; d.b. = 7 cm.
Tip 10 Popilian 1976, 89, (358 – 364) – încep. sec. III p.Chr.
42. **Oală cu două toarte** (fragment profil complet partea superioară), tip *crater*. Argilă roșie, densă, aspră, vopsea roșie la exterior.
Hp = 7 cm; d.g. = 11 cm.
Analogii la Slăveni – terme (prima ½ sec. III p.Chr), cf. Popilian 1976, 92, pl. 39 (403) – tip IV; la Constanța, sec. I p.Chr. – cf. Rădulescu 1975, 333/ nr.3 – 334, pl. 2 /1.
43. **Oală cu două toarte** (fragment profil complet partea superioară); argilă cărămizie, fină, micacee, vopsea roșu-brună la exterior; decor de alveole oblice executate prin apăsare, dispuse în șiruri și registre concentrice.
Hp = 8,8 cm; d.g. = 21 cm; d.max = 22,6 cm; inv. 44976 Muz.Arh. Tl.
Analogii la Slăveni, Romula, Drobeta (prima ½ sec. III p.Chr), cf. Popilian 1976, 92, pl. 39/402 – 404 și pl. 40/406 – tip 4. La Histria este considerată „produs pontic” din prima ½ sec. III p.Chr. – cf. Suceveanu 2000, 138/nr. 8 – 9 și pl. 65 – tip 42.
44. **Castron** (fragment profil complet partea superioară); argilă bej-gălbuie, aspră, cu pietricele; angobă proprie; urme de ardere secundară la exterior.
Hp = 4 cm; d.g. = 20 cm; d.max = 16 cm.
Asemănări la Troesmis la începutul sec. III p.Chr. – cf. Opaïț 1980, 331, pl. 2/1; 351/nr. 8 și la Histria, în sec. II – III p.Chr. – cf. Suceveanu 2000, 94/nr. 2, tip 27.
45. **Castron** (fragment profil complet); argilă bej-cărămizie, fină, vernis roșu deschis cu pete maronii la exterior.
H = 7,4 cm; d.g. = 14,2 cm; d.b. = 5,8 cm.
Asemănător cu nr. 6 din L1 – produs moesic, imitație după produsele microasiatice din sec. II – III p.Chr. – cf. Suceveanu 2000, 61 / nr. 6.

46. **Strachină mare** (fragment profil complet partea superioară); argilă roz-cărămizie, fină, cu miezul cenușiu, micacee; vopsea roșie cu aderență slabă.
Hp = 8,4 cm; d.g. = 23 cm.
Suceveanu 2000, 77, pl. 28/51 – tip 18, o consideră imitație de la începutul sec. III p.Chr. după un „produs pontic” din sec. I-II p.Chr.
47. **Căniță cu o toartă** (fragment profil complet partea inferioară); argilă bej-cărămizie, fină, cu urme de vopsea roșie la exterior.
Hp = 5 cm; d.b. = 3,3 cm; d.max. = 9,2 cm.
Tip 2 Popilian 1976, 104, pl. 52/583 – 612, în special 593 – sec. II - ¼ sec. III p.Chr. Aceeași încadrare cronologică, la Rădulescu 1975, 338/nr. 7 și pl. 5 și la Suceveanu 2000, tip 32.
48. **Pahar** (fragment partea inferioară cu picior); argilă cărămizie, vopsea roșie, pe alocuri, la exterior brună.
Hp = 5,8 cm; d.b. = 4,4 cm; inv. 45064 Muz.Ar. Tl.
Popilian 1976, 119, tip 86 – a doua ½ sec. II p.Chr.
49. **Ulcior cu gura treflată**, prevăzută cu cioc de scurgere (ataș, gât, gură); argilă caolinoasă bej-gălbuie, nisipoasă, aspră; angobă la culoare, ardere secundară pe cioc.
Hp = 8 cm; d.g. = 7,4 / 8,5 cm; l gurii = 12,5 cm.
Analogii la Constanța cf. Rădulescu 1975, 344, pl. 9 – sec. I – II p.Chr. și la Histria în sec. II – III p.Chr. cf. Suceveanu 2000, 156, pl. 74/ 13 – tip 47. La Popilian 1976, tip 12, var. „e”, ¼ sec. III p.Chr.
50. **Ulcior amforoidal** (fragment partea superioară); argilă cărămizie, decor din benzi roz-alburii la baza gâtului și pe umeri.
Hp = 11 cm; d.gât = 8 cm.
Analogii la Constanța cf. Rădulescu 1975, 346, pl. 11/2-2a – sec. II – III p.Chr.; la Sarichioi-Sărătura, în sec. II – III p.Chr. cf. Baumann 1995, 204 /nr. 53, pl. 13/11 (gr. 16); 211, pl. 11/12 (gr. 4). Produs „pontic” la Histria, tip 50, Suceveanu 2000.
51. **Amforetă** (fragment complet partea superioară); argilă cărămizie, fină, micacee, angobă proprie.
Hp = 15 cm; d.g. = 3,2 cm; d.max = 13 cm.
Tip rar; o oarecare asemănare la Noviodunum, cf. Simion 1984, 84/nr. 4 și pl. 12/5 – care prezintă o amforetă descoperită în M.II-B (gura diferă) – sec. II p.Chr.
52. **Amforă** (ataș); argilă bej-cărămizie, densă, aspră, angobă la culoare.
Hp = 4,8 cm; d.g. = 14 cm.
Analogii la Sarichioi-Sărătura în prima ½ sec. III p.Chr. – cf. Baumann 1995, 208/nr.110 și pl. 20/1A (L3). Vezi același tip de amforă la Opați 1987, 247 – 248, var. a 5-a - sf. sec. II - ¼ sec. III p.Chr.

Metal

53. **Închizătoare** (= sera), piesă componentă la mecanismele de închidere. Bronz turnat în tipar.
L = 5,7 cm; l = 1,4 cm; g. = 0,8 cm; inv. 44922 Muz.Ar. Tl.
Exemplare similare la Gudea, Pop 1972, 84/nr. 133 – 133a și pl. 109/1 – 3; la Barboși, cf. Sanie 1981, 193/nr. 41 și pl. 49/8 – sec. II – III p.Chr.
54. **Piron**, fier forjat, secțiune pătrată; vârf îndoit.
L = 9,4 cm; g. = 9,4 cm; inv. 45153 Muz.Ar. Tl.
Exemplare similare descoperite la Amza 1987 – 1988, cf. Baumann 1995, 141, pl. 40.

55. *Ac* (= *acus*)? fier forjat și trefilat; obiect cu secțiune pătrată, ascuțit la ambele capete.
L = 10,4 cm; g. = 0,2 cm; inv. 45152 Muz.Arh. TI.

Piatră

56. *Râșniță* (*catilus*), calcar cochilifer (sarmatic, de Techirghiol).
L = 41 cm; h = 6 cm; gr. = 4,6 cm.

III. LOCUINȚA L₃.

57. *Fructieră* (= *turribulum*); fragment pansă bitronconică; argilă bej-cărămizie, micacee, angobă proprie. Decor dantelat pe mijlocul recipientului.
Hp = 4,8 cm; d.max = 17 cm; d = 15,4 cm; g. = 0,6 / 0,8 cm.
Piese asemănătoare la Porolissum, cf. Gudea 1989, 940, pl. 95 și la Capaclia în sec. II p.Chr., cf. Baumann 1983, 164, fig. 59.

58. *Os* prelucrat la ambele capete și curățat în interior. Servea probabil pentru păstrarea acelor din os.
L = 6,4 cm; d. = 2/1,6 cm; g. = 0,25 cm; inv. 44988 Muz.Arh. TI.

IV. LOCUINȚA L₄.

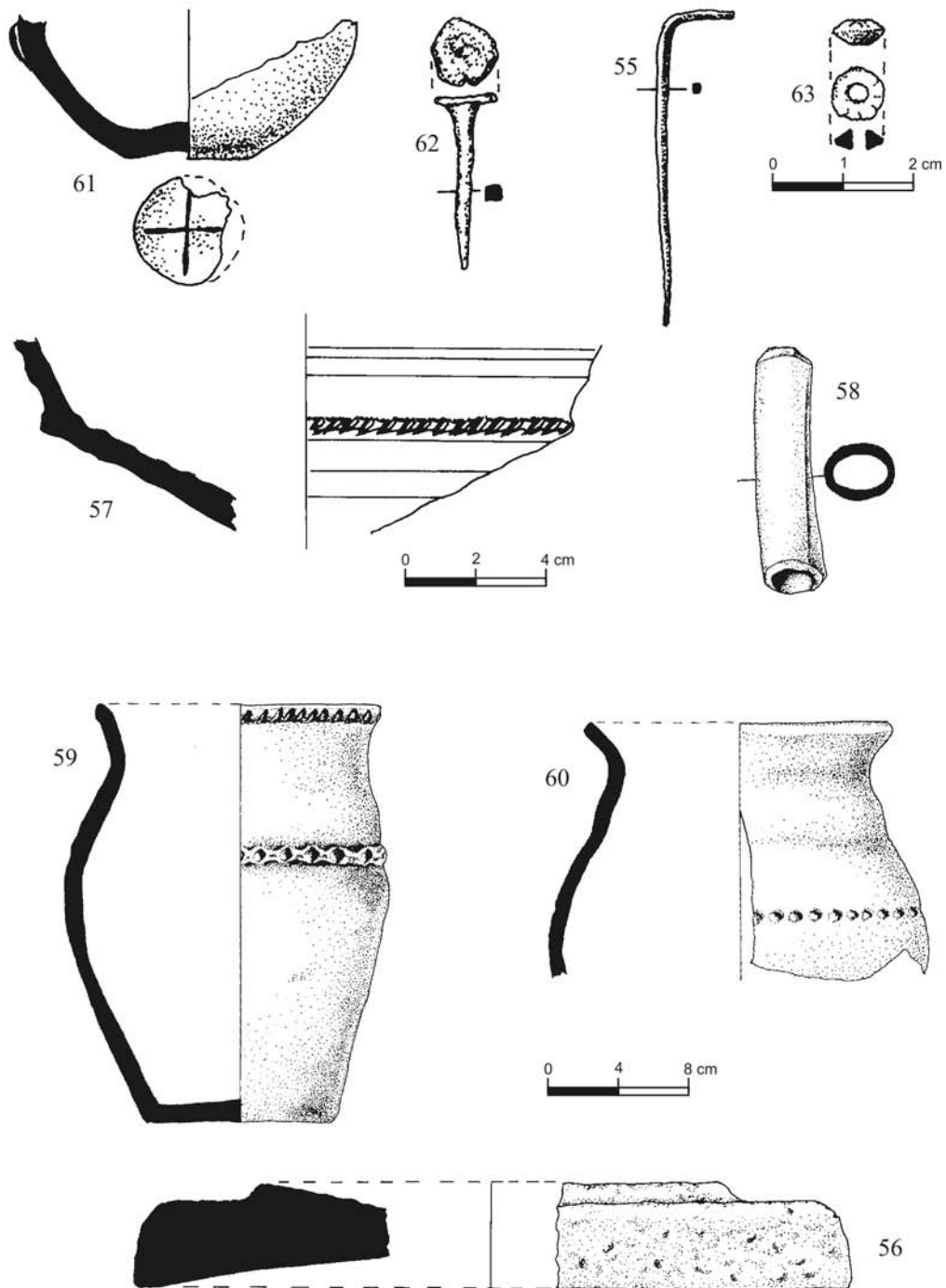
59. *Oală* (reîntregită) lucrată cu mâna; argilă grosieră, bej-cărămizie, cu pietricele, angobă bej-cenușie. Brâu alveolat la baza umărului și creștături oblice pe marginea exterioară a buzei
H = 24 cm; d.g. = 16 cm; d.b. = 10,4 cm. inv. 45072, Muz.Arh.TI.
Oale asemănătoare s-au descoperit la Amza în 1987 și 1988 – cf. Baumann 1995, 155, 156, pl. 54 – 55, sec. II – III p.Chr. Aceeași datare la Sarichioi – Sărătura, cf. Baumann 1995, 211, pl. 11, nr. 10-11 (gr. 4); 218, pl. 18, nr. 13 (*L_i*), dar și în sec. II, 221, pl. 21, nr. 11, 13, 14 (B3); aceeași datare la Popilian 1980, 128 – (M26); 140 (M111); 146 (M155) – tip 1, mijloc sec. II p.Chr.

60. *Oală* (fragment profil complet partea superioară) lucrată cu mâna; argilă grosieră, bej-cărămizie, cu pietricele, angobă proprie. Decor cu adâncituri rotunde, dispuse circular la baza umărului.
H.p. = 14,6 cm; d.g. = 16,8 cm; d.max. = 21,2 cm.
Ca mai sus, sec. II – III p.Chr.

61. *Ceașcă* (rezervat baza recipientului); argilă cenușie densă, aspră, cu granule de calcar; angobă proprie, periată. Baza îngustă concavă este decorată cu o cruce incizată înainte de ardere.
H.p. = 4,2 cm; d.b. = 3,2 cm.
Asemănări la Halmyris, cf. Opaș 1991, 161, tip 2 (ceașcă) = Topoleanu 2000, 108, 244 și pl. 28 (oală cu talie mică) – sec. II – IV p.Chr. La Locusteni, în Oltenia, este datată sec. II – III p.Chr. – cf. Popilian 1980, 132, pl. 9 (M52).

62. *Cui* (*clavus*) cu floare rotundă, mare; fier forjat, cu secțiune pătrată.
H. = 4,8 cm; d. = 1,6 cm; g. = 0,4 cm.
Descoperiri similare la Amza în 1988 – cf. Baumann 1995, 141, pl. 39 / 1 – 4; 143, pl. 42 / 4.

63. *Mărgică*, pastă de sticlă; plată, bitronconică.
D. = 0,8 / 0,3 cm; g. = 0,3 cm.

V. LOCUINȚA L₇.

64. **Farfurie** (fragment, profil complet partea superioară); argilă cenușie fină, micacee, angobă negru-cenușie, lustruită.
Hp. = 5,4 cm; d.g. = 28 cm
Tip 6 Popilian 1976, 125, pl. 77 (858-864) = tip 4 Popilian 1980 (Locusteni) – a doua jumătate a sec. II p.Chr. La Telița – Amza, datare mai largă – sec. II – III p.Chr., cf. Baumann 1995, 161, pl. 60/1. La Histria, tipul 14 ocupă perioada secolelor II – IV p.Chr., cf. Suceveanu 2000, 55, pl. 18.
65. **Oală** (fragment gură); argilă cafenie, angobă bej.
Hp. = 2,5 cm; d.g. = 18,5 cm.
Varianta tipului 2 Valea Marilor – sec. III – IV p.Chr. La Histria, tipul 41 se datează în secolele II – III p.Chr., sec. II – începutul sec. III p.Chr., cf. Suceveanu 2000, 134 – 135 și pl. 63.

VI. LOCUINȚA L₈.**Ceramica**

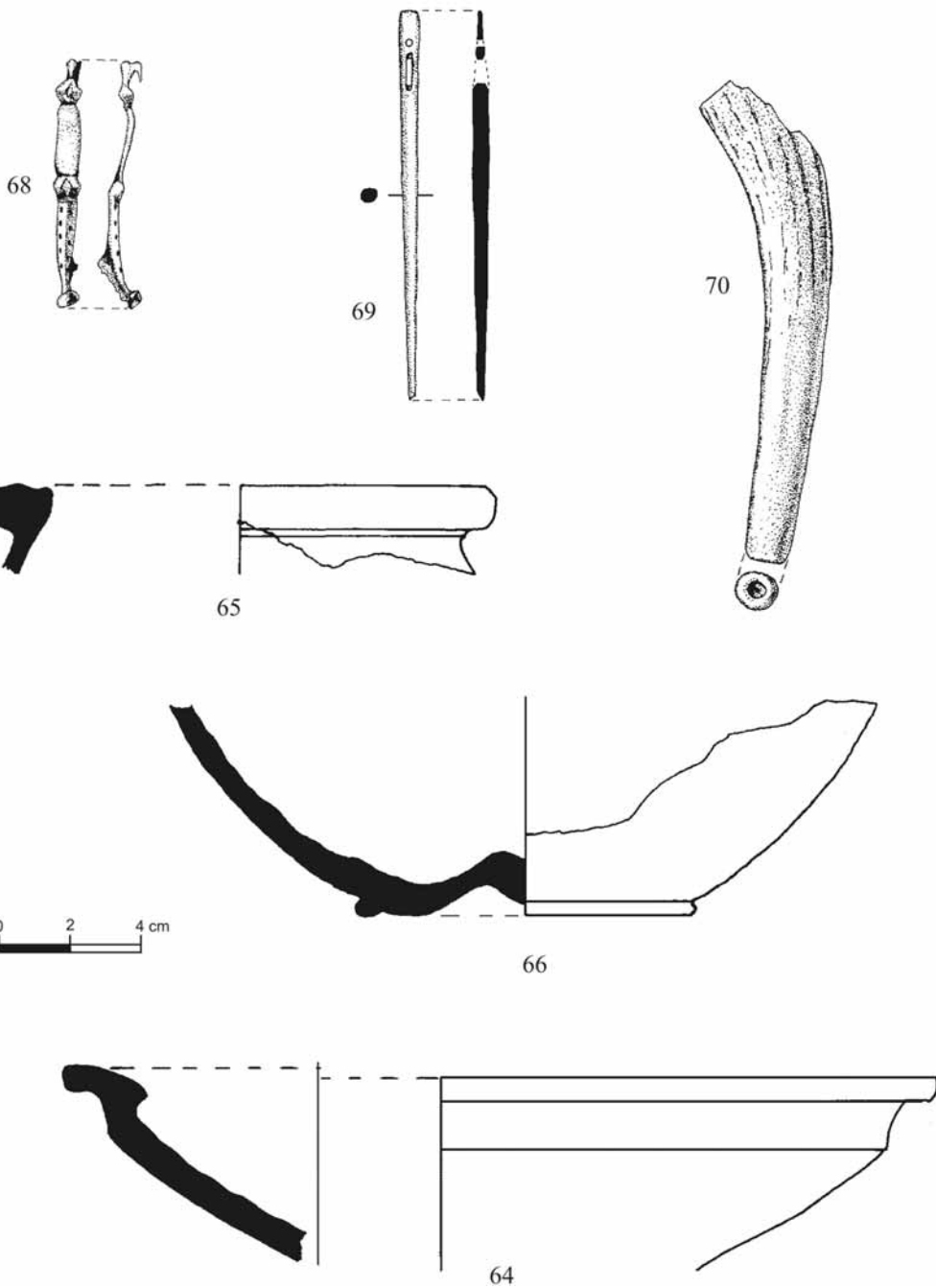
66. **Oală** (fragment partea inferioară); argilă densă, bej-cărămizie, angobă la culoare.
Hp. = 3,8 cm; d.b. = 9,2 cm
Forme asemănătoare, în *officina* de pe Valea Morilor, în sec. IV p.Chr. – cf. Baumann 1995, 403, pl. 2. Vezi, însă, Gudea, Pop 1972, pl. 28, sec. II – III p.Chr.
67. **Cratiță** (fragment bază); argilă cafenie, zgrunțuroasă; angobă roz deschis, cu urme de ardere secundară.
Hp. = 2,4 cm; g. = 0,8 cm.
Opaiț 1980, 334, pl. 4/4, 5 (nr. 22 – 23) – Troesmis, mijlocul sec. II – încep. sec. III p.Chr.; Gudea, Pop 1972, pl. 19, sec. II – III p.Chr.; Capaclia, sec. II – III p.Chr., cf. Baumann 1983, 161, fig. 58; Horia, începutul sec. III p.Chr. cf. Baumann 1983, 180 – 181 (nr. 12), fig. 67, 10.

Metal

68. **Fibulă** tip puternic profilată (*Kraftig profilierte Fibel*); bronz turnat în tipar.
L = 7 cm; l = 0,7 cm, g. = 0,2 cm; inv. 44923, Muz. Arh. TI.
Popescu 1942 – 1944, 492; Bichir 1973, 102; Sanie 1981, 63 și pl. 12 /1 – 4, 6; Baumann 1995, 76, 10; 126, pl. 25/ 5; 145, pl. 44/1 – sec. II - ¼ sec. III p.Chr.

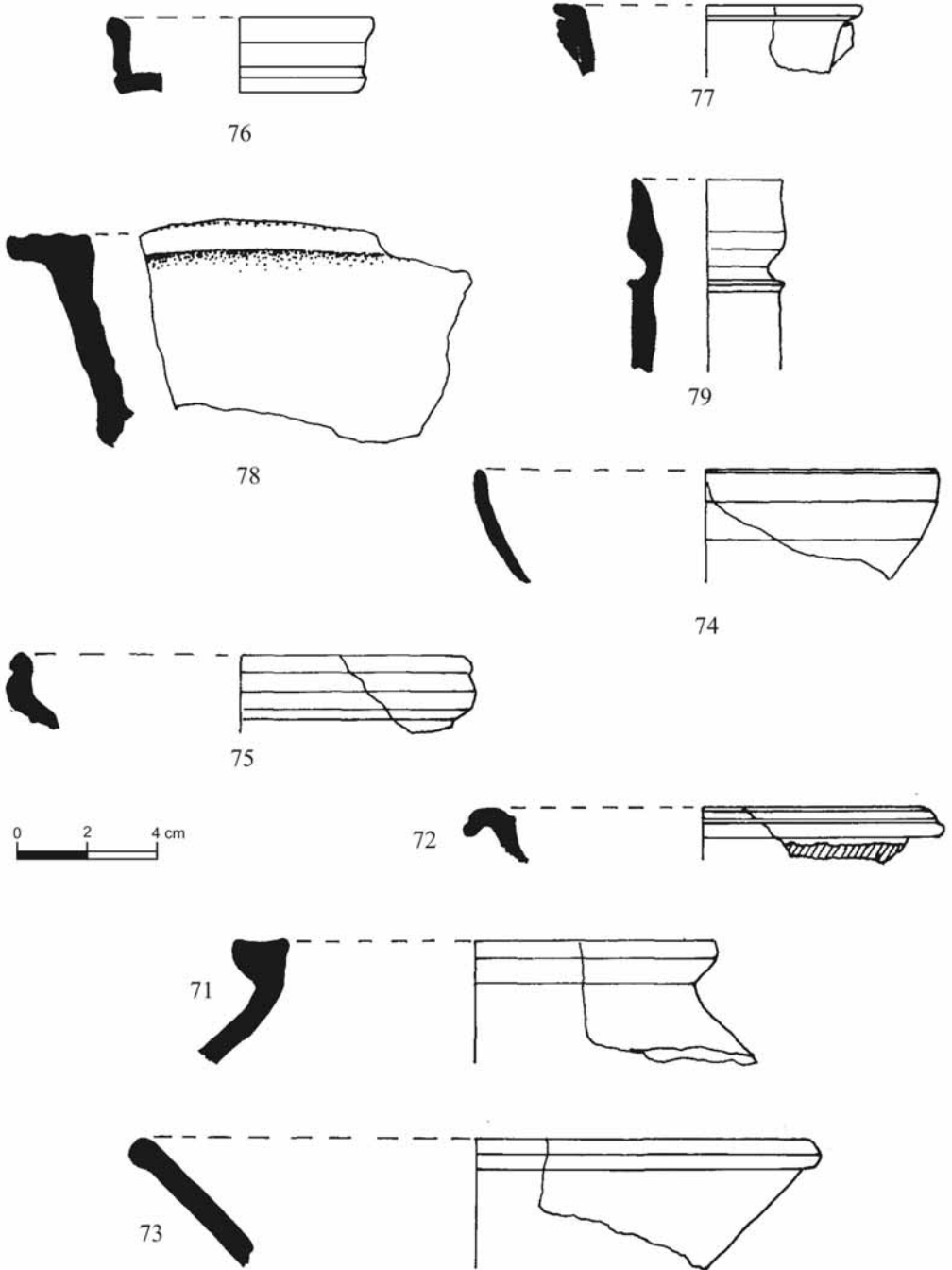
Os

69. **Ac de cusut** (*acus*), cu dublu orificiu. Os de mamifer, prelucrat prin tăiere și lustruire.
L = 11,2 cm; l = 0,5 cm; g. 0,4 cm
Analogii în Gallia, la Arras – *Nemetacum* (1986), 142, nr. 310 (ac de bronz), probabil sec. III p.Chr.
70. **Corn**, prelucrat la ambele capete; mâner sau ponson?
L = 13,4 cm; d. = 1,2 – 2,3 cm; inv. 44987; Muz. Arh. TI.
Analogii la Gudea, Pop 1972, pl. 120 – 121, sec. II – III p.Chr. O piesă asemănătoare la Gornea, în sec. IV p.Chr., cf. Gudea 1977, fig. 43, 2.

VII. LOCUINȚA L₉.**Ceramica**

71. **Oală** (fragment partea superioară); argilă grosieră, bej-cafenie, cu pietricele, angobă proprie.
Hp. = 5,5 cm; d.g. = 17,0 cm.
Prezintă asemănări cu tip 2 Valea Morilor, cf. Baumann 1995, 402, pl. 1/3,4; 164, pl. 63a/3 – sec. IV. p.Chr.
72. **Farfurie** (fragment partea superioară); argilă cărămie, vernis roșu cu aderență slabă.
Hp. = 1,4 cm; d.g. = 12,6 cm.
Tip 7 Popilian 1996, 125 și pl. 70 – a doua jumătate a sec. II p.Chr. (Romula). La Troesmis, tip asemănător, dar strachină, cf. Opaïț 1980, 339 și pl. 14/2.
73. **Strachină** tronconică (fragment partea superioară); argilă cărămie, fină, densă, vernis roșu.
Hp. = 3,6 cm; d.g. = 19,4 cm.
Tip pergamian, sfârșitul sec. II – începutul sec. III p.Chr., cf. Opaïț 1980, 339 și pl. 15/4 (Troesmis). Frecvent întâlnit și în așezările rurale: la Telița – Amza în săpăturile din anii 1987 – 1988; la Sarichioi – Sărătura în săpăturile din 1989 – cf. Baumann 1995, 161, pl. 60/b1; 162, pl. 61/8; 211, pl. 11/4.
74. **Bol** emisferic (fragment profil partea superioară); argilă fină, portocalie, vernis roșu-brun.
Hp. = 3,2 cm; d.g. = 13,4 cm.
Popilian 1976, 54 și pl. 23 (254-257 – vase din pastă fină cu pereții subțiri). Analogii la Capaclia în sec. II p.Chr., cf. Baumann 1983, 158-159 (nr. 6) și fig. 56, 2 și la Amza în sec. II, cf. Baumann 1995, 95 (nr. 55 – 56) și pl. 62 /2,3. Forma apare în sec. II și în siturile din nordul Mării Negre – cf. Knipovici 1952, 301, fig. 32.
75. **Strachină** (fragment profil complet partea superioară); argilă cărămie, vopsea roșie cu aderență slabă.
Hp. = 2 cm; d.g. = 13 cm; d.max. = 14,6 cm.
Tip 2 Popilian 1976, 122 – 123 și pl. 67 (818) – Romula, sec. II p.Chr.
76. **Ulcior** (fragment gură); argilă cărămie, densă, vopsea roșie.
Hp. = 2 cm; d.g. = 7,6 cm;
Tip 2, var. a, Popilian 1976, 96 și pl. 42-43 – sec. II p.Chr. Tip frecvent la Dunărea de Jos în sec. II p.Chr. – vezi, Simion 1984, 497, pl. 13/2 (Noviodunum) și Opaïț 1980, 354 (nr. 31) și pl. 7 /1 (Troesmis).
77. **Oală cu două toarte** (fragment gură); argilă cărămie, densă, vopsea roșie.
Hp. = 2 cm; d.g. = 9 cm.
Analogii la Drobeta în prima jumătate a sec. III p.Chr. – cf. Popilian 1976, 93 și pl.40 (409) - tip 6, rar în Oltenia.
78. **Cratiță** (fragment profil pansă); argilă cenușie, micacee, aspră, angobă bej.
Hp. = 3 cm; g. = 0,8 cm.
Baumann 1983, 161, fig. 58, 7, 8, 15, 20 (Capaclia, sec. II p.Chr.)
79. **Amforă** (rezervat: gură și gât); argilă densă, cărămie, angobă proprie; ardere secundară.
Hp. = 5,2 cm; d.g. = 4,4 cm.
Tip 4 Opaïț 1980, 298 – 301, pl. 5/1 (Troesmis) sec. II – III p.Chr.

80. *Greutate plasă pescuit* (fragment cărămidă prelucrată); argilă cărămizie, densă, micacee.
D.max. = 8 cm; d. = 1,4 cm; g. = 2,1 cm.
81. *Greutate plasă pescuit* (fragment cărămidă prelucrată prin rotunjire, neperforat); argilă cărămizie, densă, micacee, suprafața portocalie.
D. = 10,4 cm; g. = 2,2 cm.

Metal

82. *Cheie (clavis)*; fier forjat și laminat.
L. = 9 cm; d. = 2 cm; l. = 0,8 cm; inv. 45135, Muz. Arh. TI.
Gudea, Matei 1981, 210 (tip 1, var.a); 237, pl. 12 - chei din fier, sec. II – III p.Chr.

VIII. LOCUINȚA L₁₀.

Ceramică

83. *Amforă* (rezervat: gât, gură, ataș); argilă roz-gălbuie (mai roz spre exterior), cu pietricele și oxizi, zgrunțuroasă, angobă la culoare.
Hp. = 9 cm; d.g. = 3,8 cm.
Tip 6 B4 Opați 1980, 302 și 303, pl. 7,6 – sec. IV p.Chr.; Petre 1962, pl. 1,4 (M 110) - sec. IV p.Chr.
Amforă pontică tip 19 Bjelajac 1996, 67, pl. 22/121.

Metal

84. *Sabie (spatha)* (fragment lamă); fier forjat, laminare la cald.
L.p. = 23,8 cm; l.p. = 4 cm; g. = 0,3 cm.
Analogii la Tibiscum, în Banat, cf. Benea, Bona 1994, fig. 21a. În legătură cu acest gen de armament vezi, Tejral 1999, 233-258, figs. 11, 12, 17-22, 28.
85. *Instrument de scris (stylus)*; fier forjat, lucrat prin trefilare și laminare la cald.
H. = 14,2 cm; g. = 0,3 cm; l. = 0,7 cm.
Vezi, Cizek 1982, 701. Piesă similară la Frecăței, jud. Tulcea, în sec. II – III p.Chr. cf. Baumann 1991(2), 138, pl. 14/2.

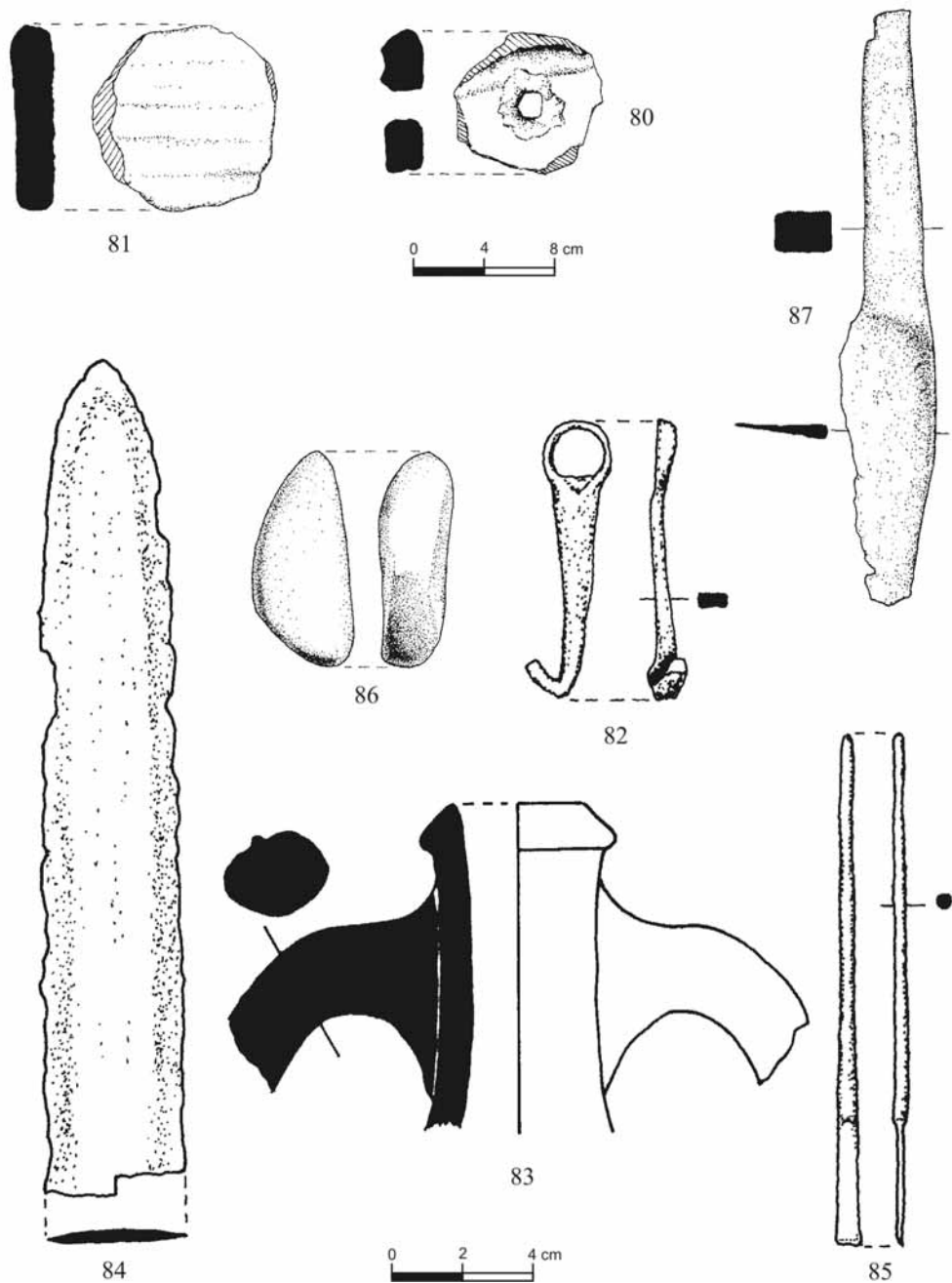
Piatră

86. *Lustruitor* pentru ceramică; piatră șlefuită, trunghiulară.
H. = 12,4 cm; g. = 3,6 cm.
Piese similare au mai fost descoperite în siturile de pe Valea Teliței: la Amza 1987, cf. Baumann 1995, 81, 73, pl. 22/5 – sec. IV p.Chr.; pe Valea Morilor în 1995 – cf. *ibidem*, 290, nr. 15 și pl. 65/8 (șlefuitor). Un exemplar asemănător la Gornea în sec. IV p. Chr. – cf. Gudea 1977, fig. 64, 5.

IX. LOCUINȚA L₁₁.

Ceramică

87. *Amforă* (fragment gură); argilă cărămizie, grosieră, cu pietricele, angobă proprie, barbotină la interior; ardere secundară.
Hp. = 4,4 cm; d.g. = 15,2 / 19,2 cm.
Produs local cu analogii la Noviodunum în sec. II – IV p.Chr.

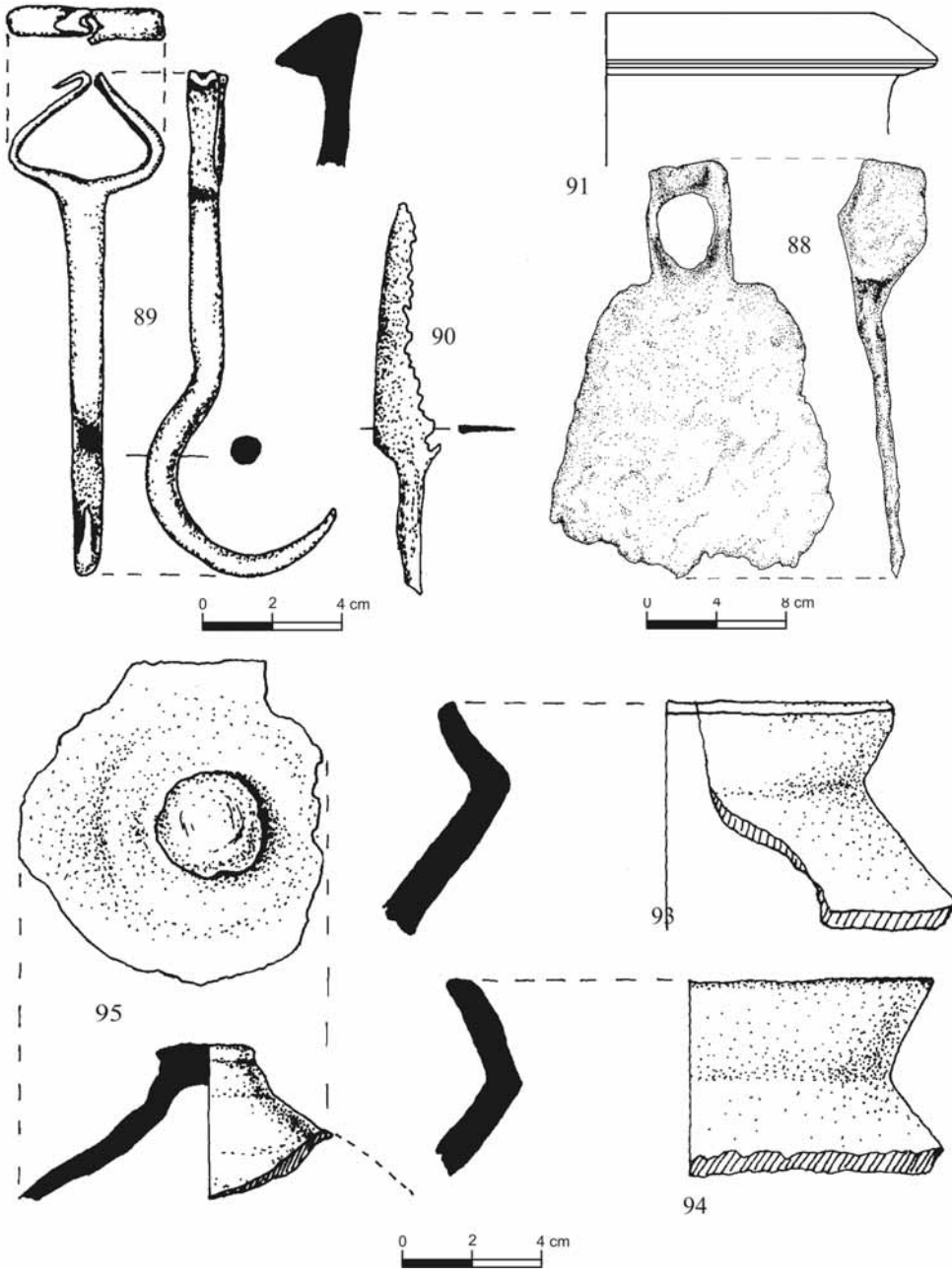

Metal

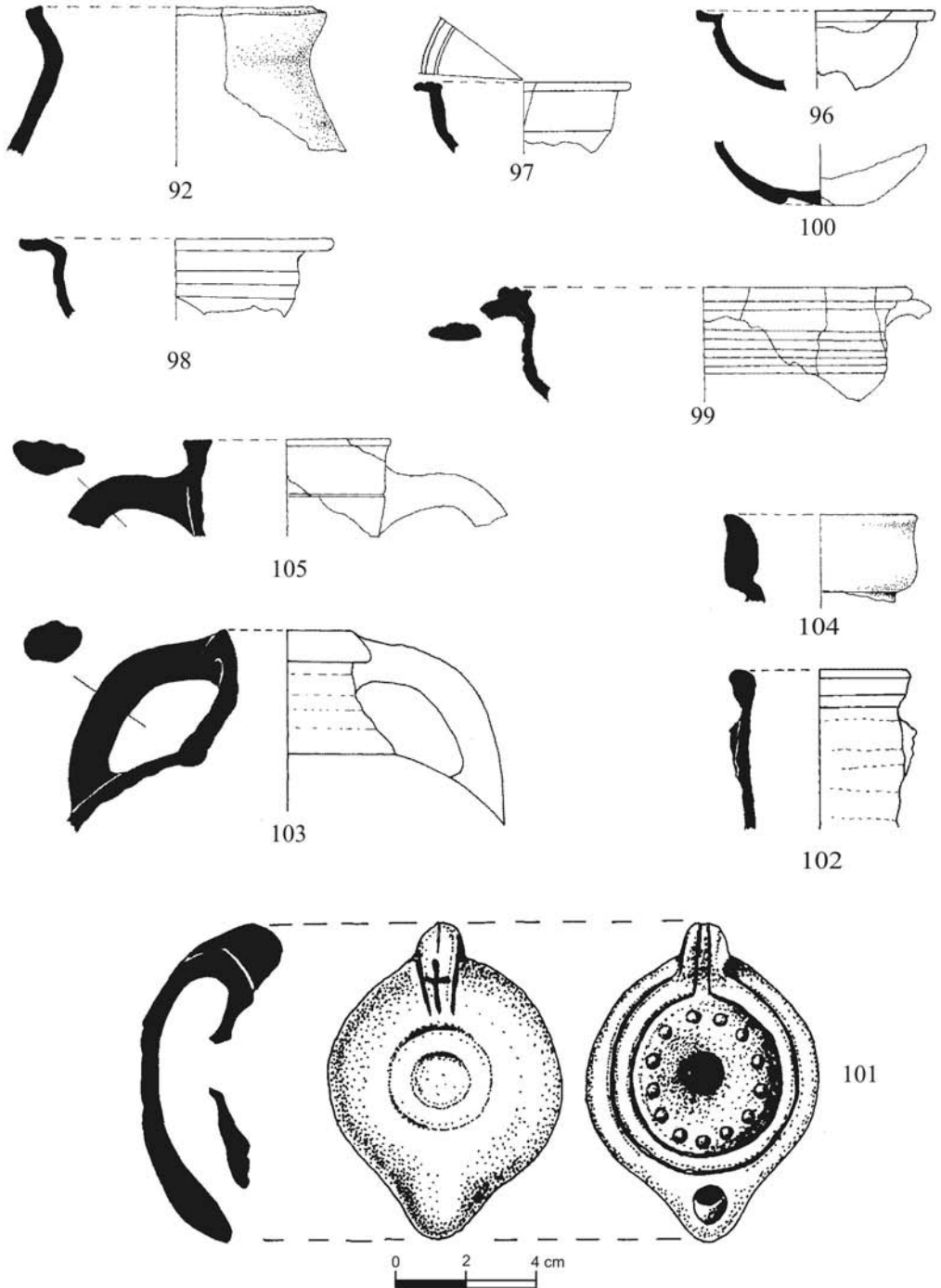
88. **Cuțit de plug**; fier forjat, laminat la cald.
L. = 32,6 cm; l. = 5,2 cm; g. = 2,2 / 3 cm. Inv. 45168, Muz. Arh. TI.
Analogii în așezarea rurală de la Obreja (Transilvania) – cf. Protase 1998, 98, fig. 6, sec. II – IV p.Chr.; în Bulgaria, la Mihailovgrad în *villa* de la *Montana*, cf. Alexandrov 1988, 29, fig. 2.
89. **Sapă (ligo)** trapezoidală, cu manșon transversal; fier forjat, laminat la cald.
L. = 24 cm; l. = 7,8/16 cm; g. = 0,8 / 1,6 cm. Inv. 45074, Muz. Arh. TI.
Un exemplar cu partea activă triunghiulară (tip *ferrea*) a fost descoperit la Amza în 1987 – cf. Baumann 1995, 80 și pl. 19/5 (sec. III – IV p.Chr.). Bune analogii la Gornea în aceeași perioadă, cf. Gudea 1977, fig. 56, 1.
90. **Cârlig de balanță (uncus ferreus)**; fier forjat, lucrat prin trefilare și laminare.
L. = 14 cm; g. = 0,8 cm. Inv. 45141, Muz. Arh. TI.
Piese asemănătoare au fost descoperite în Dobrogea la Dinogetia (sec. VI p.) – cf. Ștefan, Barnea 1960, 587, fig. 141, și în Transilvania, la Potaissa (Turda) – sec. II – III p., cf. Daicoviciu 1970, 178, pl. 18 (E 170).
91. **Cuțit (culter)**; fier forjat, laminat.
L. = 11,2 cm; l. = 2/0,6 cm; g. = 0,2 / 0,05 cm. Inv. 45173, Muz. Arh. TI.
Tip 2 Gudea 1989, 994-995, pl. 135-136 (Porolissum). Piese similare și pe Valea Morilor, la Telița în sec. IV – cf. Baumann 1995, 382, pl. 48.

X. LOCUINȚA L₁₂.**Ceramică**

92. **Oală** (fragment profil partea superioară); argilă negru-cafenie, zgrunțuroasă, cu pietricele; angobă cenușie cu urme de ardere secundară. Lucrată cu mâna, ardere reducătoare.
Hp. = 8,5 cm; d.g. = 15,8 cm.
Evidență moștenire autohtonă; tip frecvent întâlnit în sec. II – III p.Chr. în așezările rurale din provinciile romane de la Dunărea de Jos – cf. Popilian 1976, 88, tip 7, pl. 35 (351-355). Se încadrează cronologic în sec. IV p.Chr., cf. Baumann 1983, 192 (19) și fig. 54, 5 (Telița – La Pod).
93. **Oală** (fragment profil partea superioară); argilă negru-cafenie, zgrunțuroasă, cu pietricele; angobă proprie cu urme de ardere secundară. Lucrată cu mâna, ardere reducătoare.
Hp. = 6,5 cm; d.g. = 13,6 cm.
Analogii, *supra* nr. 92.
94. **Oală** (fragment profil partea superioară); argilă brun-cărămizie, zgrunțuroasă; angobă proprie, ardere secundară. Lucrată cu mâna, ardere reducătoare.
Hp. = 5,6 cm; d.g. = 14 cm.
Analogii, *supra* nr. 92 și 93.
95. **Capac de oală** (fragment); argilă cenușie, zgrunțuroasă; angobă proprie. Lucrat la roata înceată, ardere reducătoare.
Hp. = 4,4 cm; d.p. = 9/8,6 cm.
Tip 3 Popilian 1976, 128, pl. 72 – 73 (nr. 906 – 926).

96. **Strachină emisferică** (fragment profil complet; fără bază); argilă cărămizie, fină, micacee, vopsea roșie angobă proprie. Lucrată la roata înceată, ardere reducătoare.
Hp. = 4,4 cm; d.g. = 13,6 cm.
Tip întâlnit în sec. IV p.Chr. în fermele romane de pe valea Teliței - cf. Baumann 1983, 130, fig. 54, 8; Baumann 1995, 409, pl. 4 – tip 2 Valea Morilor.
97. **Strachină bitronconică** (fragment partea superioară); argilă cărămizie, vopsea roșu brun.
Hp. = 4,2 cm; d.g. = 12,4 cm; d.max. = 12 cm.
Descoperiri similare la Niculițel (Bazilica paleocreștină), în sec. IV p.Chr – cf. Baumann 1991, 156, pl. 5/8.
98. **Strachină emisferică** (fragment profil complet partea superioară); argilă bej-cărămizie, vopsea roșu brun.
Hp. = 4,4 cm; d.g. = 18/16 cm; d.max. = 14,2 cm.
Tip 2 Valea Morilor, sec. IV p.Chr., cf. Baumann 1995, 409, pl. 4.
99. **Castron cu două toarte** (fragment profil complet partea superioară); argilă bej-cărămizie, angobă proprie.
Hp. = 6,3 cm; d.g. = 24/22 cm; d.max. = 21 cm.
Tip 1 Valea Morilor, sec. IV p.Chr., cf. Baumann 1995, 414, pl. 5/1.
Crațiță provincială vest-pontică – tip 4 Bötger 1982 – cf. Topoleanu 2000, 120 (308), pl. 36/308, ½ sec. V p.Chr.
100. **Recipient ceramic** (bază completă); argilă cărămizie, vopsea roșie cu pete brune la exterior.
Hp. = 3,6 cm; d.b. = 4,6 cm.
Exemplare asemănătoare întâlnite în *officina* de pe Valea Morilor (sec. IV p.Chr.), cf. Baumann 1995, 403, pl. 2 / 2, 3; 11, 12.
101. **Opaiț**; argilă bej-cenușie, urme de vopsea maronie pe corp; disc concav, decorat pe margini cu 13 pastile în relief. Ansa plină, cu cruce incizată la bază. Baza plată, dublu șanțuită;
H = 3,8 cm; L = 9 cm; l = 6,6 cm. Inv. 45066, Muz. Arh. Tl.
Tip corinthic, sec. IV p.Chr., cf. Bovon 1966, 68 – 71 și pl. 12, nr. 480.
102. **Amforă** (fragment gât - gură); argilă brun-cărămizie, densă, angobă la culoare.
Hp. = 8,8 cm; d.g. = 9,6 cm.
Tip 3 Valea Morilor, sec. IV p.Chr. cf. Baumann 1995, 420, pl. 9.
103. **Amforă** (ataș); argilă cărămizie, densă, aspră, angobă roz cu urme de vopsea albă.
Hp. = 11,4 cm; d.g. = 9,8 cm.
Tip „nord-pontic” întâlnit la Topraichioi în sec. IV p.Chr., cf. Opaiț 1991, 218, tip 1 a, 239, pl. 21/4.
Exemplar asemănător la Gaidukevici 1952, 113, fig. 138 – amforă bosporană, sec. IV p.Chr.
Vezi și Paraschiv 2000-2001, 466, pl. 1, var A (1-3) – sfârșitul sec. IV – sec. V p.Chr.
104. **Amforă** (fragment gură); argilă bej-cărămizie, poroasă, angobă alb-gălbuie la exterior.
Hp. = 5 cm; h.b. = 4 cm; d.g. = 10 cm.
Tip de amforă „nord-africană” – cf. Topoleanu 2000, 147 și pl. 47, sec. IV – V p.Chr.
105. **Amforă „de masă”** (ataș); argilă bej-cafenie, densă, vopsea la culoare.
Hp. = 5,4 cm; d.g. = 11,6 cm.
Tip de amforă frecvent întâlnit în zona istro-pontică, în sec. IV p.Chr.: la Histria, cf. Alexandrescu 1966, 96 (631) și pl. 69/631; Topraichioi, cf. Opaiț 1991, 224 și 246, pl. 28/1, 2; Sarica, cf. Baumann 1983, 130, fig. 54, 6, 9 și pl. 38/2; la Frecăței și Niculițel – Bazilica, cf. Baumann 1991, 132, pl. 8 / 11, 15 și 156, pl. 5 / 6, 9, 10.
Tip 1 Valea Morilor, cf. Baumann 1995, 418 – 419, pl. 8 și 429 – prima jumătate a sec. IV p.Chr.

106. **Amforă** (profil complet partea superioară); argilă cărămizie, densă, cu oxizi, angobă roz.
Hp. = 11,4 cm; d.g. = 7,4 cm.

Amforă „egipteană”, cf. Hayes 1997, 34, fig. 11 (Tanis) – sec. I- II p.Chr. Tip de amforă frecvent și în zona estică a lumii romane, în cursul sec. II-IV p.Chr. La Noviodunum, datat cu monedă Hadrian, cf. Simion 1984, 84 (M 5, m2). La Olbia și în nordul Mării Negre, circulă la sfârșitul sec. III și în sec. IV p.Chr., cf. Krapivina 1993, 27, fig. 30, 17 – tip 26. La Halmyris este datat la sfârșitul sec. IV (tipul 20), cf. Topoleanu 2000, 145 (371).

Metal

107. **Fibulă cruciformă** „cu capete de ceapă” (*Zwiebelknopffibeln*); bronz turnat în tipar.

L. = 9 cm; l. = 4,9 cm. Inv. 45073, Muz. Arh. TI.

Keller 1971, 37 – 41, tip 3 B; Popescu 1942 – 1944, 499, 8; Preda 1980, 36 și 148, pl. 14; Baumann 1995, 78 (31 – 32) și pl. 24 /1, 3; pl. 44/5, 6 (Amza).

A doua jumătate a sec. IV p.Chr.

108. **Fibulă cruciformă** „cu capete de ceapă” (*Zwiebelknopffibeln*); bronz turnat în tipar.

L. = 8,5 cm; l. = 4,6 cm. Inv. 44928, Muz. Arh. TI.

Keller 1971, 37 – 41, tip 3 B; Popescu 1942 – 1944, 499, 8; Preda 1980, 36 și 148, pl. 14; Baumann 1995, 78 (31 – 32) și pl. 24 /1, 3; pl. 44/5, 6 (Amza).

A doua jumătate a sec. IV p.Chr.

109. **Piron** (*clavus*) cu cap bitronconic; fier forjat, trefilat.

L. = 18 cm; g. = 0,4/ 0,8 cm.

Baumann 1995, 143, pl. 42/8.

110. **Piron** (*clavus*) cu cap bitronconic; fier forjat, trefilat; secțiune pătrată, lipsește vârful.

L. = 17,4 cm; g. = 0,6/ 1,0 cm.

Baumann 1995, 143, pl. 42/8.

111. **Cuțit** (*culter*); fier forjat, laminat.

L. = 11,8 cm; l = 1,6 cm.

Piese similare în sec. IV pe Valea Morilor, cf. Baumann 1995, 382, pl. 48.

112. **Pilă** (?); fier forjat, secțiune rectangulară.

L. = 9,6 cm; l. = 0,8 cm; g. = 0,4 cm.

Baumann 1995, 387, pl. 73 (pile din fier) – sec. IV p.Chr.

113. **Cheiță** (*clavis*); fier trefilat.

L. = 6,4 cm; g. = 0,3 cm.

Exemplare asemănătoare la Gudea, Matei 1981, 242, pl. 17 – tip 2, sec. II-III p.Chr.

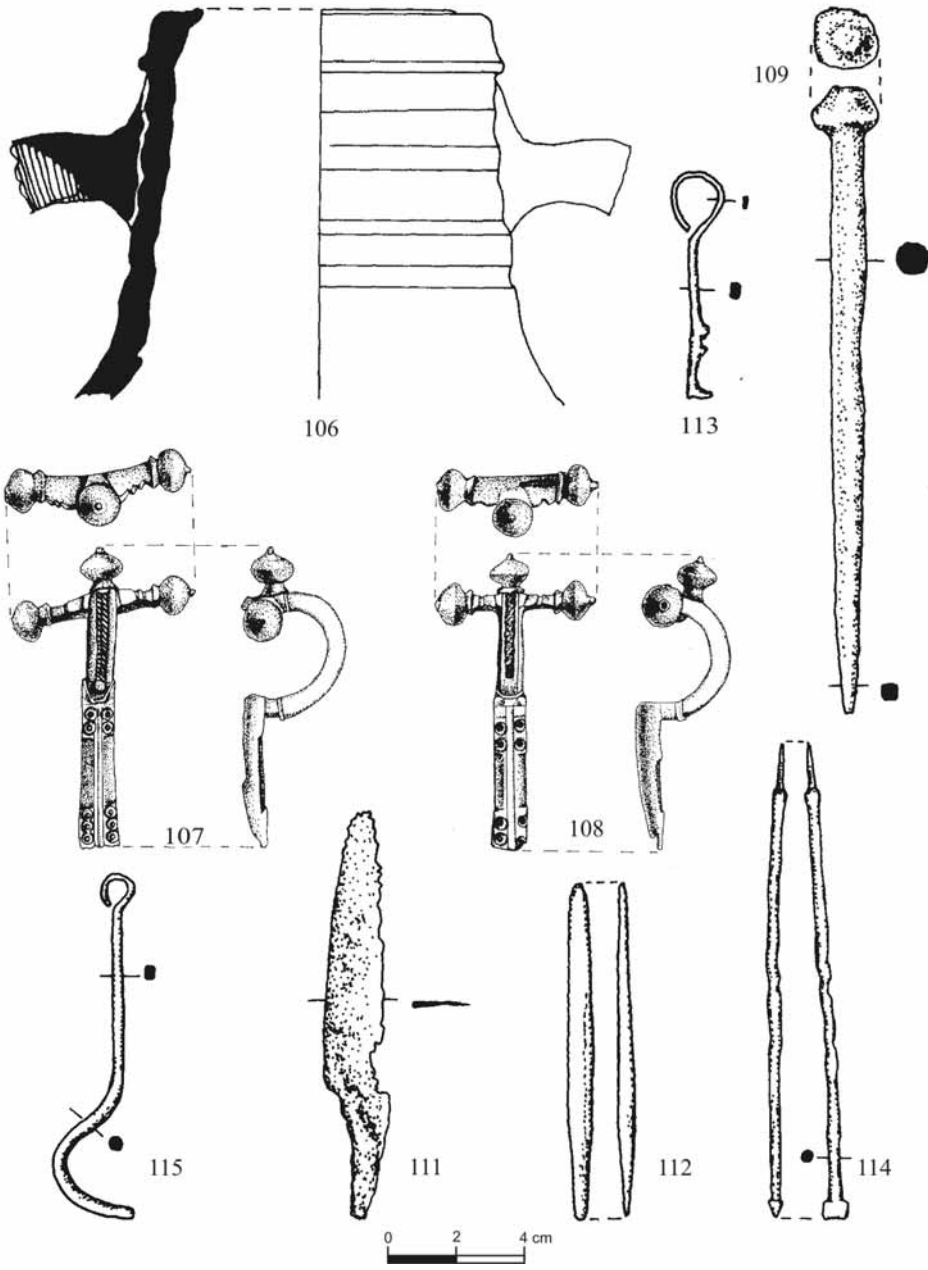
114. **Instrument de scris** (*stylus*); fier forjat și trefilat.

L. = 13,6 cm; g. = 0,3 cm; inv. 45219, Muz.Arh.TI.

Numeroase piese asemănătoare, publicate în Gudea, Pop 1972, 80 și pl. 110 /1, 7, 9, 15, 16, 18, 19 – sec. II-III p.Chr.

115. **Cârlig** (*uncus ferreus*); fier forjat și trefilat.

L. = 9,8 cm; g. = 0,3 /0,4 cm. Inv. 45138, Muz.Arh.TI.

Sticlă

116. **Bol** (fragment gură); sticlă alburie, străvezie; pereți subțiri și buza îngroșată.

Hp. = 1,6 cm; d.g. = 8,7 cm.

Lucas 1993, 89, fig. 22, 3.

XI. EDIFICIUL D.**Metal**

117. **Suport de balanță (?)** (fragment); bronz turnat în tipar.

L. = 10,4 cm; l. = 1,1 cm; g. = 0,4 cm. Inv. 45151. Muz.Arh.TI.

O piesă asemănătoare, dar din fier, a fost descoperită într-o *villa* romană din Britannia (Halstock, Dorset), cf. Lucas 1993, 84 – 85, fig. 18, 23.

118. **Piron** (*clavus*) cu floarea conică, rotundă; fier forjat cu secțiune pătrată.

L. = 10,8 cm; g. = 0,6 cm; d.fl. = 2,4 cm. Inv. 54158. Muz.Arh.TI.

Piese similare în *officina* de pe Valea Morilor, cf. Baumann 1995, 382, pl. 68/21-24.

119. **Verigă**; bronz trefilat, secțiune pătrată.

D. = 2 cm; g. = 0,2 cm. Inv. 44926. Muz.Arh.TI.

120. **Verigă**; fier forjat și trefilat, secțiune semirotondă.

D. = 3,4 cm; g. = 0,4/0,3 cm. Inv. 45133. Muz.Arh.TI.

XII. PASSIM.

121. **Cuțiuță cu capac pentru farduri**; bronz turnat (S₁₄, c.11).

H. = 4,6 cm; D. = 2,6 – 2,8 cm (d.g. = 2,5 cm; d.b. = 2 cm). Inv. 44927. Muz.Arh.TI.

Analogii în Bulgaria, în necropola de la Nova Zagora, cf. Ruseva, Velkov, Ignatov 1996, 56, pl. 16, 3 a-c (M2) și 62, pl. 22, 1-2 (M3) - ¼ sec. II p.Chr., cu monede Traian.

Vezi, Agré, Dicev 2000, 40 (călimară de bronz) – exemplar foarte asemănător celui de la Amza.

122. **Cârlig de pescuit**; fier forjat și trefilat (S₁₄, c.10).

L. = 17 cm; h = 12,8 cm; g. = 0,5 cm. Inv. 45134, Muz.Arh.TI.

Exemplar asemănător descoperit la Amza 1987, cf. Baumann 1995, 80, 58 și pl. 19/8.

123. **Cuțit** (*culter*); fier forjat, laminat; lipsește vârful. (S₁₃, c.10).

L. = 10 cm; l = 1,6 cm. Inv. 45154. Muz.Arh.TI.

Tip 2, Porolissum, Gudea 1989, 994-995, pl. 135-136.

124. **Cuțit** (*culter*); fier forjat, laminat; lipsește vârful (S₁₅, c.6).

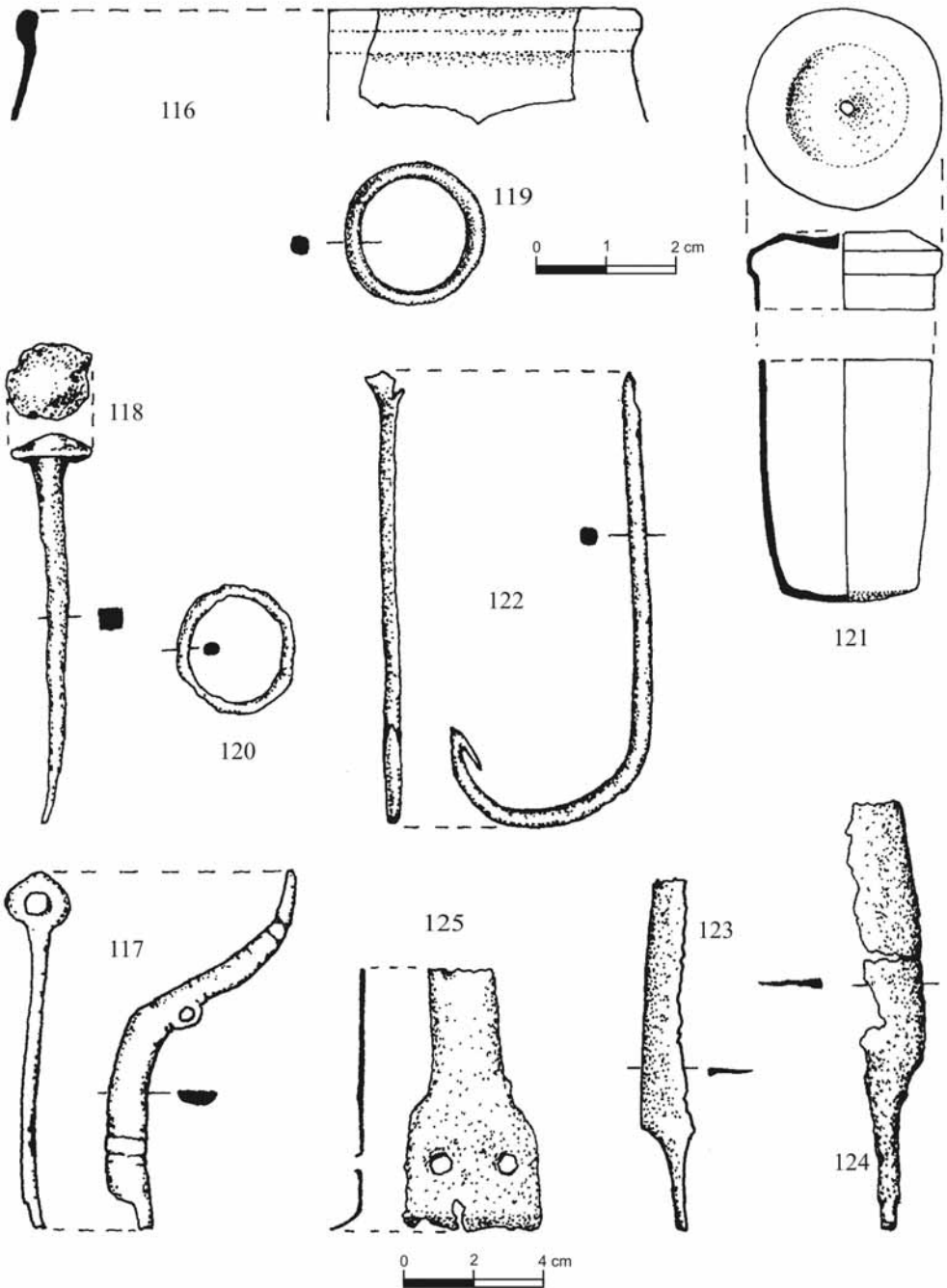
L. = 12 cm; l = 1,9 cm. Inv. 45218. Muz.Arh.TI.

Tip 2, Porolissum, Gudea 1989, 994-995, pl. 135-136.

125. **Piesă de asamblare** prin nituire, cu orificii de fixare; tablă de fier forjat și laminat. (S₁₂, *passim*).

L = 7,8 cm; l = 1,8- 4 cm; g. = 0,1 cm. Inv. 45139. Muz.Arh.TI.

Vezi, Gudea, Pop 1972, pl. 113.

126. *Plăsea de os*, ornamentată cu șiruri de cerculețe gravate; (S₁₃, cas.E, c.7, -0,4 m).

L = 20,5 cm; l = 2,8 cm; g. = 1 cm. Inv. 44986. Muz.Arh.TI.

Decor întâlnit la Gudea, Pop 1972, pl. 115, nr. 11, 12, pe două piese de bronz; la Gornea în sec. IV, pe un fragment de pieptene de os, cf. Gudea 1977, fig. 43, 11.

127. *Diplomă militară*, (3 fragmente din *Extrinsecus tabella II* / *Intus tabella II*); folie de bronz cu inscripție gravată în limba latină. (S_{14 bis}, c. 3, vegetal; S_{14 bis}, c. 14, vegetal).

L.p. = 9,1 cm; l.p. = 6,3 + 6,2 cm; g. = 0,2 cm. Inv. 44956 + 44957. Muz.Arh.TI.

Prima jumătate a sec. II p.Chr.

Extrinsecus tabella II = testes, signatares

Intus tabella II

„Ti(beri) Iuli Urbani /

„... classic [orum] ... /

L(uci) Pulli Verecundi /

... ex gre[gale]... /

P(ubli) Atini [A]merimni /

C(aio) Iulio C(aii) f(ilio) ... /

C(ai) Vetien[i Hermetis] /

et Longo... /

L(uci) Pulli [Trophimi] / /

et Iuliae ... /

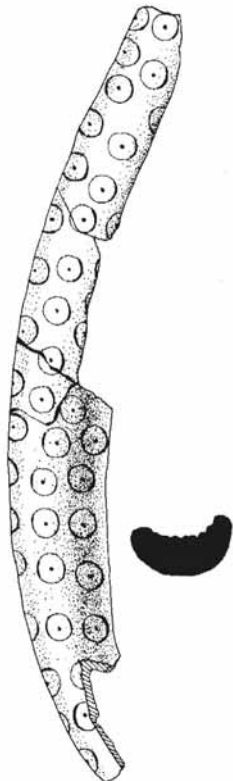
/ /

et Secun(do)... /

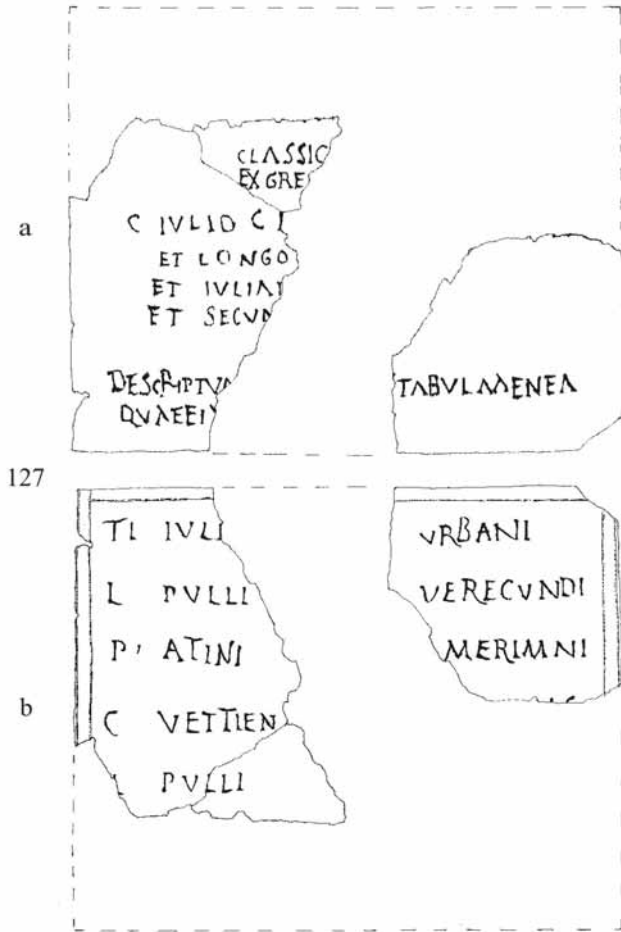
/ /”

... Descriptum [et recognitum e]x tabula Aenea /
quae fix[a est Romae ...]”

CIL, XVI, 37 – Brețcu (Dacia), diploma aparținând unui veteran al flotei moesice.

126

127

121

107

108

1

61

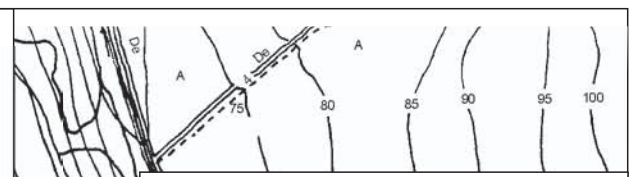
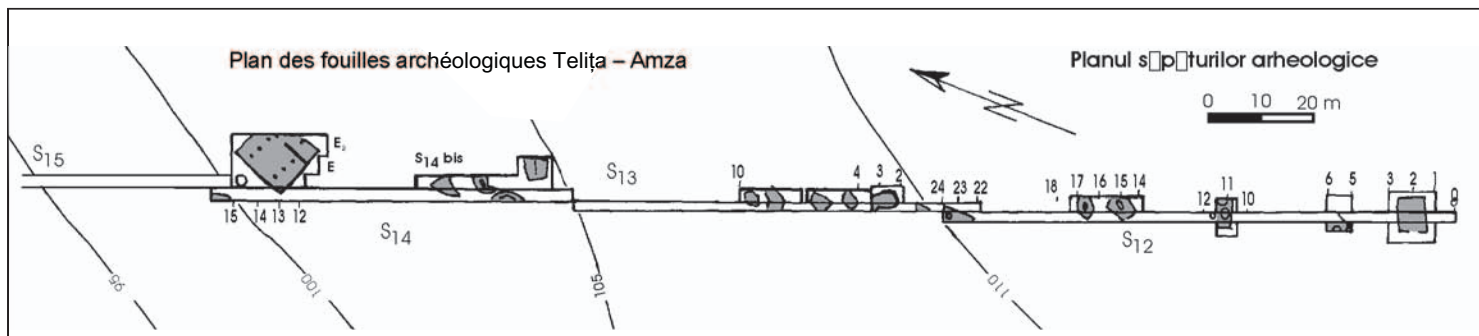

101

25

Obiecte descoperite în săpături.
Les objets découverts en fouilles

- Legend for Fig. 1:
- Sec. I - III p.Chr.
 - Sec. IV p.Chr.
- 1 - Edificiul B = SANCTUAR (sec. III - IV p.Chr)
 - 2 - HORREUM (sec. III - IV p.Chr.)
 - 3 - BASILICA PALEOCREȘTINĂ (sec. IV p.Chr.)
 - 4 - Edificiul D = AUDITORIUM (sec. IV p.Chr.)
 - 5, 6 - Cuptoare de olar (sec. III - IV p.Chr.)

- Fig. no 1. Telița - Amza. Etablissement rurale
- 0 50 100 150 200 m
- Legend for Fig. no 1:
- Les I^e - IIIe siècles ap. J.-C.
 - Le IVe siècle ap. J.-C.
- 1 - L'Edifice B = Sanctuaire (III - IV s. ap.J.-C.)
 - 2 - Horreum (III - IV s. ap.J.-C.)
 - 3 - Basilique paleochrétienne (IV s. ap.J.-C.)
 - 4 - L'Edifice D = Auditorium (IV s. ap.J.-C.)
 - 5,6 - Fours de potier (III - IV s. ap.J.-C.)

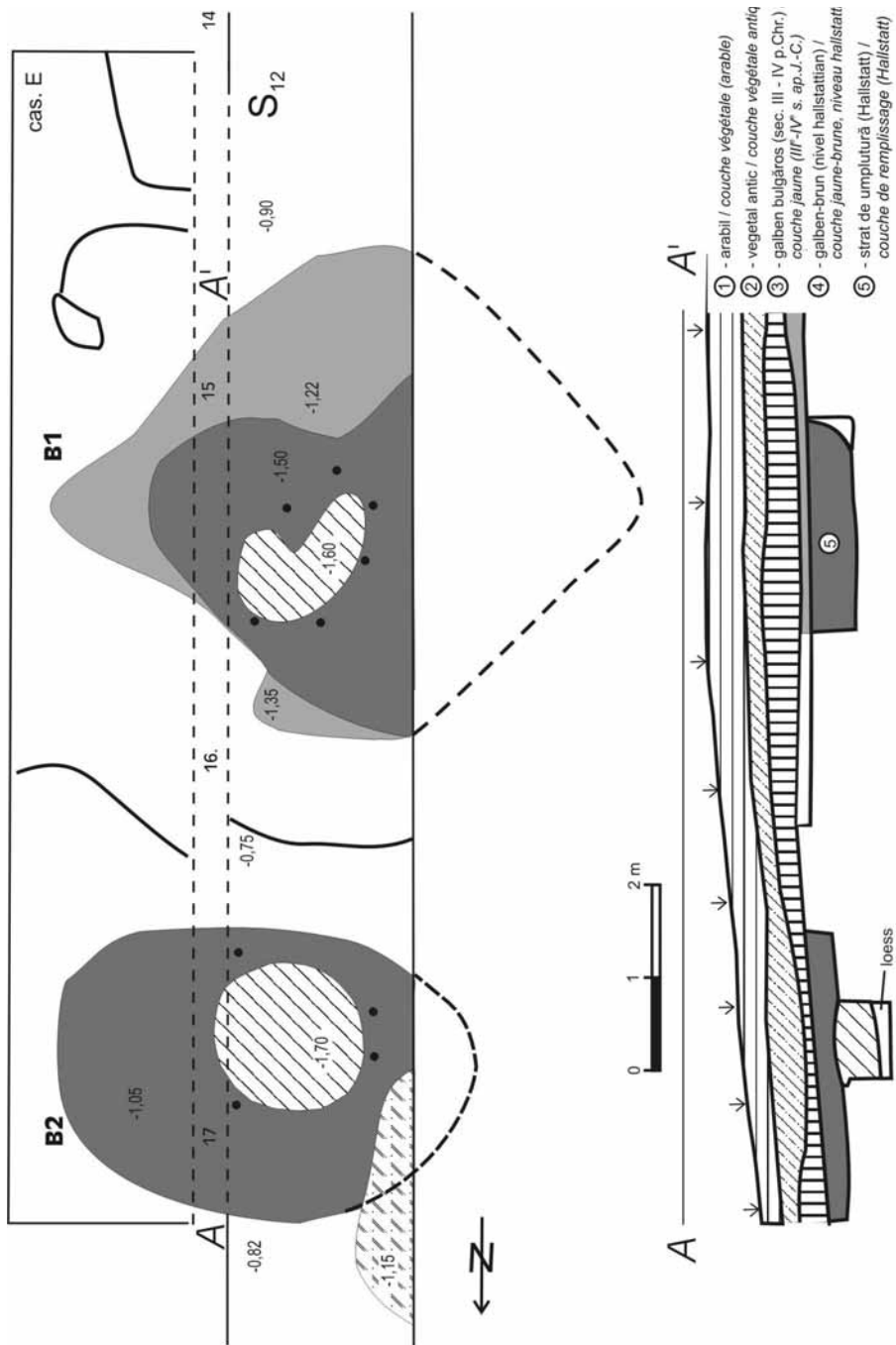

Fig. 2. Secțiunea S₁₂, caseta E, carourile 15 - 18. Locuințe hallstattiene
Fig. no. 2. Section S₁₂, cas. E, c. 15-18. Habitations hallstattiennes

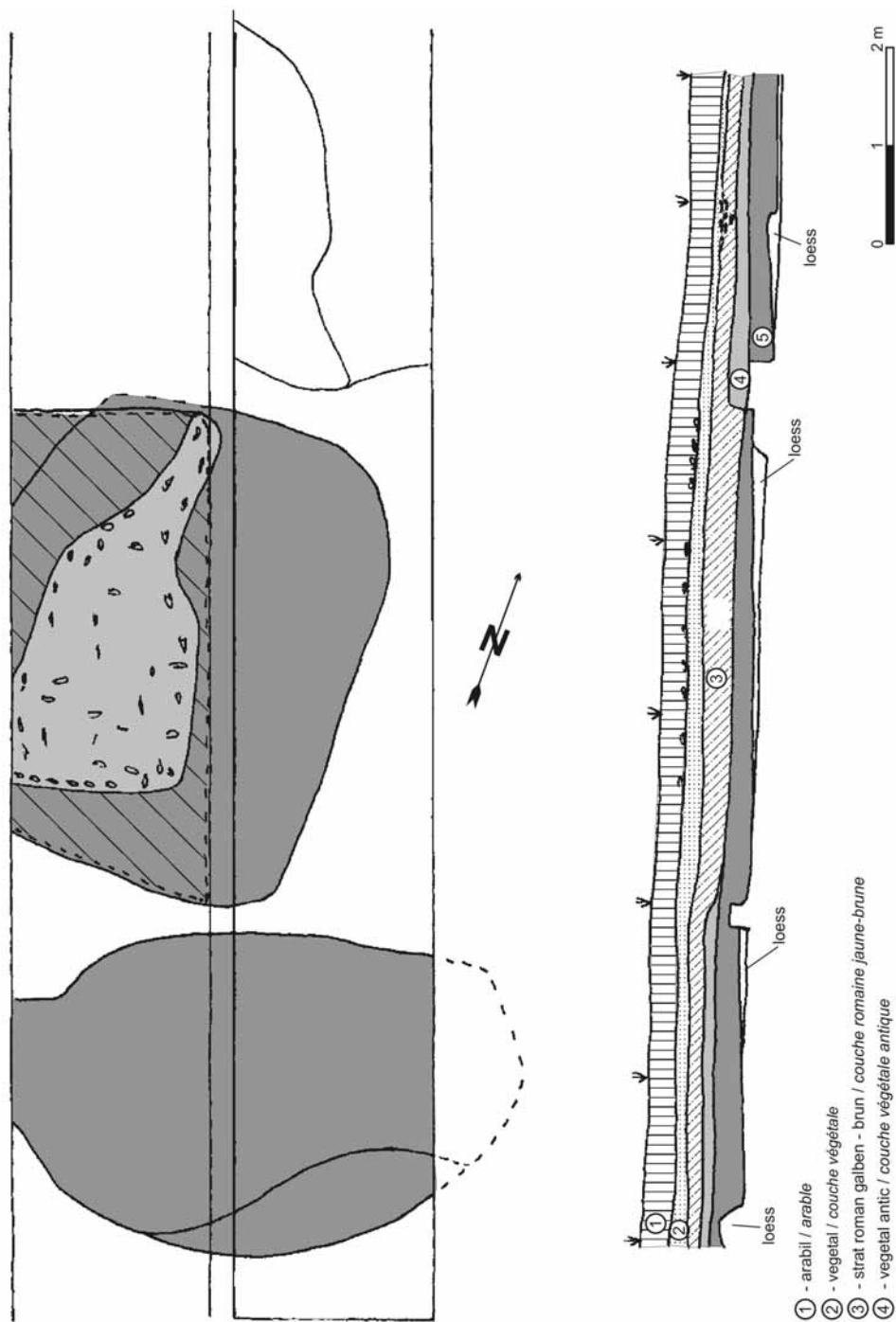
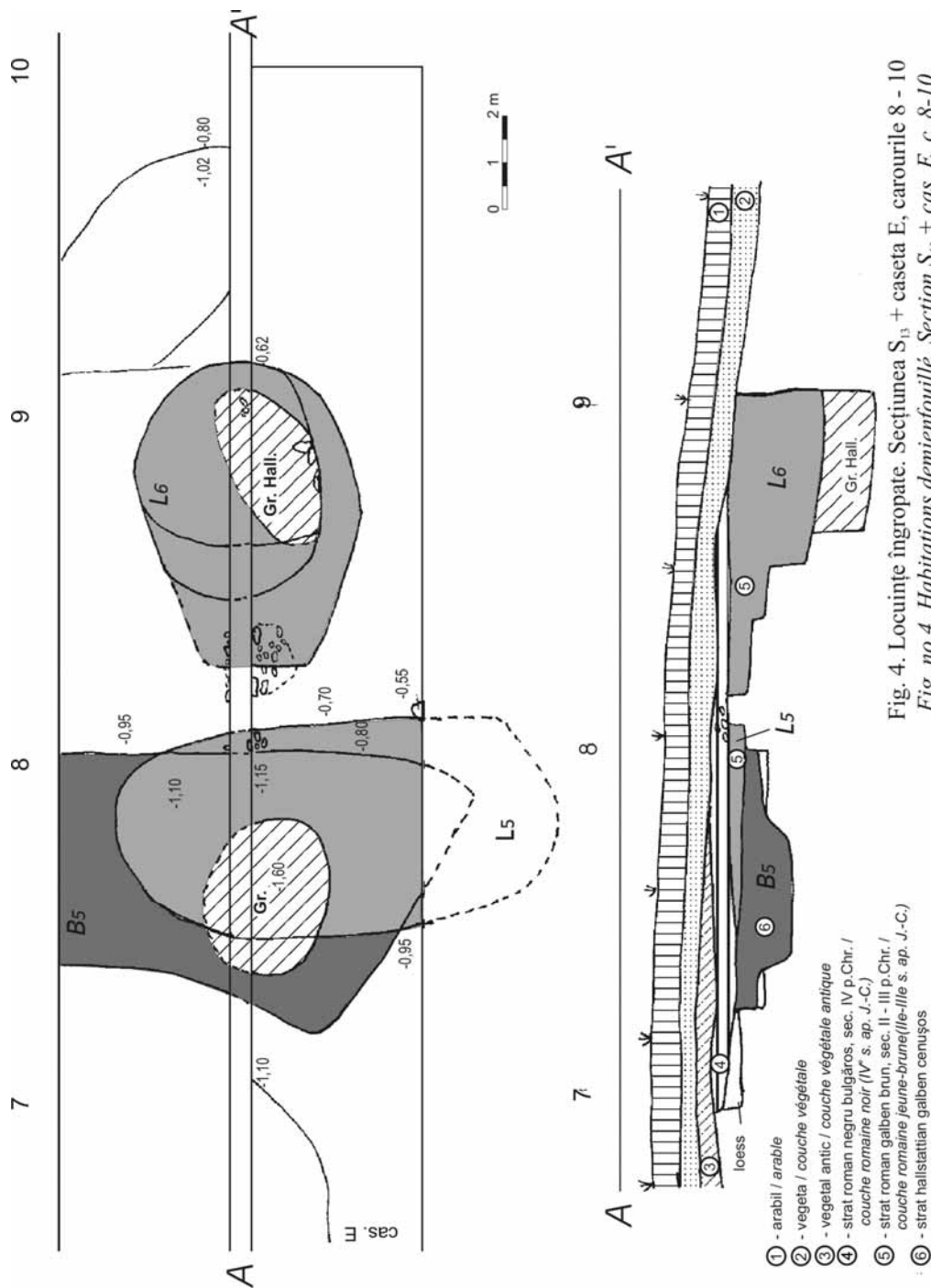

Fig. 3. Locuințe semiadâncite. Secțiunea S₁₃, caseta E, carourile 4 - 7

Fig. no.3. Section S₁₃, cas.E, c.4-7. Habitations demienfouillé.

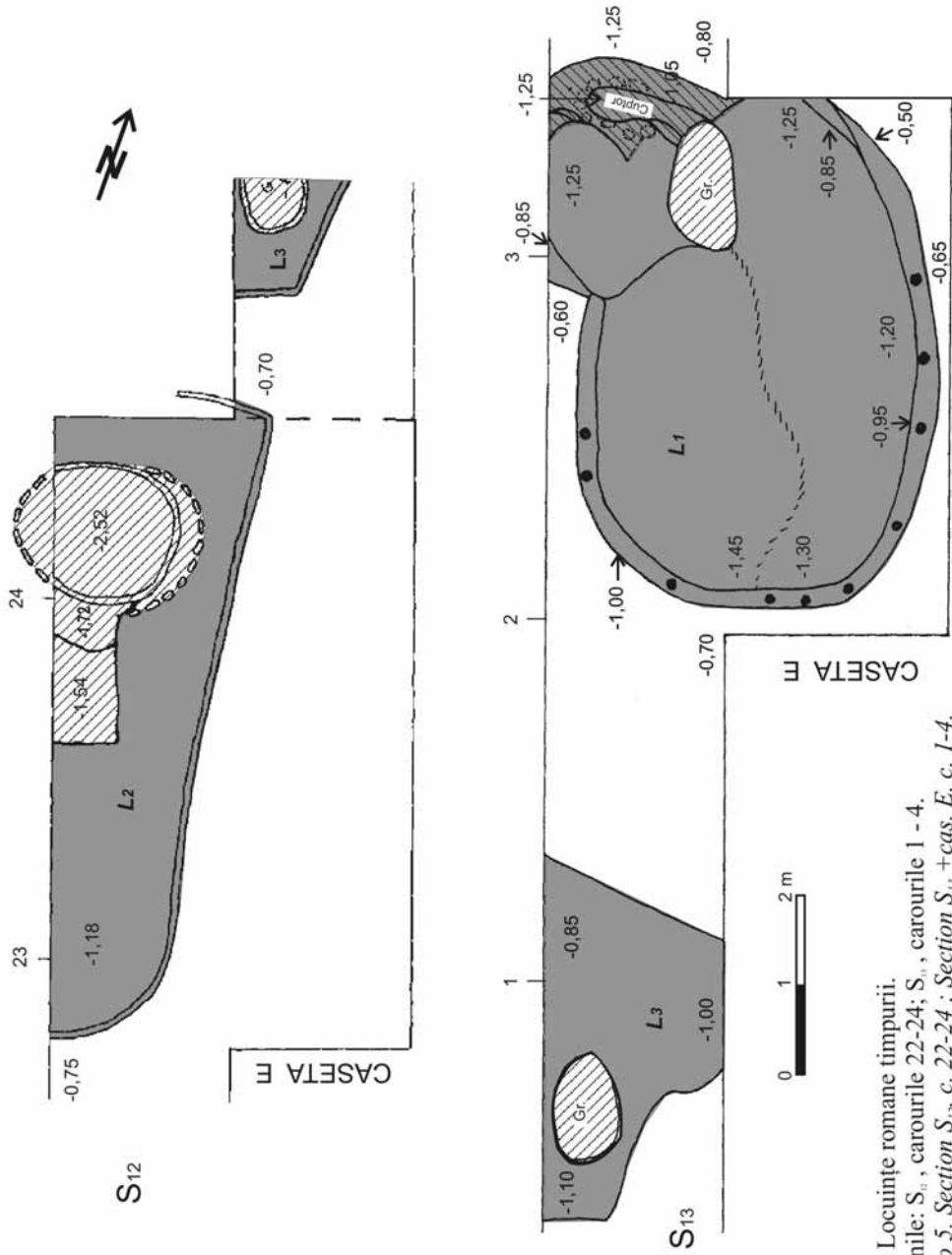

Fig. 5. Locuințe romane timpurii.
 Secțiunile: S₁₂, carourile 22-24; S₁₃, carourile 1-4.
 Fig. no 5. Section S₁₂, c. 22-24 ; Section S₁₃ + cas. E, c. 1-4.
 Habitations romaines anciennes.

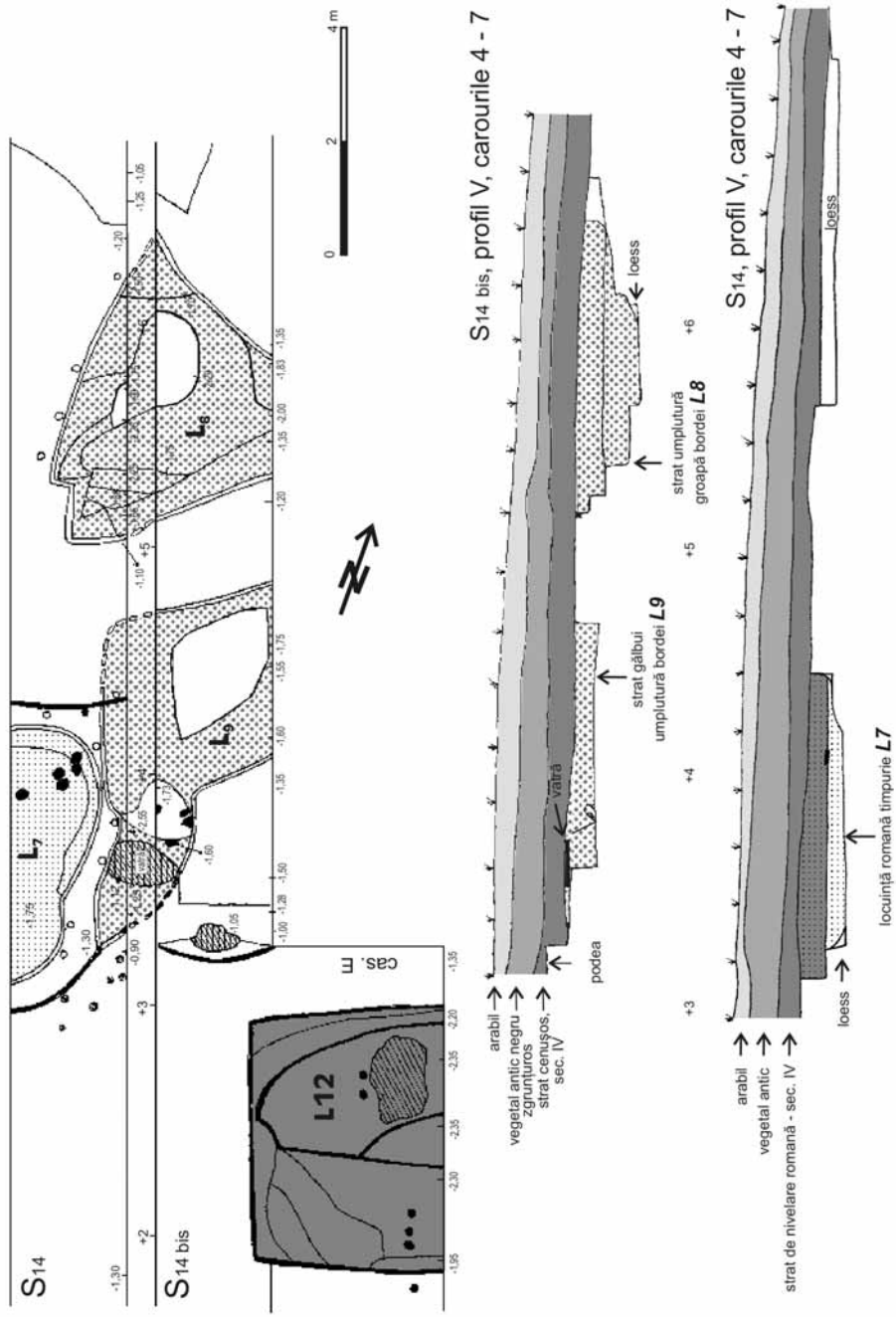

Fig. 6. Locuințe romane. Secțiunile S₁₄ - S_{14 bis}
 Fig. no 6. *Habitations romaines. Section S₁₄ - S_{14bis}*

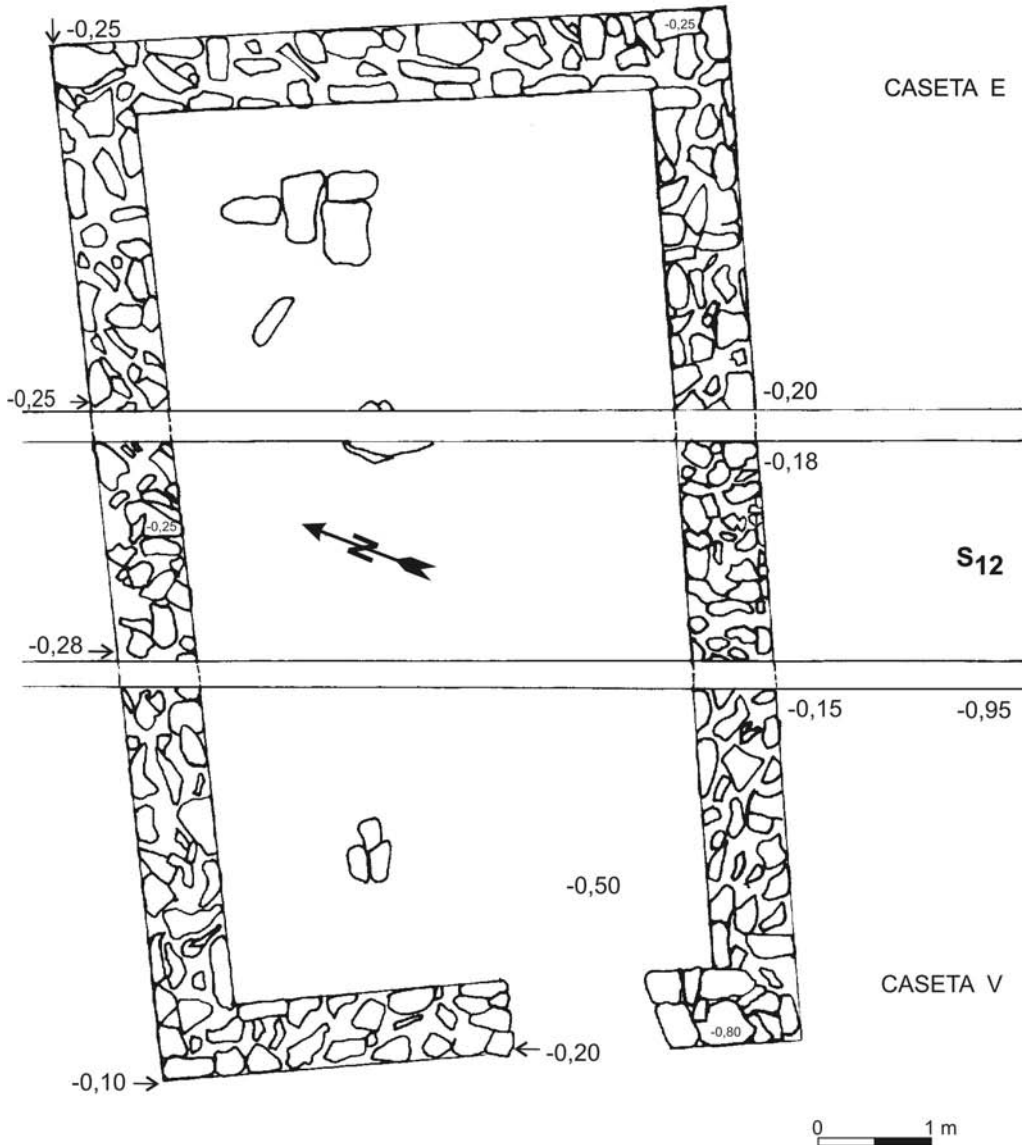

Fig. 7. Plan locuință monocelulară cu temelie de piatră - L10
Fig. no 7. Plan habitation monocellulaire sur fondation en pierre L10.

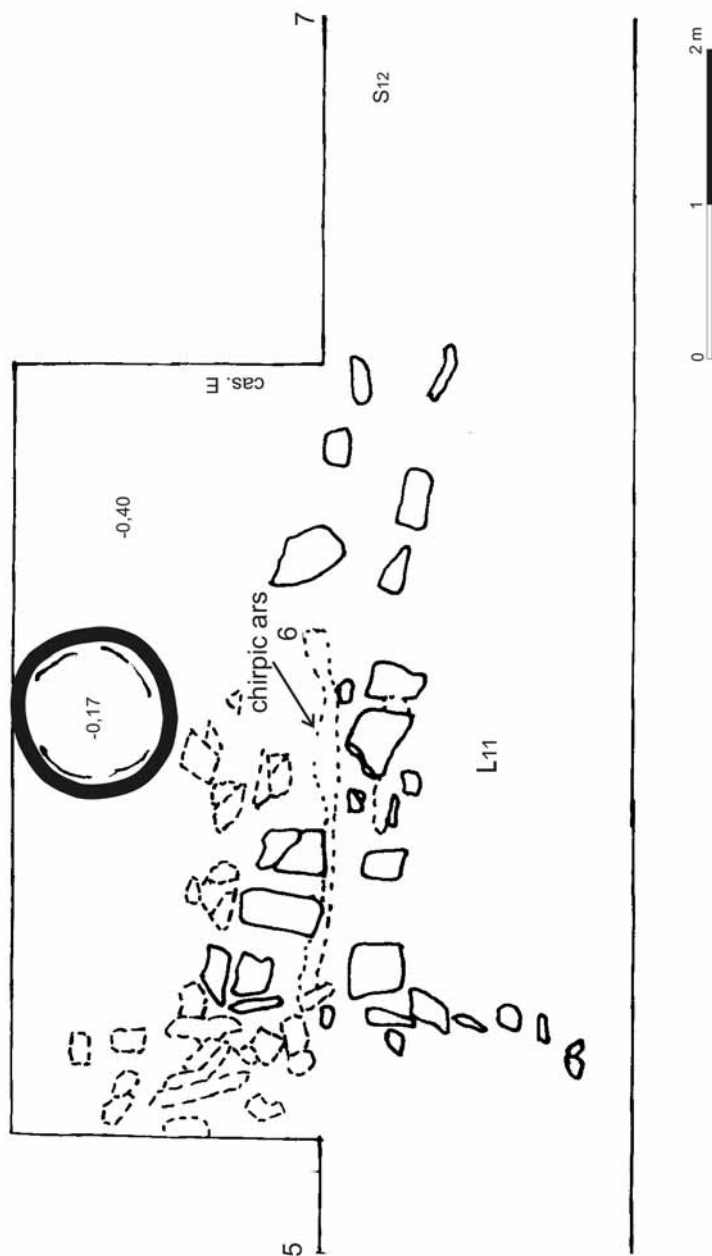

Fig. 8. Locuința LII, secțiunea S₁₂, carourile 6 - 7
Fig. no 8. L'habitation LII, section S₁₂ c. 6-7.

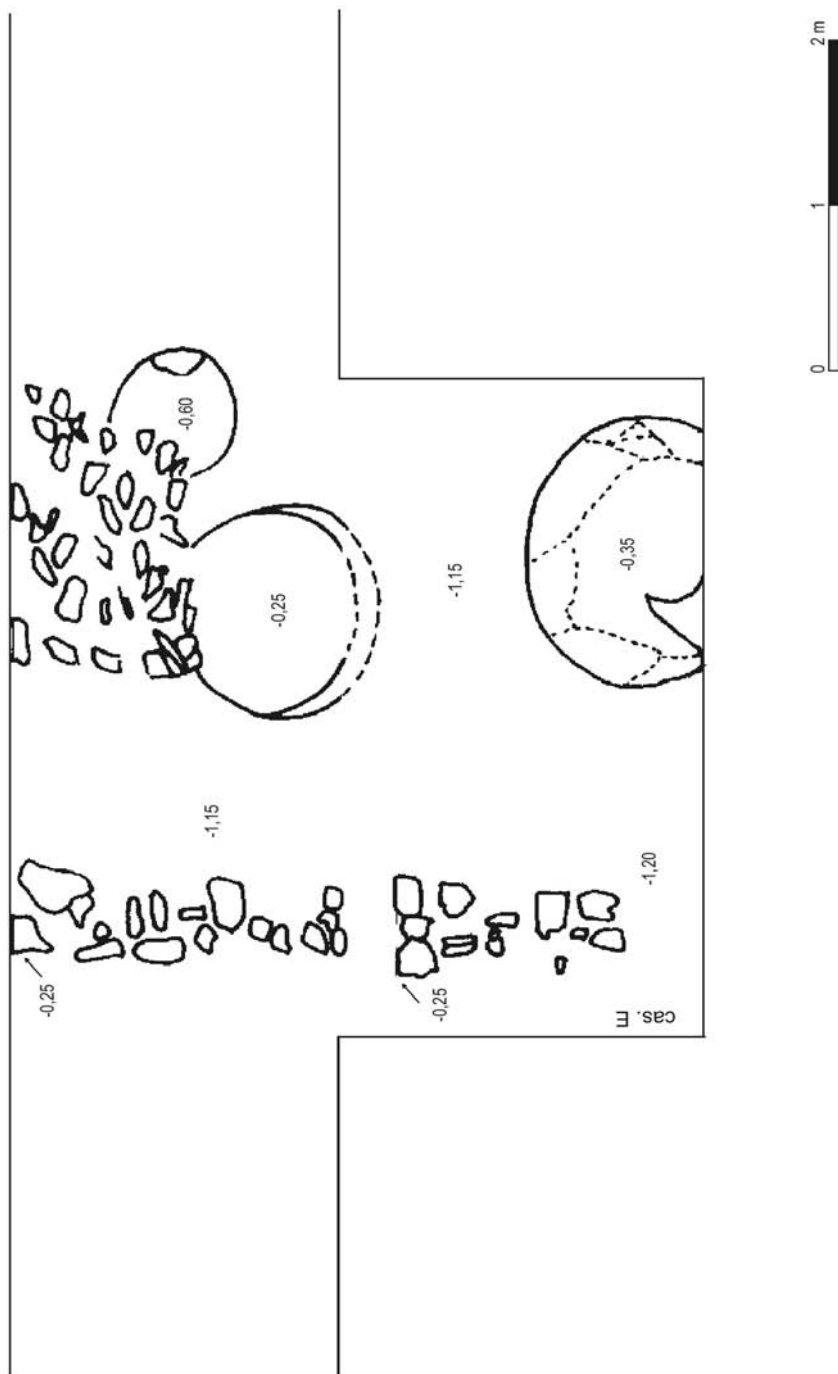

Fig. 9. Secțiunea S_{12} , caseta E, caroul 11. Magazie de chiupuri

Fig. no 9. Section S_{12} , cas. E, c. 11. Dépôt de vases pour conserver des aliments.

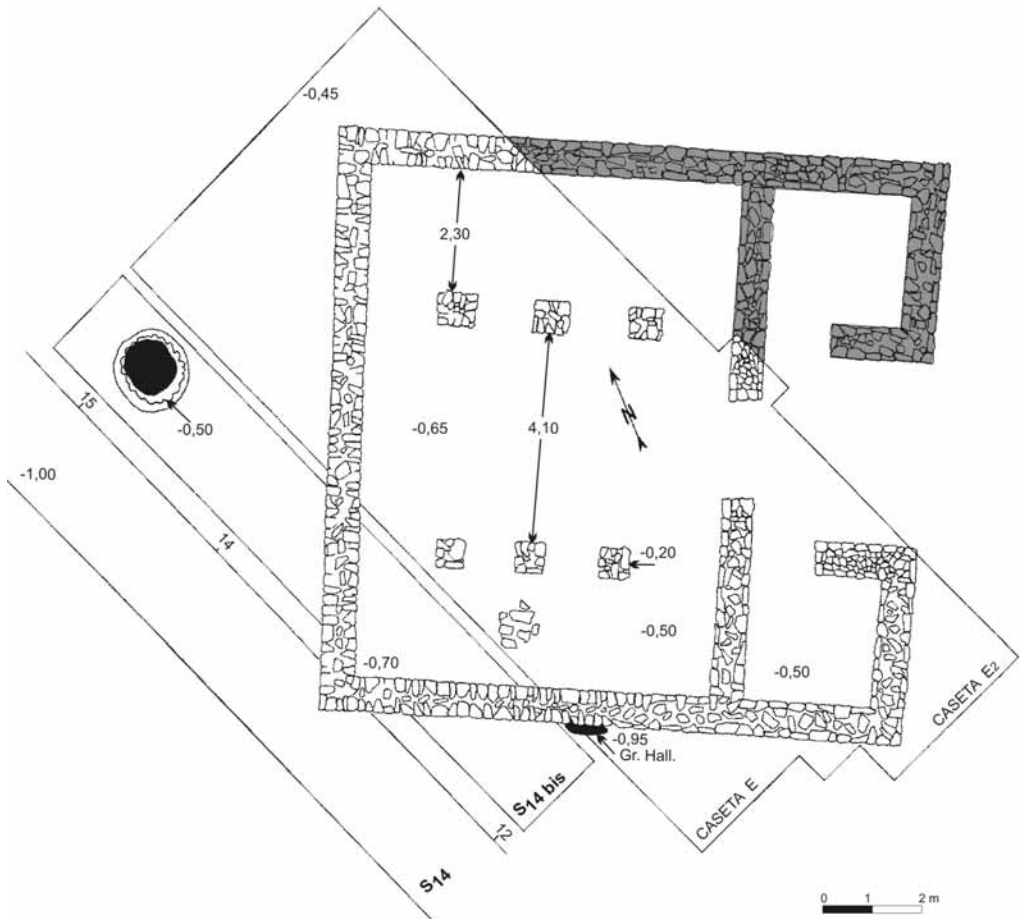

Fig. 10. Planul edificiului D

Secțiunile: S₁₄ - S_{14bis}, caseta E - caseta E2, carourile 12-15

Fig. no 10. Le plan d'édifice D. Sections S₁₄-S_{14bis}, cas. E cas.E2, c.12-15.

Fig. 11. Locuințe hallstatiene (B2 + B1) în S_{12} , cas. E, c. 15 - 17
Fig. no 11. Habitations hallstattiennes (B2 + B1) dans S_{12} , cas.E., c.15-17.

Fig. 12. Locuința B1, detaliu S_{12} , c. 16
Fig. no 12. L'habitation B1, détail S_{12} , c.16.

Fig. 14. Locuința L8, detaliu S₁₀, c. 4
Fig. no 14. L'habitation L8, détail S₁₀, c.4.

Fig. 13. Locuințe romane (L8 + L9) în S₁₀, c. 6 și 4
Fig. no 13. Habitations romaines (L8 + L9) dans S₁₀, c.6 et 4.

Fig. 15. Locuința B4 (L4) în prim-plan; în fundal, B3 (S₁₃, cas. E, c. 4 - 6)
Fig. no 15. Habitations B4 (L4) devant ; arrière-plan, B3 (S₁₃, cas.E. c.4-6).

Fig. 16. Locuință romană timpurie (L1) în S., cas. E, c. 3 - 4
Fig. no 16. Habitation romaine ancienne (L1), dans S., cas.E, c. 3-4.

Fig. 17. Locuința L8 (S_{14} - S_{14bis} , c. 6)

Fig. no 17. L'habitation L8 (S_{14} - S_{14bis} , c.6).

Fig. 18. Bordei din sec. IV p.Chr. (L12) în S_{14bis} cas. E, c. 3

Fig. no 18. Hutte de IVe siècle ap.J.-C. (L12) dans S_{14bis} cas. E, c.3.

Fig. 19. Casă romană monocelulară din sec. IV p.Chr. în S_{12} , cas. E-V, c. 2 - 3

Fig. no 19. Maison romaine monocellulaire (IVe siècle ap.J.-C) S_{12} , cas. E-V, c.2-3.

Fig. 20. Resturile locuinței romane târzii din S_{12} , cas. E, c. 6 - 7

Fig. no 20. Débris de l'habitation romaine tardive de S_{12} , cas.E, c. 6-7.

Fig. 21. Resturile unei magazii din sec. IV p.Chr. în S_{12} , cas. E-V, c. 11

Fig. no 21. Débris de d'un dépôt du IVe siècle ap.J.-C dans la S_{12} , cas.E-O, c.11.

Fig. 22. Chiup cu decoruri aplicate, descoperit în S_{14bis} , c. 15

Fig. no 22. Vas avec décorations applique, découvert dans la S_{14bis} , c.15.

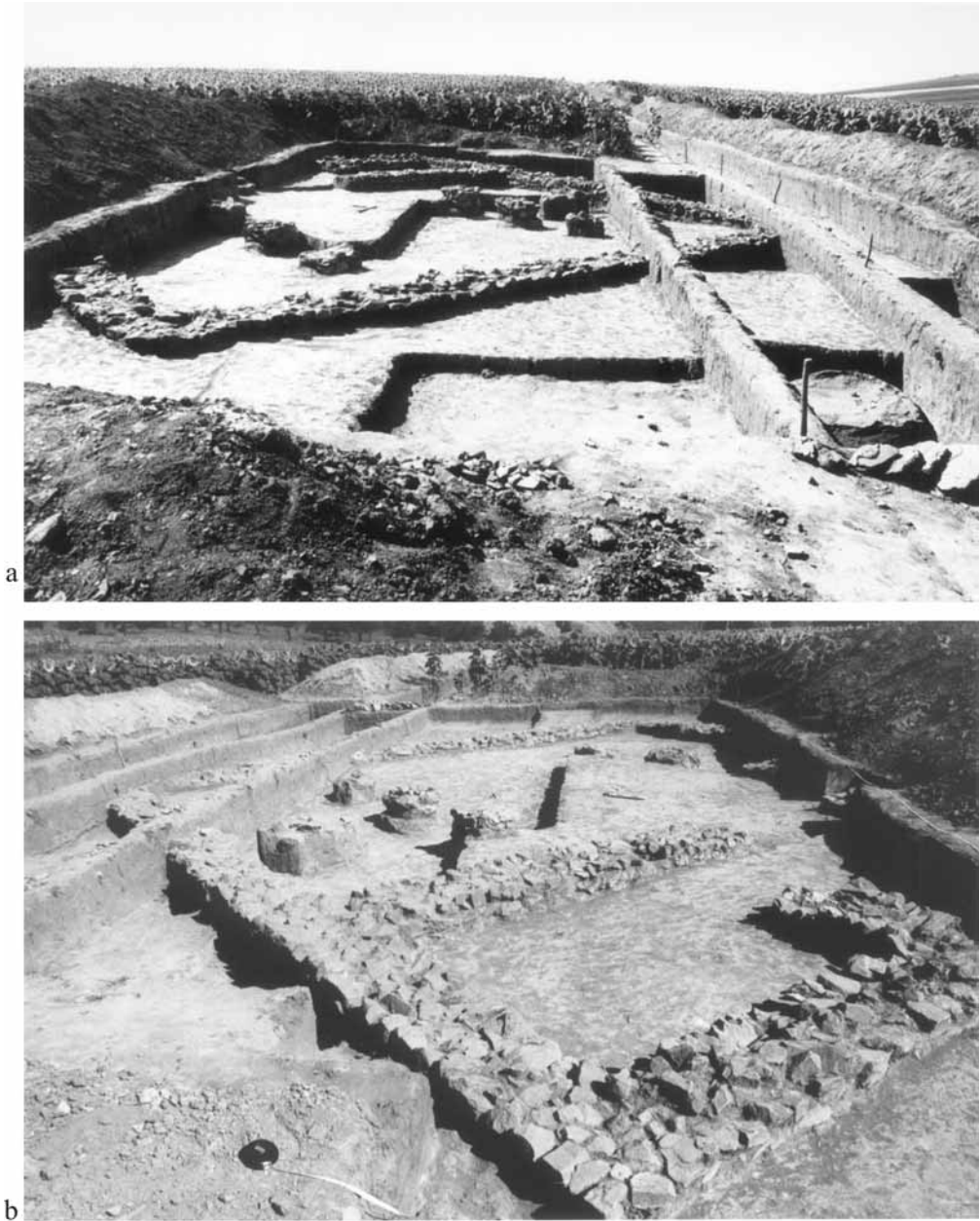

Fig. 23. Edificiul roman D, din sec. IV p.Chr., descoperit în $S_{14} - S_{14bis}$, cas. E - E2, c. 13 - 15.

Fig. no 23. L'Edifice romain D, de IVe siècle ap.J.-C, découvert dans la $S_{14} - S_{14bis}$, cas. E - E2, c.13 - 15.

Fig. 25. Groapă menajeră hallstattiană în B2
Fig. no 25. Fosse hallstattienne dans le B2.

Fig. 24. Locuințe L8 și L9 în S₁ab_{is}, c. 4 - 6
Fig. no 24. Habitations L8 et L9 S₁ab_{is}, c. 4 - 6.

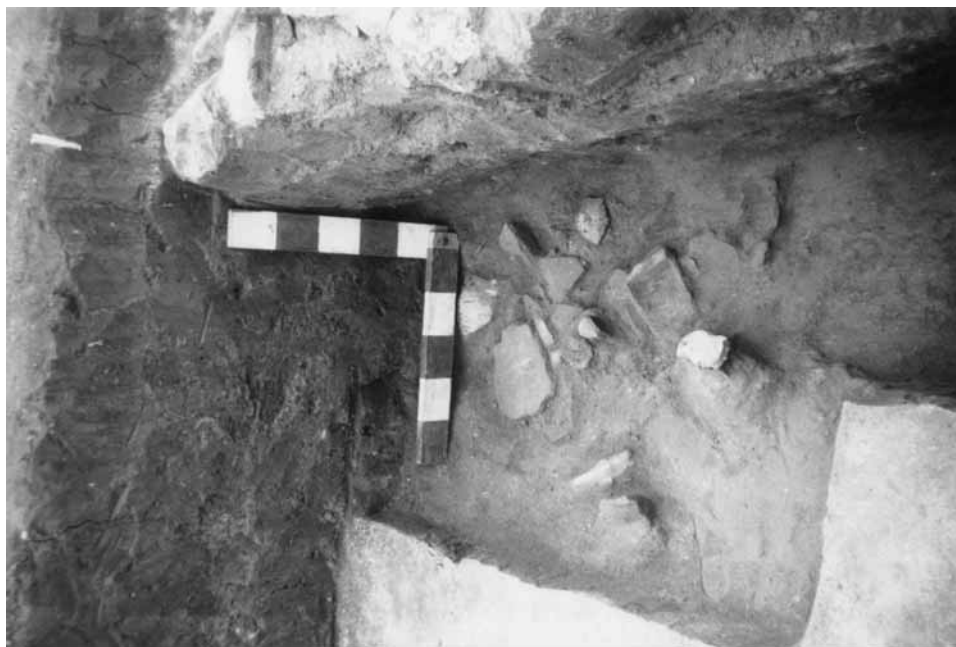

Fig. 27. Nivel hallstattian în S_{12} , c. 2

Fig. no. 27. Niveau hallstatt dans la S_{12} , c. 2.

Fig. 26. "Pivnița" locuinței L2, în S_{12} , c. 24 - 25.

Fig. no 26. "Cellier" de l'habitation L2, dans la S_{12} , c. 24 - 25.

Fig. 28. Locuințele B5 și L6 în S_{13} , cas. E, c. 8 - 10

Fig. no 28. Les habitations B5 et L6 dans la S_{13} , cas. E, c. 8 - 10.

Fig. 29. Nivel de locuire roman timpuriu (S_{14} - S_{14bis} , c. 4 - 6).

Fig. no 29. Niveau d'habitation romain ancien (S_{14} - S_{14bis} , c. 4 - 6).